

ΑΛΕΞΗΣ ΚΟΚΚΟΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ
ΣΧΟΛΗΣ ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΛΑΙΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Αθήνα, Νοέμβριος 1987

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<u>Σελίδα</u>
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	
Α. Ο αριθμός των Τμημάτων Μάθησης και των επιμορφωνομένων	4
Β. Ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των επιμορφωνομένων	6
1. Φύλο	6
2. Ηλικία	6
3. Γεωγραφική κατανομή και κοινωνική σύνθεση	8
Γ. Το είδος των Τμημάτων Μάθησης	10
α. Η περίοδος 1978-81	10
β. Η περίοδος 1982-86	14
Δ. Τα χαρακτηριστικά των Επιμορφωτών	26
α. Εκπαιδευτικό επίπεδο	26
β. Επάγγελμα	28
γ. Ηλικία	30
Ε. Χρόνος προϋπηρεσίας των Επιμορφωτών στη Δ.Ε.	32
ΣΤ. Η στάση των Επιμορφωτών απέναντι στην επιμόρφωσή τους	36
α. Η συμμετοχή στα Σεμινάρια Δ.Ε.	36
β. Το θεματολόγιο επιμόρφωσης των Επιμορφωτών που προτείνουν οι ίδιοι	42
Ζ. Προτάσεις θεσμικών μέτρων που συμβάλουν α) στην εξασφάλιση της συμμετοχής των Επιμορφωτών στις δραστηριότητες επιμόρφωσής τους β) στην μετέπειτα αξιοποίησή τους στο θεσμό της Δ.Ε.	44
α. Τα κίνητρα συμμετοχής	46
β. Η επαγγελματική αξιοποίηση των αποφοίτων της Σχολής	48
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	
Εισαγωγή	51
Α. Ο χρόνος και το περιεχόμενο των σπουδών	52
α. Θεωρητικές προσεγγίσεις	52
β. Ορισμένες διεθνείς και ελληνικές εμπειρίες	53
1. Το παράδειγμα του Α.Β.Φ. Σουηδίας	53
2. Το παράδειγμα της F.U.N.O.C. του Σαρλερουά	56
3. Η πρακτική του Πάουλο Φρέϊρε	57
4. Το παράδειγμα της C.N.A.M. (Γαλλία)	58
5. Ορισμένα παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο	61
γ. Οι απόψεις των στελεχών Δ.Ε.	63
δ. Προτάσεις	64

Β. Διδακτικές μέθοδοι και διδακτικά μέσα	69
α. Θεωρητική προσέγγιση	69
β. Απόψεις επιμορφωτικών οργανισμών	71
γ. Προτάσεις	74
Γ. Διδακτικό προσωπικό	76
α. Θέσεις διδακτικού προσωπικού	76
β. Προσόντα	77
γ. Διαδικασία επιλογής	77
δ. Αξιολόγηση	78
Δ. Νομική μορφή - Όργανα της Σχολής	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	82

Η εμπειρία από την πορεία του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης κατά τα πέντε τελευταία χρόνια οδήγησε στο συμπέρασμα ότι είναι επιβεβλημένη η θέσπιση μιας Σχολής Στελεχών. Μέχρι σήμερα, η επιμόρφωση των Επιμορφωτών, των ΣΛΕ και των Υπεύθυνων Κέντρου γινόταν στη διάρκεια σεμιναρίων διάρκειας 3-15 ημερών. Ο χρόνος αυτός δεν επαρκεί για τη συστηματοποίηση και εμβάθυνση του προβληματισμού τους γύρω από τα θέματα της Λ.Ε., με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται επαρκώς το ανθρώπινο δυναμικό του θεσμού και - κυρίως - να μην υπάρχει ένας κορμός στελεχών με ομοιογενή και συγκροτημένη θεωρητική κατάρτιση. Τα προβλήματα αυτά ελπίζεται να αντιμετωπιστούν μέσω της υπό σύσταση Σχολής Στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης (Σ.Σ.Λ.Ε.).

Η μελέτη αυτή έχει στόχο να διερευνήσει ζητήματα - και να καταλήξει σε προτάσεις - που αφορούν α) τα κριτήρια συμμετοχής των στελεχών στα προγράμματα της Σχολής β) το χρόνο και το περιεχόμενο σπουδών γ) τις διδακτικές μεθόδους και τα διδακτικά μέσα που είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται δ) τα προσόντα και το εργασιακό καθεστώς των διδασκόντων ε) τον τρόπο διοίκησης της Σχολής. Όμως, πριν διατυπωθεί οποιαδήποτε προβληματική ή πρόταση σχετικά με αυτά τα ζητήματα, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τον αριθμό των στελεχών στα οποία πρόκειται να απευθυνθεί η Σχολή, καθώς και το είδος των δραστηριοτήτων που τα τελευταία ασκούν στα πλαίσια του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Επίσης, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη μία εκτίμηση του βαθμού απήχησης που θα είχε μεταξύ των στελεχών μία ενδεχόμενη πρόσκλησή τους να επιμορφωθούν στη Σχολή (προθυμία συμμετοχής, κίνητρα, αντικειμενικές δυσκολίες συμμετοχής).

Τα στελέχη Λ.Ε. διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) Στους εργαζόμενους στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.) και στις Νομαρχιακές Υπηρεσίες Λ.Ε. (ΣΛΕ, Υπεύθυνοι Κέντρων, που, σύμφωνα με το πρόσφατο Σχέδιο Νόμου πρόκειται να καλύψουν τις θέσεις Συντονιστών Νομού και Συντονιστών Κέντρου) β) Στους Επιμορφωτές.

Ο αριθμός της πρώτης κατηγορίας στελεχών είναι δεδομένος (γύρω στα 600 άτομα), οι δραστηριότητες/αρμοδιότητές τους είναι θεσμικά καθορισμένες, ενώ η συμμετοχή τους σε επιμορφωτικές δραστηριότητες εμπίπτει στα υπηρεσιακά τους καθήκοντα (πέρα από την τυπική υποχρέωση συμμετοχής, οι εργαζόμενοι στη Γ.Γ.Λ.Ε. και στις Νομαρχιακές Υπηρεσίες έχουν δείξει μέχρι σήμερα μεγάλο ενδιαφέρον για τα επιμορφωτικά σεμινάρια, μπορεί λοιπόν να πιθανολογηθεί ότι θα συμμετέχουν ενεργά στις δραστηριότητες της Σχολής). Με βάση αυτά τα δεδομένα, μπορούμε να προχωρήσουμε κατευθείαν στην προβληματική που αφορά το χρόνο και το περιεχόμενο της επιμόρφωσής τους, τις διδακτικές μεθόδους κλπ.

Ομως δεν ισχύει το ίδιο για τους Επιμορφωτές: Ο αριθμός τους αλλάζει από χρόνο σε χρόνο και οι ποικίλες ειδικότητές τους καθορίζονται κάθε χρόνο εξ' υπαρχής από τις ΝΕΛΕ. Εξάλλου, δεδομένου ότι οι Επιμορφωτές δεν είναι μόνιμοι υπάλληλοι, προκύπτουν σημαντικές αντικειμενικές δυσχέρειες σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή τους σε μακρόχρονα προγράμματα που αποσκοπούν στην επιμόρφωσή τους (θα επανέλθουμε αναλυτικά στο Πρώτο Μέρος της μελέτης). Κάτω από αυτό το πρίσμα, οποιαδήποτε πρόταση σχετικά με τη θεσμοποίηση της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών κινδυνεύει να μείνει γράμμα κενό. Ωστόσο, θεωρούμε ότι η διερεύνηση/αξιολόγηση των δεδομένων της τελευταίας δεκαετίας σχετικά με α) την ποσότητα και ποιότητα των δραστηριοτήτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης - κατά προέκταση τον αριθμό και τις ειδικότητες των Επιμορφωτών - β) τον τρόπο με τον οποίο οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν την ίδια τους την επιμόρφωση, είναι δυνατόν να οδηγήσει στη διάγνωση ορισμένων σταθερών τάσεων, με βάση τις οποίες μπορούμε να προχωρήσουμε στον προβληματισμό μας σχετικά με τη δομή και τις δραστηριότητες της υπό σύσταση Σχολής.

Για αυτό το λόγο, το Πρώτο Μέρος της μελέτης μας αφιερώνεται στη συγκέντρωση και αξιολόγηση όλων των διαθέσιμων δεδομένων της τελευταίας δεκαετίας, ιδιαίτερα της περιόδου 1982-86, που αφορούν

- 1) Τον αριθμό των Τμημάτων Μάθησης και των επιμορφωομένων.
- 2) Τα ατομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των επιμορφωομένων (φύλο, ηλικία, γεωγραφική κατανομή, κοινωνική σύνθεση).
- 3) Το είδος των Τμημάτων Μάθησης, σύμφωνα με το γνωστικό τους αντικείμενο.
- 4) Τον αριθμό και τα χαρακτηριστικά των Επιμορφωτών (κύριο επάγγελμα, σπουδές ηλικία).
- 5) Το χρόνο προϋπηρεσίας των Επιμορφωτών στη Λαϊκή Επιμόρφωση.
- 6) Τη στάση των Επιμορφωτών απέναντι στην ίδια τους την επιμόρφωση (συμμετοχή σε Σεμινάρια, επιμορφωτικές δραστηριότητες που θα επιθυμούσαν να παρακολουθήσουν).

Το Πρώτο Μέρος ολοκληρώνεται με θεσμικές προτάσεις που αφορούν τα κριτήρια συμμετοχής των στελεχών Λ.Ε. στα προγράμματα της Σχολής, τα κίνητρα που σχετίζονται με αυτή τη συμμετοχή, καθώς και το ζήτημα της επαγγελματικής αξιοποίησης των αποφοίτων.

Στο Δεύτερο Μέρος διερευνώνται τα ζητήματα - και διατυπώνονται οι προτάσεις - που αφορούν το χρόνο και το περιεχόμενο των σπουδών, τις διδακτικές μεθόδους και τα διδακτικά μέσα, το διδακτικό προσωπικό, καθώς και τον τρόπο διοίκησης της Σχολής.

Η διερεύνηση/αξιολόγηση του Πρώτου Μέρους χρησιμοποίησε ως κύριες πηγές:

- α) Τα δεδομένα που συγκεντρώνει κάθε χρόνο το Τμήμα Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε. β) Στοι-

από
επιμορφωσι
αλληλοει
τους
με ανο
πρότασ
νει
S
των
επιμορ
την
ν,
ε τη
ρωση
ερα
κία,
υδές
ροχή
-
νται
-
-
ής
ι-

χεία της έρευνας των Π. Ντεμουντέρ, Δ. Βεργίδη, Τζ. Βαρνάβα-Σκουρά "Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα" γ) Δεδομένα που προέκυψαν από ερωτηματολόγιο που είχε αποσταλεί από τη Γ.Γ.Λ.Ε. σε όλους τους Επιμορφωτές (1985), τα οποία επεξεργαστήκαμε για πρώτη φορά.

Τα πορίσματα του Δευτέρου Μέρους βασίστηκαν, πέρα από τη θεωρητική προσέγγιση των ζητημάτων (βλ. σχετική βιβλιογραφία), σε εμπειρίες από προγράμματα των εξής ελληνικών και ξένων επιμορφωτικών φορέων

- α) Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
- β) Σχολή Δημόσιας Διοίκησης
- γ) Σ.Ε.Λ.Δ.Ε.
- δ) ΚΕ.ΜΕ.Α.
- ε) Α.Β.Φ. της Σουηδίας
- στ) F.U.N.O.C. του Βελγίου
- ζ) C.N.A.M. της Γαλλίας

Ακόμα, τόσο στο Πρώτο Μέρος όσο και στο Δεύτερο, λάβαμε υπ' όψη πληροφορίες, προτάσεις και πρωτότυπες ιδέες, που συγκεντρώσαμε στη διάρκεια συνεντεύξεων που μας παραχώρησαν

- α) Ο παιδαγωγός Πάουλο Φρέϊρε.
- β) Ο κοινωνιολόγος της εκπαίδευσης Πάολ Ντεμουντέρ.
- γ) Οι υπεύθυνοι των εξής Τμημάτων της Γ.Γ.Λ.Ε.: Στατιστικής (Μ. Βελισσαροπούλου), Αλφαριθμητισμού (Μ. Τοπαλιάν), Ειδικών Κοινωνικών Ομάδων (Α. Σιδέρη, Μ. Βασιλειάδου, Μ. Αρχοντάκη, Ρ. Θεοδώροπούλου), Επιμόρφωσης Επιμορφωτών (Μπ. Βλαχούτσικου, Αιγ. Ζαφειράκου), Συνεταιριστικής Ανάπτυξης (Θ. Γρηγοριάδης), Επαγγελματικής Κατάρτισης (Α. Σηπιτάνου), Πολυκλαδικών Λυκείων (Τ. Αγγελίδου), Θεατρικής Παιδείας (Κ. Ντούμος).
- δ) Τα μέλη Σ.Λ.Ε. Αχαΐας και Κορινθίας Δ. Κοσμόπουλος, Χρ. Κουσουλός, Π. Λευτεριώτου, Β. Πολίτης, Τ. Τσαϊλάκης.
- ε) Η Υπεύθυνη Κέντρου Λεχαινών Ηλείας Σπ. Θεοδοσιάτου-Κοσμοπούλου.
- στ) Οι Επιμορφωτές του Νομού Αχαΐας Αγ. Αντωνοπούλου, Στ. Γεωργακάκης, Ντ. Εικοσπεντάρχου, Χρ. Κοτρώτσου, Αλ. Λυγιδάκης, Π. Μπέσιος, Φ. Παπαγιαννάκη, Κ. Ραβάνης.

Ευχαριστούμε θερμά όλους αυτούς τους συνεργάτες για τη βοήθειά τους.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

A. Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ

Τμήματα Μάθησης, με τη μορφή που λειτουργούν σήμερα, συστάθηκαν για πρώτη φορά το 1976, ενώ επαρκή στατιστικά στοιχεία υπάρχουν από το 1978. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1, τα Τμήματα ήταν, μέχρι το 1980, πολύ λίγα, ενώ το 1981 διαπιστώνεται μία θεαματική αύξηση (περίπου τετραπλασιασμός), που οφείλεται εν πολλοίς στο γεγονός ότι από εκείνο το έτος αρχίζει η χρηματοδότηση της Δ.Ε. από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο*.

Μεταξύ 1981-85 ο αριθμός των Τμημάτων κυμαίνεται γύρω από τις 14 χιλ. το χρόνο, ενώ το 1986 μειώνεται στο μισό, ως απόρροια της Εγκυκλίου "για την ποιοτική αναβάθμιση της Δ.Ε." (Σεπτέμβριος 1985), με βάση την οποία επιχειρήθηκε μία μείωση των Τμημάτων προκειμένου να επαναπροσδιοριστεί το περιεχόμενο και η ποιότητά τους (θα επανέλθουμε πιο κάτω).

Ανάλογη εξέλιξη υπήρξε στον αριθμό των επιμορφωμένων**. Το 1978-80 ο αριθμός κυμαίνεται γύρω στις 70 χιλ., ενώ το 1981-85 σχεδόν τριπλασιάζεται και κυμαίνεται γύρω στις 200 χιλ., για να μειωθεί στο μισό το 1986.

* Ο προϋπολογισμός της ΔΕ σχεδόν δεκαπλασιάστηκε μεταξύ 1980 και 1981, ενώ, από το 1981, 45% των οικονομικών πόρων ήταν δυνατόν να προέρχονται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, εφόσον βέβαια οι δραστηριότητες της ΔΕ αντιστοιχούσαν στις προδιαγραφές του.

** Ας σημειωθεί ότι οι αριθμοί των επιμορφωμένων που παρατίθενται στον Πίνακα 1 δεν αντιστοιχούν πλήρως στην πραγματικότητα, πρώτον γιατί ορισμένα άτομα εγγράφονται σε περισσότερα του ενός τμήματα μέσα σε ένα χρόνο και δεύτερον γιατί πιθανώς δεν περιλαμβάνονται άτομα ηλικίας κάτω των 16 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΟΙ

<u>ΕΤΟΣ</u>	<u>Τμήματα Μάθησης</u>	<u>Επιμορφωνόμενοι</u>
1978	2.998	66.093
1979	3.272	71.126
1980	3.211	69.594
1981	14.044	213.476
1982	17.013	265.567
1983	14.021	197.896
1984	14.536	
1985	12.155	178.068
1986	5.967	97.216

Πηγές: α) Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε. β) Π. Ντεμουντέρ, Τζ. Βαρνάβα-Σκούρα, Δ. Βεργίδης, "Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα", Εκδ. ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Γ.Γ.Λ.Ε., Αθήνα 1984, σελ. 82, 85.

B. ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ

1. Φύλο

Στον Πίνακα 2 φαίνεται ότι, σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, οι γυναίκες αποτελούσαν το 60-75% των επιμορφωμένων. Το γεγονός αυτό συνδέεται ασφαλώς με το είδος των Τμημάτων που συνιστώνται (βλ. Κεφαλ. Γ). Ας προστεθεί ότι στα έτη 1981-83 παρατηρείται συνεχής πτωτική τάση της συμμετοχής των ανδρών, λόγω της - όπως θα δούμε - ποσοτικής επέκτασης των Τμημάτων "Χειροτεχνίας", τα οποία απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά σε γυναίκες.

2. Ηλικία

Οι νέοι αποτελούν σταθερά, σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο, σημαντικότερη μερίδα του συνόλου των επιμορφωμένων (Πιν. 3). Το 1984-86 οι νέοι κάτω των 25 ετών αποτελούν την πλειοψηφία, πράγμα που θα πρέπει να ίσχυε και τα προηγούμενα χρόνια, δεδομένου ότι οι κάτω των 21 ετών αποτελούσαν ήδη το 35-45%. Σημαντικές πληροφορίες αντλούνται από τα διαθέσιμα στοιχεία για το έτος 1984, σύμφωνα με τα οποία οι επιμορφωμένοι κάτω των 18 ετών αποτελούσαν το 35,4% του συνόλου, γεγονός που υποδηλώνει ότι η κατηγορία αυτή συνιστά τον κύριο κορμό των κάτω των 25 ετών επιμορφωμένων.

Τέλος, για το έτος 1984 είναι διαθέσιμα πλήρη στοιχεία αναφορικά με την ηλικία και το φύλο των επιμορφωμένων. Από τη σχετική διασταύρωση προκύπτει η εξής κατανομή:

- Γυναίκες κάτω των 25 ετών :	39,6%
- Γυναίκες άνω των 25 ετών :	27,9%
- Άνδρες κάτω των 25 ετών :	18,9%
- Άνδρες άνω των 25 ετών :	13,6%
Σύνολο	100,0%

Με άλλα λόγια, τα 4/10 των επιμορφωμένων είναι νέες γυναίκες. Αλλά και μεταξύ των ανδρών, οι περισσότεροι είναι κάτω των 25 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΦΥΛΟ

ΕΤΟΣ	Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο
1978	40,0	60,0	100,0
1979	37,5	62,5	100,0
1980	36,5	63,5	100,0
1981	34,6	65,4	100,0
1982	26,0	74,0	100,0
1983	31,8	68,2	100,0
1984*	32,5	67,5	100,0
1985*	37,1	62,9	100,0

* Στοιχεία της περιόδου Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου

Πηγές: α) Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε. β) Ο.π., Πιν. 1, σελ. 85.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ

ΕΤΟΣ	Κάτω των 25 ετών	Ανω των 25 ετών	Σύνολο
1978	41,4*	58,6	100,0
1979	37,1*	62,9	100,0
1980	45,4*	54,6	100,0
1981	34,7*	65,3	100,0
1982	34,2**	65,8	100,0
1983			
1984	58,5***	41,5	100,0
1985	57,9****	42,1	100,0
1986	54,1****	45,9	100,0

* Περιλαμβάνονται οι επιμορφωνόμενοι κάτω των 21 ετών.

** Περιλαμβάνονται οι επιμορφωνόμενοι κάτω των 21 ετών της περιόδου Ιαν.-Σεπτ.

*** Περιλαμβάνονται οι επιμορφωνόμενοι κάτω των 25 ετών των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Πηγή: Ο.π., Πιν. 2.

3. Γεωγραφική κατανομή και κοινωνική σύνθεση των επιμορφωμένων

Ενδείξεις για τη γεωγραφική κατανομή των επιμορφωμένων προκύπτουν από τα διαθέσιμα στοιχεία για την αντίστοιχη κατανομή των Τμημάτων Μάθησης (έτη 1982-85, Πίνακας 4). Σύμφωνα με αυτά, τα Τμήματα στις αστικές περιοχές αποτελούσαν μόλις το 1/3 του συνόλου, ενώ τα Τμήματα στις αγροτικές περιοχές αποτελούσαν περίπου το ήμισυ. Η σταθερότητα της τάσης μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η ίδια περίπου κατάσταση ισχύει και σήμερα. Προκύπτουν λοιπόν ενδείξεις ότι η πλειοψηφία των επιμορφωμένων ανήκει στις λαϊκές τάξεις, ιδιαίτερα στην αγροτική.

Οι ενδείξεις συμπληρώνονται από τα - έστω ελλιπή - στοιχεία του Πίνακα 5. Παρότι στην ταξινομητική μήτρα αναμειγνύονται οι επαγγελματικές/ταξικές και οι σπουδαστικές κατηγορίες επιμορφωμένων, και παρότι ο Πίνακας αφορά μόνο τα Τμήματα Επαγγελματικής Κατάρτισης άνω των 100 ωρών, μπορούν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με την κοινωνική σύνθεση όσων παρακολουθούν τις δραστηριότητες της Λ.Ε.:

α) Η πλειοψηφία αποτελείται από ανεπαγγέλτους και ανέργους (προφανώς, κυρίως, γυναίκες και νέους) που δεν έχουν τελειώσει τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, κατά τεκμήριο πρόκειται για άτομα που ανήκουν στις λαϊκές τάξεις.

β) Οι εργαζόμενοι αποτελούν μόλις 22,4% του συνόλου του 1985 και 25,7% του συνόλου του 1986. Ανάμεσα σε αυτούς, οι περισσότεροι είναι αγρότες -κυρίως- και εργάτες.

Με άλλα λόγια, γύρω στα 7/10 των επιμορφωμένων προέρχονται από τις λαϊκές τάξεις και δεν έχουν τελειώσει τη Μέση Εκπαίδευση. Υποθέτουμε, ότι αυτή η κατηγορία επιμορφωμένων πρέπει να είναι μεγαλύτερη μέσα στο σύνολο των Τμημάτων, δεδομένου ότι στα Τμήματα μικρότερης διάρκειας προσέρχονται αναλογικά περισσότεροι επιμορφωμένοι λαϊκών τάξεων από τους αντίστοιχους που προσέρχονται στα Τμήματα άνω των 100 ωρών* στα οποία αναφέρεται ο Πίνακας 5.

Συμπερασματικά: Από τον συνδυασμό των στοιχείων των Πινάκων 2-5, προκύπτει ότι στα Τμήματα Μάθησης της Λ.Ε. προσέρχονται κατά μεγάλη πλειοψηφία άτομα που ανήκουν στις λαϊκές τάξεις - ιδίως στην αγροτική -, που έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και που ο κύριος κορμός τους αποτελείται από γυναίκες - νέους(ες) - ανέργους(ες).

* Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει η μελέτη των Π. Ντεμουντέρ, Τζ. Βαρθάβα-Σκούρα, Δ. Βεργίδη, ό.π., Πιν. 1, σελ. 90-91 και 112-114.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΥΠΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

Ετος	Αγροτικές περιοχές	Ημιαστικές περιοχές	Αστικές περιοχές	Σύνολο
1982	29,0	38,0	33,0	100,0
1983	51,0	23,5	25,5	100,0
1984*	45,4	22,4	32,2	100,0
1985*	44,7	22,3	33,0	100,0

* Στοιχεία Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου

Πηγή: Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΜΕΝΩΝ (%)

(Τμήματα Επαγγελματικής Κατάστασης άνω των 100 ωρών)

Κοινωνική κατηγορία	1985	1986
Αγρότες	11,0	10,6
Εργάτες	2,1	1,9
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	3,6	4,4
Λοιπά Επαγγέλματα	5,7	8,8
Ανεπάγγελτοι, Ανεργοί	57,0	51,3
Απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Σπουδαστές	18,4	21,8
Δεν διευκρινίστηκε	2,2	1,2
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0

Πηγή: Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε.

Γ. ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΜΑΘΗΣΗΣ

Τα διαθέσιμα στοιχεία σχετικά με την κατανομή των Τμημάτων Μάθησης κατά είδος αφορούν α) την περίοδο 1978-81, που προηγείται των πολιτικών αλλαγών που συντελέστηκαν, καθώς και της θέσπισης του Κανονισμού Λ.Ε. της 22/10/1982 (ΦΕΚ 826, τευχ. Β'), β) την περίοδο 1982-1986. Ακριβέστερα, για την πρώτη περίοδο υπάρχουν στοιχεία σχετικά με τις επιμορφωτικές ώρες που αφιερώθηκαν σε κάθε είδος Τμήματος (Πίνακας 6), ενώ για τη δεύτερη υπάρχουν σχετικά πλήρη στοιχεία για την κατανομή των Τμημάτων κατά Είδος (Πίνακες 7-10). Η σύγκριση των δύο περιόδων είναι δυνατή, γιατί ο δείκτης των επιμορφωτικών ωρών υποδηλώνει με αρκετή ακρίβεια το ειδικό βάρος των Τμημάτων στα οποία αντιστοιχεί.

α. Η περίοδος 1978-81

Οι κύριες παρατηρήσεις που αντλούνται για αυτή την περίοδο είναι οι εξής.

- 1) Το 1978-80, είναι εξαιρετικά σταθερή η κατανομή των επιμορφωτικών ωρών στα Τμήματα Επαγγελματικού και Κοινωνικού/Πολιτιστικού περιεχομένου. Στα πρώτα αφιερώνεται το 42-44% των ωρών και στα δεύτερα το 53-55%.
- 2) Κατά την ίδια υποπερίοδο, μεταξύ των ωρών Επαγγελματικής Κατάρτισης, το 60-70% αφιερώνεται στην Κοπτική-Ραπτική. Αν συνυπολογίσουμε τις ώρες που αφιερώνονται στα υπόλοιπα Τμήματα "πρακτικών γνώσεων" (Κέντημα, Είδη λαϊκής τέχνης, Χαλκογραφία κ.α.), το μέγεθος ανέρχεται στο 85-89% (Πιν. 6, στήλες 3, 6, 9), ενώ στα Τμήματα που αφορούν τη γεωργική παραγωγή, το εμπόριο, τη ναυτιλία και τον τουρισμό αφιερώνεται μόλις το 11-15% των ωρών Επαγγελματικής Κατάρτισης. Με άλλα λόγια, σχεδόν όλες οι ώρες αυτής της κατηγορίας δεν αφορούν Τμήματα καθεαυτής, εντατικής επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά, μάλλον, Τμήματα "προκατάρτισης" ή, καλύτερα, "αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου". Σε αυτό τον συλλογισμό συνηγορεί το γεγονός ότι ο μέσος όρος των επιμορφωτικών ωρών κατά Τμήμα ήταν, στην υποπερίοδο που εξετάζουμε μόλις 40 ώρες (Πιν. 6), στη διάρκεια των οποίων δεν ήταν δυνατόν να συντελείται επαρκής επαγγελματική κατάρτιση.
- 3) Κατά την ίδια υποπερίοδο, μεταξύ των ωρών που αφορούν τα Τμήματα μή "Επαγγελματικής Κατάρτισης", οι περισσότερες αφιερώνονται, κατά σειρά, σε Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου (18-21% του συνόλου των ωρών), "φροντιστηριακού" περιεχομένου (ξένες γλώσσες, Μαθηματικά, Φυσική, Χημεία = 16-18% του συνόλου) και σε Τμήματα "ηθικής διαπαιδαγώγησης" (Θρησκευτικά, Φιλοσοφία, Κοινωνικές Επιστήμες, Λογοτεχνία, Ιστορία, Γεωγραφία, Λαογραφία = 9-11% του συνόλου)*.

Προκύπτει, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των δραστηριοτήτων της υποπεριόδου 1978-80 αφορά Τμήματα "αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", πολιτιστικού, φροντιστηριακού ή ηθικοπλαστικού περιεχομένου, ενώ μόλις 9-10% των δραστηριοτήτων αφορούν

* Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε το περιεχόμενο της διδασκαλίας αυτών των Τμημάτων, πιθανολογούμε όμως ότι επρόκειτο για δραστηριότητες ηθικής διαπαιδαγώγησης,

ΑΓ-ΕΓ

την καθευαυτή επαγγελματική και κοινωνική κατάρτιση (Τμήματα γεωργικών θεμάτων, εμπορικών, ναυτιλιακών και τουριστικών θεμάτων, καθώς και τμήματα ελληνικής γλώσσας-αλφαριθμητισμού και υγείας/πρόνοιας).

4) Το έτος 1981 - απαρχή χρηματοδότησης της Δ.Ε. από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - παρατηρούνται αξιοσημείωτες ποσοτικές και ποιοτικές μεταβολές.

- Οι επιμορφωτικές ώρες αυξάνουν, συνολικά, κατά 490% (Πιν. 6, στήλη 13).
- Η μεγαλύτερη αύξηση αφορά τα Τμήματα "Επαγγελματικής Κατάρτισης" (638%) και ιδιαίτερα τα Τμήματα Κοπτικής-Ραπτικής (659%) και λοιπών "πρακτικών γνώσεων" (687%), ενώ, αντίθετα, οι ώρες που αφορούν τα Τμήματα γεωργικών, εμπορικών, ναυτιλιακών κ.α. θεμάτων απλώς διπλασιάζονται.
- Από την άλλη, αυξάνουν ελάχιστα οι ώρες των Τμημάτων "ηθικής διαπαιδαγώγησης", μάλλον γιατί τα τελευταία βρίσκονται σε πλήρη αναντιστοιχία με τα κριτήρια χρηματοδότησης του Ε.Κ.Τ.

Κατ'αυτό τον τρόπο, η κατανομή των επιμορφωτικών ωρών διαμορφώνεται το 1981 ως εξής: Οι ώρες που αφορούν Τμήματα "Επαγγελματικής Κατάρτισης" αποτελούν πλέον την πλειοψηφία (55,5%), αλλά μόλις 3,1% αφορούν Τμήματα γεωργικών, εμπορικών κ.α. θεμάτων, ενώ 52,4% αφορούν Τμήματα Κοπτικής-Ραπτικής (40%) και λοιπών "πρακτικών γνώσεων". Στα "φροντιστηριακά" Τμήματα αφιερώνεται το 15,4% των ωρών, στα πολιτιστικού περιεχομένου το 15,3%, ενώ τα Τμήματα "ηθικής διαπαιδαγώγησης" τείνουν να εκλείψουν, απορραφώντας μόλις 3,7% των ωρών. Τέλος, στον Αλφαριθμητισμό και στην Υγεία/Πρόνοια δεν αφιερώνεται παρά το 3,5% και 1,6% των ωρών, αντίστοιχα.

με έντονο προσανατολισμό προς τη θεοκρατική αντίληψη του κόσμου, την εξιδανίκευση των εθνικών παραδόσεων και την εξύμνηση του αττικού ιδεώδους. Η υπόθεσή μας αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι παρόμοιοι ήταν, την περίοδο εκείνη, οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος (βλ. την ανάλυση της Άννας Φραγκουδάκη στο βιβλίο της "Τα Αναγκαστικά του Δημοτικού Σχολείου", Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1978), λειτουργοί του οποίου, εξάλλου, εκαλούντο να διδάξουν τα μαθήματα Δ.Ε. για τα οποία γίνεται λόγος. Επιπρόσθετη ένδειξη των ιδεολογικών επιλογών των υπευθύνων για την πολιτική της Δ.Ε. ήταν η σειρά με την οποία αναγράφονταν τα είδη Τμημάτων Μάθησης στο σχετικό κατάλογο που εξέδιδε κάθε χρόνο το Υπουργείο Παιδείας. Την πρώτη θέση καταλάμβανε η "Θρησκεία", ακολουθούσε η "Φιλοσοφία", ενώ η "Υγεία/Πρόνοια" είχε μόλις την 11η θέση, η "Οικονομία κ.α." τη 12η και η "Γεωργία, Αλιεία κ.α." τη 13η.

Συμπερασματικά: Η τεράστια ποσοστική αύξηση των δραστηριοτήτων της Δ.Ε. που επήλθε το 1981 δεν επέφερε ουσιαστικές αλλαγές στη δομή του περιεχομένου της παρεχόμενης κατάρτισης. Αν και οι προδιαγραφές του Ε.Κ.Τ. συνηγορούσαν υπέρ της επαγγελματικής κατάρτισης, η Δ.Ε. εξακολούθησε να προσφέρει κυρίως Τμήματα "αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου" και "φροντιστηριακού" - "πολιτιστικού" χαρακτήρα, μέσα στα οποία η Κοιτική-Ραπτική καταλάμβανε τα 4/10 των επιμορφωτικών ωρών. Αντίθετα, όλα μαζί τα Τμήματα επαγγελματικής και κοινωνικής κατάρτισης δεν απορροφούσαν, στην καλύτερη περίπτωση*, παρά 8% των επιμορφωτικών ωρών.

Τα αίτια αυτής της εξέλιξης είναι πολλά και σύνθετα. Η ανάλυσή τους θα υπερέβαινε κατά πολύ τα όρια και τους στόχους αυτής της μελέτης. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα από τα βασικά ήταν ότι η ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων του θεσμού έγινε σε συντομότερο χρονικό διάστημα, χωρίς να έχει προηγηθεί συστηματική προετοιμασία και αξιόλογος προγραμματισμός. Από την άλλη, για να διατηρείται σε υψηλό επίπεδο η ποσοτική δραστηριότητα του θεσμού, θεσπίστηκε η προσαύξηση της αμοιβής των Διευθυντών Κέντρου ανάλογα με τον αριθμό των Τμημάτων που συνιστώνταν στην περιοχή τους, με αποτέλεσμα - και ανεξάρτητα από τις ιδεολογικές επιλογές του θεσμού - να προβάλλει ως εύκολη λύση η αναπαραγωγή των συμβατικών Τμημάτων - πάντως "δημοφιλών" στους κόλπους των λαϊκών στρωμάτων - και να αναστέλλεται η προσπάθεια σύστασης απαιτητικότερων Τμημάτων, που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη και τον κοινωνικό προβληματισμό. Το γεγονός είναι ότι, την παραμονή της αλλαγής της πολιτικής συγκυρίας, είχε ήδη διαμορφωθεί μία ισχυρή "παράδοση", που ήθελε το θεσμό να απευθύνεται σε 200 χιλ. ανθρώπους κάθε χρόνο, προσφέροντάς τους ψήγματα επαγγελματικής και κοινωνικής κατάρτισης. Όπως θα δούμε, η "παράδοση" αυτή βαραίνει σημαντικά στις εξελίξεις που διαδραματίστηκαν στα επόμενα χρόνια.

* Λόγω της πολύ μικρής - μέσης - διάρκειας των Τμημάτων, είναι πολύ πιθανό τα Τμήματα γεωργικών, εμπορικών κ.α. θεμάτων να μη παρείχαν επαρκή επαγγελματική κατάρτιση αλλά μάλλον προκατάρτιση.

Είδος Τμήματος	1978		1979		1980		1981		%
	Αριθμός υπαλλήλων	% επί του συνολικού αριθμού υπαλλήλων	Αριθμός υπαλλήλων	% επί του συνολικού αριθμού υπαλλήλων	Αριθμός υπαλλήλων	% επί του συνολικού αριθμού υπαλλήλων	Αριθμός υπαλλήλων	% επί του συνολικού αριθμού υπαλλήλων	
A) ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ									
Πρακτικές γνώσεις = Χρηστικές (από τις οποίες υλοτ-ραστ)	42.179	35,9	48.218	36,5	51.021	39,2	401.809	52,4	687,5
Τεωρητική Αξία, Δασευ- σία, Κτηνοτροφία	(29.673)	(25,3)	(35.411)	(26,8)	(40.279)	(31,0)	(305.969)	(39,9)	(659,6)
Προσευχή, Επιστήμη, Ναυτική, Τουρισμός	4.807	4,1	4.967	3,8	5.251	4,0	19.315	2,5	267,8
Σύνολο	2.892	2,5	4.876	4,4	4.374	4,1	4.422	0,6	224,8
B) ΜΟΝΙΤΙΖΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ									
Καθ' ύλην Τέχνες	49.878	42,5	55.064	41,7	57.646	44,3	425.545	55,5	638,2
Αθλητικός, Συγγραμική	21.832	18,6	28.568	21,6	27.555	21,2	117.223	15,3	325,4
Ξένες Γλώσσες	4.461	3,8	3.607	2,7	4.574	3,5	35.628	4,6	678,9
Μαθηματικά, Ρωσική, Χρημα- τισμός	18.437	15,7	17.837	13,5	18.309	14,1	90.850	11,9	396,2
Ελληνική Γλώσσα	3.252	2,7	4.355	3,3	2.399	1,8	26.645	3,5	1.016,7
Ύψος, Πόνοια	4.164	4,0	1.734	1,3	1.594	1,2	12.637	1,6	692,8
Ύψος, Πόνοια	3.265	2,8	4.080	3,1	3.347	2,6	15.880	2,1	374,5
Θρησκεία	2.441	1,8	2.713	2,1	2.681	2,1	5.273	0,7	
Ψυχολογία	830	0,7	1.234	0,9	1.246	0,9	1.463	0,2	
Κοινωνικές Επιστήμες	5.790	4,9	4.808	3,6	3.912	3,0	8.837	1,2	
Λογιστική	1.235	1,1	1.185	0,9	883	0,7	3.496	0,5	
Γραμμάτισμα	1.203	1,0	1.128	0,9	587	0,5	1.125	0,1	
Γραμμάτισμα, Λογιστική	1.610	1,4	2.039	1,5	2.164	1,7	8.017	1,0	
Σύνολο	65.220	55,5	73.288	55,4	69.251	53,3	327.074	42,7	
ΔΑΝΑ ΘΕΜΑΤΑ	2.369	2,0	3.836	2,9	3.094	2,4	13.761	1,8	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	117.467	100,0	132.185	100,0	119.991	100,0	766.380	100,0	490,0
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΑΘΗΣΗ	39,2		40,4		40,5		54,6		

Συνολικό ύψος 1981 490,0

Συνολικό ύψος 1981 490,0

β. Η περίοδος 1982-86

Η περίοδος αυτή θα πρέπει να διαιρεθεί σε τρεις υποπεριόδους:

- α) Στην υποπερίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 1982, κατά την οποία η ΔΕ λειτουργεί ακόμα με την παλαιά οργανωτική της δομή (βάσει του Κανονισμού του 1980), όμως η νέα πολιτική ηγεσία, με δηλώσεις στον Τύπο και, κυρίως, μέσω οκτώ Περιφερειακών Συνδιασκέψεων Στελεχών ΔΕ (Αθήνα, Βόλος, Ηράκλειο, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καβάλα, Πάτρα, Τρίπολη) έχει εξαγγείλει τους καινούργιους προσανατολισμούς της ΔΕ, οι οποίοι θέτουν σε προτεραιότητα την επαγγελματική και κοινωνική κατάρτιση, καθώς και την ανάπτυξη των νέων θεσμών λαϊκής συμμετοχής (συνεταιρισμοί, Ο.Τ.Α. κ.α.).
- β) Στην υποπερίοδο Οκτωβρίου 1982-Σεπτεμβρίου 1985, κατά την οποία ισχύει ο νέος Κανονισμός ΔΕ, αναδιορθώνεται η ΝΕΔΕ - με κύριο χαρακτηριστικό τη σημαντική εκπροσώπηση μαζικών και κρατικών φορέων που ασκούν επιμορφωτική δραστηριότητα -, συνιστώνται τα ΣΔΕ, ενώ οι θεσμοί του Διευθυντή Κέντρου και της Προσαυξανόμενης Αμοιβής του καταργούνται και συνιστώνται θέσεις Υπευθύνων Κέντρου με ωρομίσθια αποζημίωση.
- γ) Στην υποπερίοδο που άρχισε από τον Οκτώβριο του 1985, με την Εγκύκλιο "για την ποιοτική αναβάθμιση της ΔΕ" και διαρκεί μέχρι σήμερα.

ΑΣ εξετάσουμε τα δεδομένα των τριών υποπεριοδών αναφορικά με το είδος των Τμημάτων Μάθησης που συστάθηκαν (Πίνακες 7-10).

αα. Η υποπερίοδος Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 1982

Κατά την υποπερίοδο αυτή συνεχίζεται η ποσοτική επέκταση των δραστηριοτήτων της ΔΕ. Συνιστώνται 12.512 Τμήματα, ενώ σε ολόκληρο το 1981 είχαν συσταθεί 14.044. Συνεχίζεται, επίσης, η ραγδαία αύξηση των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης σε βάρος των Τμημάτων κοινωνικού/πολιτιστικού περιεχομένου. Συγκεκριμένα, τα Τμήματα Επαγγελματικής Κατάρτισης αποτελούν πλέον το 85,0% του συνόλου (Πιν. 8, στήλη 2), ενώ είδαμε ότι το 1981 οι επιμορφωτικές ώρες "Επαγγελματικής Κατάρτισης" αντιπροσώπευαν το 55,5% του συνόλου.

Σε ότι αφορά την κατανομή των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης, παρατηρούνται οι εξής εξελίξεις.

- Τα Τμήματα "Χειροτεχνίας" ("Πρακτικών γνώσεων"), ως ποσοστό του συνόλου των Τμημάτων, διατηρούνται στο ίδιο περίπου επίπεδο με εκείνο του 1981 (πρόκειται για 53,6% των Τμημάτων - βλ. Πιν. 8, στήλη 2 -, ενώ οι αντίστοιχες επιμορφωτικές ώρες το 1981 ήταν 52,4%). Λόγω όμως της ανάπτυξης άλλων μορφών Τμημάτων Επαγ. Κατάρτισης η Χειροτεχνία, μέσα στη συνολική κατηγορία "Επαγ. Κατάρτιση", δεν ξεπερνά το 63,1% ενώ εκάλυπτε το αντίστοιχο 94,4% των επιμορφωτικών ωρών του 1981.

- Η Κοπτική-Ραπτική εξακολουθεί να έχει την πρώτη θέση μέσα στα Τμήματα Επαγ. Κατάρτισης, όμως εμφανίζεται σχετικά περιορισμένη σε σχέση με το 1981. Δεν ξεπερνά (μαζί με την Υφαντουργία) το 28,0% του συνόλου των Τμημάτων, ενώ, το 1981, το αντίστοιχο μέγεθος ήταν 39,9% (Πιν. 6).

- Εμφανίζονται πολλές καινούργιες μορφές Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης ("Διατήρηση και ανάπτυξη παραδοσιακών επαγγελμάτων", "Μηχανολογικές, Ηλεκτρολογικές, Οικοδομικές ειδικότητες, Κατάρτιση συνεταιριστικών στελεχών κ.α.). Συγκεκριμένα, ενώ το 1981 οι εκτός Χειροτεχνίας επιμορφωτικές ώρες Επαγ. Κατάρτισης εκάλυπταν μόλις το 3,1% του συνόλου των ωρών, στην υποπερίοδο που εξετάζουμε τα εκτός Χειροτεχνίας Τμήματα Επαγ. Κατάρτισης φτάνουν στο 31,4% του συνόλου των Τμημάτων. Ασφαλώς, μεγάλο μέρος του τελευταίου ποσοστού απορροφάται από Τμήματα "προκατάρτισης-αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου" (ιδίως από τη Δαιτυλογραφία). Εν τούτοις, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι τα Τμήματα καθεαυτής Επαγγελματικής Κατάρτισης αποτελούν περίπου το 11% του συνόλου (Τμήματα που αφορούν γεωργικά θέματα, παραδοσιακά επαγγέλματα, οικοδομικές ειδικότητες, επισκευή ηλ. συσκευών, κατάρτιση ξενοδοχούπαλλήλων, γραφιστών, συνεταιριστικών στελεχών).

Συμπερασματικά: Οι εξαγγελίες της νέας πολιτικής ηγεσίας και οι Περιφερειακές Συσκέψεις δεν στάθηκαν ικανές να επιφέρουν αποφασιστικές μεταβολές στη δομή του περιεχομένου των Τμημάτων. Η υποπερίοδος χαρακτηρίζεται από τη συνεχιζόμενη κυριαρχία των Τμημάτων "επαγγελματικής προκατάρτισης-αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", και δειλά μόνο εμφανίζεται μία αυξητική τάση των Τμημάτων καθεαυτής Επαγγελματικής Κατάρτισης, τα οποία, μαζί με τα Τμήματα Κοινωνικής Κατάρτισης (βλ. Πιν. 7) φτάνουν στο 13% περίπου του συνόλου.

ββ. Η υποπερίοδος Οκτωβρίου 1982-Σεπτεμβρίου 1985

Κατά την υποπερίοδο αυτή, πρώτον, εκδηλώνονται τα όρια της ποσοτικής επέκτασης των δραστηριοτήτων της ΔΕ, καθώς τα Τμήματα σταθεροποιούνται γύρω στις 14 χιλ. το χρόνο. Δεύτερον, συνεχίζεται η πλήρης επικράτηση των Τμημάτων "Επαγγελματικής Κατάρτισης" σε βάρος εκείνων που έχουν κοινωνικό/πολιτιστικό περιεχόμενο: τα πρώτα αποτελούν τα 9/10 του συνόλου, και μόνο το 1985 υποχωρούν στα 8/10 (Πιν. 7).

Τρίτον, τα Τμήματα "Χειροτεχνίας" εξακολουθούν να αποτελούν τον κύριο κορμό των δραστηριοτήτων, παρουσιάζοντας, όμως, μικρή και συνεχή πτωτική τάση (από 51,3% του συνόλου των Τμημάτων το 1982 μειώνονται σε 42,2% το 1985 - βλ. Πιν. 8, στήλες 5, 8, 11, 14). Ειδικότερα, τα Τμήματα Κοπτικής-Ραπτικής μειώνονται περίπου κατά το ήμισυ στη διάρκεια της υποπεριόδου, και το 1985 δεν ξεπερνούν πλέον το 15% του συνόλου των Τμημάτων (Πιν. 8, στήλες 2, 11, 14). Τέταρτον, συνεχίζεται η

αύξηση των εκτός "Χειροτεχνίας" Τμημάτων "Επαγγελματικής Κατάρτισης", που αποτελούν γύρω στα 4/10 του συνόλου, έναντι 31,4% της προηγούμενης υποπεριόδου. Όμως, μεταξύ αυτών, κυριαρχούν και πάλι τα Τμήματα "προκατάρτισης" (ιδίως η Δακτυλογραφία κ.α.), ενώ τα Τμήματα που θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι προσφέρουν καθεαυτή Επαγγελματική Κατάρτιση παραμένουν στο επίπεδο της προηγούμενης υποπεριόδου (γύρω στο 10% του συνόλου). Ωστόσο, πρέπει να επισημανθεί μία μικρή αλλά σταθερή αύξηση ορισμένων σημαντικών μορφών Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης: Δ.χ., ενώ το 1982 υπήρξαν μόλις 13 Τμήματα Ξυλογλυπτικής, Παραδοσιακού κτισίματος, Πλακόστρωτου, Ψηφιδωτού και Τζακιού, το 1984 ο αριθμός γίνεται 90 (Πιν. 8, στήλες 1,10). Επίσης, τα Τμήματα κατάρτισης συνεταιριστικών στελεχών ήταν μόλις 2 στην πρώτη περίοδο και γίνονται 64 στη δεύτερη (ίδιες στήλες).

Για να συμπληρωθεί η εικόνα της κατανομής των Τμημάτων κατά είδος χρειάζεται να αναφερθούμε και στα στοιχεία που αφορούν τα Τμήματα κοινωνικού/πολιτιστικού περιεχομένου, τα οποία υπάρχουν μόνο για το έτος 1985 (Πιν. 9), ωστόσο μας επιτρέπουν να αντλήσουμε ορισμένα συμπεράσματα:

α) Τα Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου αποτελούν 11,0% του συνόλου, δηλ. κυμαίνονται στο επίπεδο του 1981 (βλ. Πιν. 6, στήλη 11).

β) Τα Τμήματα κοινωνικού περιεχομένου αποτελούν 9,7% του συνόλου, αν όμως εξαιρέσουμε τις ξένες γλώσσες, που έχουν μάλλον φροντιστηριακό χαρακτήρα, αποτελούν 7,5%.

γ) Ανάμεσα στα τελευταία, τα Τμήματα που αφορούν θέματα Υγείας/Πρόνοιας (Προληπτική Ιατρική, Οικογενειακός Προγραμματισμός), αποτελούν 1,8% και τα Τμήματα "ελληνικής γλώσσας" (Αλφαριθμητισμός, γλώσσα για κατηγορίες Τμημάτων κυμαίνονται στο επίπεδο του 1981 (βλ. Πιν. 6, στήλη 11).

δ) Από την άλλη πλευρά, πρέπει να υπογραμμιστεί η - έστω δειλή - για πρώτη φορά εμφάνιση Τμημάτων γύρω από άλλα σημαντικά κοινωνικά ζητήματα, όπως οι σχέσεις γονέων και παιδιών, τα προβλήματα φυλακισμένων και σημαντικά μειονεκτούντων ατόμων, τα γυναικεία θέματα, η προστασία του καταναλωτή και τα "άλλα κοινωνικά θέματα", στα οποία περιλαμβάνονται ζητήματα Τοπικής Αυτοδιοίκησης, συνδικαλισμού, οικογενειακού δικαίου κ.α. Τα πρωτοεμφανιζόμενα Τμήματα αυτών των κατηγοριών αποτελούν περίπου 3,5% του συνόλου.

ε) Τέλος, σε σχέση με τα ισχύοντα το 1981, έχουν καταργηθεί πλήρως τα Τμήματα "ηθικής διαπαιδαγώγησης" και γυμναστικής, ενώ τα "φροντιστηριακά" Τμήματα έχουν μειωθεί από 15,4% σε 2,2% του συνόλου.

Μπορούμε τώρα να διατυπώσουμε καταληκτικές διαπιστώσεις για την τριετία 1983-85: Κύριο χαρακτηριστικό των δραστηριοτήτων της ΔΕ παραμένει η κυριαρχία

των Τμημάτων "προκατάρτισης-αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", παρά τη μείωση του ειδικού βάρους της Κοπτικής-Ραπτικής. Τα Τμήματα αυτά αποτελούν γύρω στο 70% του συνόλου. Τα Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου αποτελούν 11%, τα "φροντιστηριακά" χαρακτήρα 2%, τα κοινωνικού προβληματισμού 7% και τα καθεαυτής Επαγγελματικής Κατάρτισης 10%. Σε σχέση με τα δεδομένα του 1981 υπάρχουν οι εξής μεταβολές: α) Αν και βασικός κορμός των δραστηριοτήτων παραμένουν τα Τμήματα "προκατάρτισης", διαπιστώνεται ότι τα τελευταία καλύπτουν μεγαλύτερο φάσμα ειδών σε σύγκριση με το 1981, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη μείωση των Τμημάτων Κοπτικής-Ραπτικής από 40% σε 15% του συνόλου, προς όφελος άλλων μορφών προκατάρτισης. β) Διαπιστώνεται μικρή αλλά σταθερή αύξηση ορισμένων σημαντικών ειδών Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης και Κοινωνικής Κατάρτισης. Ωστόσο, ως ποσοστό επί του συνόλου, τα Τμήματα των δύο τελευταίων κατηγοριών δεν ξεπερνούν σημαντικά το επίπεδο του 1981. γ) Το ίδιο ισχύει για τα Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου. δ) Τέλος, καταργούνται τα Τμήματα "ηθικής διαπαιδαγώγησης" και γυμναστικής, ενώ μειώνονται σημαντικά τα "φροντιστηριακά", προς όφελος των Τμημάτων "προκατάρτισης".

γγ. Η υποπερίοδος Οκτωβρίου 1985-Οκτωβρίου 1987

Η εγκύκλιος "για την ποιοτική αναβάθμιση της ΛΕ" έθεσε τις εξής προδιαγραφές σε ότι αφορά τη σύσταση Τμημάτων Μάθησης: α) Δεν δημιουργείται πλέον απεριόριστος αριθμός Τμημάτων, αλλά σε κάθε Κέντρο* είναι δυνατόν να συνιστώνται έως 15 Τμήματα, που μπορούν να αυξηθούν μετά από αίτηση της αρμόδιας ΝΕΛΕ προς τη ΓΓΛΕ. β) Ορίζεται ότι σε κάθε Νομό τα Τμήματα Επαγγελματικής Κατάρτισης αποτελούν το 75% του συνόλου και τα Τμήματα πολιτιστικού και κοινωνικού περιεχομένου το 25%, με δυνατότητα αύξησης του δεύτερου ποσοστού σε βάρος του πρώτου ύστερα από αίτηση της ΝΕΛΕ προς τη ΓΓΛΕ. γ) Ορίζεται ότι 95% των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης πρέπει να υπερβαίνουν τις 100 ώρες διάρκειας (όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, ο μέσος όρος ωρών κατά Τμήματα ήταν, το 1984, 80,8 ώρες). δ) Σε κάθε Κέντρο είναι δυνατόν να συνιστώνται μόνο δύο Τμήματα Κοπτικής-Ραπτικής και Κεντήματος (δηλ., πανελλαδικά, 700 Τμήματα, ενώ το 1984 είχαν συσταθεί 4.146-βλ. Πιν. 8, στήλη 10).

Γενικά, το σκεπτικό που διείπε την Εγκύκλιο ήταν να μειωθούν περίπου στο μισό τα Τμήματα Μάθησης, ιδιαίτερα εκείνα της Κοπτικής και του Κεντήματος, με παράλληλη αναβάθμιση της ποιότητάς τους, αύξηση του χρόνου διάρκειάς τους και ταυτόχρονα ενίσχυση του ειδικού βάρους των Τμημάτων κοινωνικού-πολιτιστικού περιεχομένου μέσα στις συνολικές δραστηριότητες (τέθηκε ο στόχος να καλύπτουν το 25%, ενώ το 1984 εκάλυπταν μόλις το 11,7% - βλ. Πιν. 7).

* Το Σεπτέμβριο του 1985 τα Κέντρα ΛΕ μειώθηκαν από 450 σε 350, με βάση χωροταξικά κριτήρια και σε αντιστοιχία με τις υπό δημιουργία "ανοικτές πόλεις".

Δυστυχώς δεν έχουν συγκεντρωθεί ακόμη τα πλήρη στοιχεία της τελευταίας περιόδου, ώστε να μπορούν να αποτιμηθούν με επάρκεια οι εξελίξεις που συντελέστηκαν. Ωστόσο, με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα είναι δυνατόν να εξαχθούν ορισμένα συμπεράσματα, που είναι τα ακόλουθα:

α) Πράγματι, όπως φαίνεται στον Πιν. 1, ο συνολικός αριθμός των Τμημάτων - και των επιμορφωομένων - μειώνεται κατά το ήμισυ.

β) Ξεπεράστηκε ο στόχος του "25%" σ'ότι αφορά τα Τμήματα κοινωνικού-πολιτιστικού περιεχομένου, τα οποία έφτασαν, το 1986, στο 34,5% του συνόλου των Τμημάτων. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι τα Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου εξακολουθούν να είναι περισσότερα από εκείνα του κοινωνικού περιεχομένου (σχεδόν διπλάσια). Τα τελευταία δεν ξεπερνούν, το 1986, το 12,8% του συνόλου των Τμημάτων (βλ. Πιν. 7 δηλ. κυμαίνονται στο επίπεδο του Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 1985, που αποτελούσαν το 9,7% (Πιν. 9). Με άλλα λόγια, υπήρξε σημαντική δυσκολία σε ότι αφορά τον πολλαπλασιασμό των Τμημάτων αυτής της κατηγορίας.

γ) Δεν υπάρχουν στοιχεία για την κατανομή των Τμημάτων κοινωνικού περιεχομένου. Γνωρίζουμε όμως ότι συστάθηκαν 150 Τμήματα Αλφαριθμητισμού, δηλ. 2,5% του συνόλου των Τμημάτων, ενώ τον Ιανουάριο-Σεπτεμβρίου του 1985 το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνούσε το 0,9% (Πιν. 9).

δ) Σε ότι αφορά την κατανομή των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης, υπάρχουν στοιχεία μόνο για εκείνα που ξεπέρασαν τις 100 ώρες διάρκειας* (παρεμπιπτόντως, αξ σημειωθεί ότι δεν επιτεύχθηκε ο στόχος που αφορούσε τη διάρκεια αυτής της κατηγορίας Τμημάτων: το 1986, μόλις 35,3% διήρκεσαν πάνω από 100 ώρες, ενώ ο στόχος ήταν 95%). Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 10, από τον οποίο απορρέουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις:

- Και πάλι πλειοψηφούν τα Τμήματα "Χειροτεχνίας".
- Δεν έγινε δυνατή η σημαντική αύξηση του ειδικού βάρους των Τμημάτων που συνδέονται/απολήγουν άμεσα με/σε ένα επάγγελμα. Βέβαια, εμφανίζονται για πρώτη φορά σημαντικά είδη Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (χειριστές-Προγραμματιστές Η/Υ, Κατάρτιση Γραμματέων)*. Ωστόσο η παρουσία τους είναι πολύ μικρή και, γενικά, το ειδικό βάρος των Τμημάτων καθεαυτής Επαγγελματικής Κατάρτισης (άνω των 100 ωρών) απέχει σημαντικά από τους στόχους και τις προδιαγραφές της Εγκυκλίου για την οποία γίνεται λόγος.

* Δεν είναι τυχαίο ότι πρόκειται ακριβώς για τα είδη Τμημάτων που το 1985-86 υποστηρίχθηκαν όχι μόνο από τις προσπάθειες των ΝΕΛΕ και των περιφερειακών στελεχών, αλλά και από κεντρικά προγράμματα που επεξεργάστηκε και υλοποίησε η ΓΓΛΕ.

Για να γίνει αυτό σαφέστερο, κατασκευάσαμε έναν ειδικό Πίνακα (11), στον οποίο καταχωρήσαμε τα Τμήματα που μπορεί να θεωρηθεί ότι παρέχουν καθεαυτή Επαγγελματική Κατάρτιση, διάρκειας άνω των 100 ωρών. Στον Πίνακα φαίνεται ότι αυτή η κατηγορία Τμημάτων αποτελούσε μόλις 2,5% του συνόλου των Τμημάτων του 1985, ενώ το 1986 - έτος καθ'όλη τη διάρκεια του οποίου ίσχυσαν οι προδιαγραφές της Εγκυκλίου - το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπέρασε το 5,6%.

Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι σε αυτή τη μικρή αύξηση συναφίζεται, το 1986, όλη η πρόοδος που συντελέστηκε αναφορικά με την παρεχόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση. Κατά προέκταση, τίθεται το ερώτημα περί του είδους του υπολοίπου 94,4% των Τμημάτων Επαγγελματικής Κατάρτισης. Γνωρίζουμε, ότι το 29,7% ήταν στην ουσία Τμήματα "αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", διάρκειας άνω των 100 ωρών. Το υπόλοιπο 64,7% αφορούσε Τμήματα διάρκειας κάτω των 100 ωρών, τα οποία, για αυτό το λόγο, θα πρέπει επίσης να θεωρηθούν ότι ανήκουν στην κατηγορία της "αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου". Δεδομένης δε της μεγάλης μείωσης των Τμημάτων Κοπτικής και Κεντήματος, μπορούμε εύλογα να υποθέσουμε ότι θα πρέπει να αυξήθηκε η συμμετοχή των άλλων Τμημάτων της πιο πάνω κατηγορίας (λ.χ. της Υφαντικής, του Μπατίκι, της Χαλκογραφίας, της Ευλογυπτικής, της Δακτυλογραφίας κ.α.).

Συναφίζοντας, θα λέγαμε ότι στο τέλος του 1986 η ΔΕ, παρά τις θεσμικές αλλαγές που συντελέστηκαν και παρά τον επαναπροσδιορισμό των στόχων της, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται, όπως και τα προηγούμενα χρόνια, από την κυριαρχία των Τμημάτων "προκατάρτισης-αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", τα οποία απευθύνονται κυρίως σε γυναίκες λαϊκών στρωμάτων. Παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν από τη ΓΓΛΕ και τις περιφερειακές Υπηρεσίες, ο θεσμός δεν κατόρθωσε να μετατοπίσει το βάρος της προσφοράς του προς την κατεύθυνση της εντατικής Επαγγελματικής Κατάρτισης και της Κοινωνικής Κατάρτισης. Ασφαλώς, υπήρξαν σημεία προόδου (κατάρτιση των Τμημάτων "ηθικής διαπαιδαγώγησης", ριζική μείωση των "φροντιστηριακών" Τμημάτων, περιορισμός της κυριαρχίας της Κοπτικής-Ραπτικής μέσα στο σύνολο των Τμημάτων, σχετική αύξηση των Τμημάτων συγκροτημένης Επαγγελματικής Κατάρτισης, εμφάνιση νέων μορφών Τμημάτων Κοινωνικής Κατάρτισης), όμως σε βαθμό που να μεταλλάσσεται αισθητά η συνολική δομή της παρεχόμενης κατάρτισης, σε σχέση με την ισχύουσα τα προηγούμενα χρόνια.

Δεν θα επεκταθούμε εδώ στα αίτια της δυσκολίας που εμφανίζει η αποκόλληση του θεσμού από την ίδια του την "παράδοση", αίτια που συναρτώνται τόσο με τις μορφές ζήτησης επιμορφωτικών δραστηριοτήτων από την πλευρά των λαϊκών τάξεων όσο και με την πολιτική και λειτουργία - και τις αδυναμίες - της ΓΓΛΕ και των περιφερειακών υπηρεσιών. Μία τέτοια ανάλυση θα ήταν σκόπιμο να αποτελέσει αντικείμενο μίας άλλης, εξειδικευμένης έρευνας. Θα αρκестούμε να αντλήσουμε, από το σύνολο των διαπιστώσεων που προηγήθηκαν, ορισμένα συμπεράσματα, τα οποία ωστόσο είναι ιδιαίτερα χρήσιμα

για τη συνέχεια αυτής της μελέτης. Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι η εγγενής βαρύτητα της "παράδοσης" του θεσμού αποτελεί παράγοντα που εμποδίζει αποφασιστικά την πραγματοποίηση - τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα - καταλυτικών μεταβολών σε ότι αφορά το είδος και τον αριθμό των παρεχομένων Τμημάτων Μάθησης. Με άλλα λόγια, το πλέον πιθανό είναι ότι οι αλλαγές που θα επιφέρει η ψήφιση του Σχεδίου Νόμου στην οργανωτική δομή του θεσμού δεν πρόκειται να συνεπιφέρουν βραχυπρόθεσμα σημαντικές μεταβολές στη δομή της παρεχόμενης κατάρτισης. Κατά προέκταση, μπορεί να πιθανολογηθεί ότι - τουλάχιστον στα αμέσως επόμενα χρόνια - θα συνιστώνται, σε ετήσια βάση, γύρω στις 6-8 χιλ. Τμήματα, και θα απασχολούνται γύρω στις 5 χιλ. Επιμορφωτές (το 1986 απασχολήθηκαν 4.401), οι ειδικότητες των οποίων, όπως είναι προφανές, θα αντιστοιχούν στην κατανομή των Τμημάτων κατά είδος. Συνεπώς, οι μισοί τουλάχιστον Επιμορφωτές θα διδάσκουν σε Τμήματα "προκατάρτισης-αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου", μικρής συνήθως διάρκειας, 10-15% θα διδάσκουν σε Τμήματα Επαγγελματικής Κατάρτισης άνω των 100 ωρών, γύρω στο 20% θα διδάσκουν μαθήματα πολιτιστικού ^{περιεχομένου} και οι υπόλοιποι μαθήματα κοινωνικού περιεχομένου, με έμφαση στον Αλφαριθμητισμό, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του προσαρτάτου Σχεδίου Νόμου.

Με βάση αυτούς τους συλλογισμούς, μπορούμε τώρα να προχωρήσουμε στη διερεύνηση των χαρακτηριστικών των Επιμορφωτών των διαφόρων ειδών Τμημάτων (σπουδές, κύριο επάγγελμα, ηλικία), σύμφωνα με τα δεδομένα των τελευταίων ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜ. ΩΡΕΣ ΚΑΤΑ ΤΜΗΜΑ (1982-1986)

Είδος Τμήματος	1982		1983		1984		1985		1986	
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
Επαγ. κατάρτισης	16.114	94,7	12.562	89,6	12.837	88,3	9.340	76,8	3.909	65,5
Κοινωνικού προβληματισμού	284	1,7	674	4,8	949	6,5	837	6,9	765	12,8
Πολιτιστικού περιεχομένου	615	3,6 ^{5,3}	785	5,6 ^{10,4}	750	5,2 ^{11,7}	1.978	16,3 ^{23,2}	1.293	21,7 ^{34,5}
ΣΥΝΟΛΟ	17.013	100,0	14.021	100,0	14.536	100,0	12.155	100,0	5.967	100,0
Μέσος όρος ωρών κατά Τμήμα	60,2		74,3		80,8*		84,0*			

* Στοιχεία Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου

Πηγές: α) Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της ΓΓΑΕ β) Π. Ντεμουντέρ, ΤΣ. Βαρνάβα-Σκούρα, Δ. Βεργίδη, Ο.Π., Π.ν. 1, σελ. 82.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ (1982-85)

ΕΙΔΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	1982 (Jan - Σεπτ)			1982 (Οκτ - Δεκ)			1983			1984			1985 (Jan - Σεπτ)		
	(1) Αριθμός Τμημάτων	(2) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(3) % επί των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(4) Αριθμός Τμημάτων	(5) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(6) % επί των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(7) Αριθμός Τμημ.	(8) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(9) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(10) Αριθμός Τμημ.	(11) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(12) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(13) Αριθμός Τμημ.	(14) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.	(15) % επί του συν. των Τμημ. Επαγγ. Καταρτ.
Α) ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ															
Κοσμημ. - Ραπτική	3.400	28,0	32,9							2.195	15,1	13,1	1.156	14,9	18,8
Υφαντουργία, Τεχνουργία											257	1,8	2,0		
Κέντημα, Πλέγμα	—	—	—						1.951	13,4	15,1				
Μωαυτί, Είδη Λ. Τέχνης	337	2,7	3,3						911	6,3	7,1				
Αρτοποιία, Κεραμική	26	0,2	0,3						103	0,7	0,8				
Χαρτινή (Καλλιγρ. βιβλίου)	517	4,3	5,0						565	3,9	4,4				
Βιβλιοδέση, Δερματοτεχνία	69	0,6	0,7						38	0,3	0,3				
Άλλα Σέματα	2.164	17,8	20,9						321	2,2	2,5				
ΣΥΝΟΛΟ	6.513	53,6	63,1	8.727	54,3	54,1	6.603	47,1	52,5	6.341	43,7	49,4	3.281	42,2	53,3
Β) ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤ. ΣΗ ΠΑΡΑΔ. ΕΠΑΓΓΕΛΜ.															
Ξυλοποιία	11	0,1	0,1						64	0,5	0,5				
Παραδοσιακό υφάσμα	2	0,0	0,0						13	0,1	0,1				
Υφαντουργία υφιδ., βύσμα	—	—	—						13	0,1	0,1				
Παραδοσιακό κούρ. έργα	—	—	—						1.066	7,3	8,3				
Παραδοσιακό χοροί	—	—	—						—	—	—				
Άλλα Σέματα	400	3,3	3,9						295	2,2	2,3				
ΣΥΝΟΛΟ	413	3,4	4,0	725	4,3	4,5	1.308	9,3	10,4	1.451	10,1	11,3	586	7,6	9,5
Γ) ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΓΕΥΡ/ΑΥΤΟΝΟΜ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ															
Παραγωγή και τυποποίηση αβρυσμάτων υφασμάτων									167	1,2	1,3				
Αυτοοικία, Δερματοοικία									26	0,2	0,2				
Μελισσοτροφία									77	0,5	0,6				
Αλιεία, Ψαροτροφία									13	0,1	0,1				
Κτηνοτρόφ., Γαλακτοπ. Σέματα									282	2,0	2,2				
Άλλα Σέματα									167	1,1	1,3				
ΣΥΝΟΛΟ	582	4,8	5,6	850	5,0	5,3	724	5,2	5,8	732	5,1	5,7	400	5,2	6,5
Δ) ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ, ΗΜ/ΚΕΣ, ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ															
Επισκευή/Συντήρηση γενικής κατασκευών και αειρωμάτων	308	2,5	2,9						501	3,5	3,9				
Οικοδομικές Ειδικότητες	6	0,1	0,1						13	0,1	0,1				
Επισκευή/Συντήρηση κτιρίων και έργων	202	1,7	2,0						54	0,4	0,4				
Χειριστές-Τροφίματες #/γ	—	—	—						—	—	—				
Άλλα Σέματα	69	0,5	0,7						38	0,3	0,3				
ΣΥΝΟΛΟ	585	4,8	5,7	849	5,0	5,3	701	5,0	5,6	603	4,3	4,7	289	3,7	4,7
Ε) ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΡΑΤΕΓΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ															
Διακοσμητική, Στενογράφη, Επισημ. Αλληλεγγύη	1.564	12,9	15,2						3.107	20,8	24,2				
Καρότυπα Γραφιστών	—	—	—						—	—	—				
Καρότυπα Ξυλοχέρων/μαζ	33	0,3	0,3						38	0,3	0,3				
Γραφικές Τέχνες	65	0,5	0,6						129	0,9	1,0				
Καρότυπα Ανεπισημ. Καρότυπα	2	0,0	0,0						64	0,5	0,5				
Άλλα Σέματα	572	4,7	5,5						372	2,6	2,9				
ΣΥΝΟΛΟ	2.236	18,4	24,6	4.965	29,1	30,8	3.226	23,0	25,7	3.710	25,1	28,9	1.604	20,6	26,0
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	10.329	85,0	100,0	16.114	94,7	100,0	12.562	89,6	100,0	12.837	88,3	100,0	6160	79,3	100,0

Πηγές: α) Ο.Σ., Π.ν. 1 β) Ο.Σ., Π.ν. 1, 2, 4, 44, 45.

ΤΜΗΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ (Ιαν-Σεπτ. 1985)

Είδος Τμήματος	Αριθμός Τμημάτων	% επί των Τμημάτων Κοιν. και Πολ. περιεχ.	% επί όλων των Τμημάτων
- Θέατρο, Μουσική, Χορός, Κιν/γράφος	769	47,8	9,9
- Ζωγραφική	47	2,9	0,6
- Διακόσμηση	6	0,4	0,1
- Φωτογραφία	37	2,3	0,4
- Οικιακή Οικονομία	10	0,6	0,1
- Βιβλιοθηκονομία	8	0,5	0,1
- Δημοσιογραφία	4	0,2	0,1
- Αλφαριθμητισμός	69	4,3	0,9
- Ελληνική γλώσσα για παλινοστούντες	60	3,7	0,8
- Ελληνική γλώσσα σε τσιγγάνους-Πομάκους	15	0,9	0,2
- Ελληνικά για αλλοδαπούς	4	0,2	0,1
- Τμήματα για σωματικά μειονεκτούντα άτομα	13	0,8	0,2
- Τμήματα για φυλακισμένους	3	0,2	0,0
- Σχέσεις γονέων-παιδιών	128	8,0	1,6
- Γυναικεία θέματα	4	0,2	0,1
- Οικογενειακός Προγραμματισμός	30	1,9	0,4
- Προληπτική Ιατρική	109	6,8	1,4
- Προστασία καταναλωτή	2	0,1	0,0
- Άλλα κοινωνικά θέματα	119	7,5	1,5
- Ξένες γλώσσες	173	10,7	2,2
ΣΥΝΟΛΟ	1610	100,0	20,7

Πηγή: Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της ΓΓΑΕ.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ ΑΝΟ ΤΩΝ 100 ΕΡΩΝ

ΕΙΔΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	1985		1986	
	Αριθμός Τμημάτων	% Εξω των Τμημάτων Επαγ. Κατάρτ. (Ανοτ. 100 Ερων)	Αριθμός Τμημάτων	% Εξω των Τμημάτων Επαγ. Κατάρτ. (Ανοτ. 100 Ερων)
Α) ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ				
Κοσμητικά - Ραψωτικά	650	27,1	310	22,5
Υφαντουργία - Ταπιστουργία	123	5,1	86	6,2
Κέντημα, Πυξίδιο	706	29,4	286	20,7
Μωσαϊκό, Ειδυλ. Τέχνες	141	5,8	116	8,4
Αρχιτεκτονική, Κεραμική	22	0,9	33	2,4
Χαρακτική, Κεράσιου, γυαλιού, σιδήρου	69	2,9	47	3,4
Βιβλιοδέση, Αφισοποίηση	17	0,7	8	0,6
ΣΥΝΟΛΟ	1.728	71,9	836	64,2
Β) ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΑΡΑΔ. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ				
Ξυλοαποτυπώματα	27	1,1	26	1,9
Παραδοσιακά υφαντά	11	0,5	10	0,7
Γλυπτική, γυαλί, πλάμα	2	0,1	3	0,2
Παραδοσιακά έργα	4	0,2	29	2,1
Παραδοσιακοί χάρτες	3	0,1	-	-
Άλλα θέματα	22	0,9	16	1,1
ΣΥΝΟΛΟ	69	2,9	84	6,0
Γ) ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ/ΚΤΗΝ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ				
Παραγωγή και συντήρηση αγροεπιτημάτων	11	0,5	3	0,2
Ανθοκομία, Δενδροκομία	9	0,4	-	-
Μυλοσπογγία	9	0,4	15	1,1
Αλιεία, Ψαροαγογιέματα	-	-	-	-
Κτηνοτρόφια, Γεωσκ. θέματα	6	0,3	21	1,5
Άλλα θέματα	4	0,2	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	39	1,6	39	2,8
Δ) ΜΗΧΑΝ/ΚΕΣ, ΗΛ/ΚΕΣ, ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΕΣ ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ				
Επισκευή/Συντήρηση γεωργ. μηχανημάτων και αυτοκινήτων	96	4,0	43	3,1
Οικοδομικές Ειδικότητες	9	0,4	11	0,8
Επισκευή/Συντήρηση μηχανημάτων	17	0,7	16	1,2
Χειριστές-Προγραμματιστές Η/Υ	13	0,5	36	2,6
ΣΥΝΟΛΟ	135	5,6	106	7,7
Ε) ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ				
Διοικητική, Στεν γραφείο, Εμπορ. Αγγλ. γλώσσα	355	14,9	204	14,8
Κατάρτιση Προγραμματιστών	41	1,7	47	3,4
Κατάρτιση Ξενοδοχειακών	3	0,1	1	0,1
Γραφικές Τέχνες	31	1,3	12	0,9
Κατάρτιση μεταφορικών μηχανημάτων	1	0,0	2	0,1
Άλλα θέματα	1	0,0	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	432	18,0	265	19,3
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	2.403	100,0	1.380	100,0

Πηγή: Στοιχεία από Τμήμα Στρατηγικής της Γ.Γ.Λ.Ε.

ΤΜΗΜΑΤΑ (άνω των 100 ωρών) ΣΥΝΔΕΔΕΜΕΝΑ ΑΜΕΣΑ ΜΕ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ

Είδος Τμήματος	1985			1986		
	Αριθμός	% επί των Τμ.Επαγ.Κατ. άνω των 100ωρ.	% επί όλων των Τμημ. Επαγ.Κατ.	Αριθμός	% επί των Τμ.Επ.Καταρ. άνω των 100ωρ.	% επί όλων των Τμημ. Επαγ.Κατ.
- Βιβλιοδεσία, Δερματοτεχνία	17	0,7	0,2	8	0,6	0,2
- Παραδοσιακό κτίσιμο	11	0,5	0,1	10	0,7	0,3
- Πλακόστρωτο, Ψηφιδωτό, Τζάκια	2	0,1	0,0	3	0,2	0,1
- Παραγωγή και τυποποίηση αγροτικών/κτηνοτρ. προϊόντων	11	0,5	0,1	3	0,2	0,1
- Ανθοκομία, Δενδροκομία	9	0,4	0,1	-	-	-
- Μελισσοκομία	9	0,4	0,1	15	1,1	0,4
- Κτηνοτροφικά, γεωπονικά θέματα	6	0,3	0,1	21	1,5	0,5
- Επισκευή/συντήρηση γεωργικών μηχανημάτων και αυτοκινήτων	96	4,0	1,0	43	3,1	1,1
- Οικοδομικές ειδικότητες	9	0,4	0,1	11	0,8	0,3
- Επισκευή/συντήρηση ηλ. συσκευών	17	0,7	0,2	16	1,2	0,4
- Χειριστές-Προγραμματιστές Η/Υ	13	0,5	0,1	36	2,6	0,9
- Κατάρτιση γραμματέων	41	1,7	0,4	47	3,4	1,2
- Κατάρτιση Ξενοδοχούπαλλήλων	3	0,1	0,0	1	0,1	0,0
- Κατάρτιση συνεταιριστικών στελεχών	1	0,0	0,0	2	0,1	0,1
ΣΥΝΟΛΟ	245	10,3	2,5	216	15,6	5,6

Πηγή: Στοιχεία του Πίνακα 10 (επεξεργασία).

Δ. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

Όπως προαναφέρθηκε, το Δ' Κεφάλαιο (όπως και τα δύο επόμενα) στηρίζεται σε πρωτότυπη επεξεργασία των απαντήσεων που έδωσαν οι Επιμορφωτές όλων των Νομών σε ερωτηματολόγιο που τους είχε απευθύνει η ΓΓΛΕ την άνοιξη του 1985. Η επεξεργασία ολόκληρου αυτού του υλικού υπερέβαινε κατά πολύ τις δυνατότητές μας, καθώς απαιτούσε χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Επιλέξαμε λοιπόν τη λύση της δειγματοληπτικής προσέγγισης. Εξετάσαμε τις απαντήσεις των Επιμορφωτών πέντε Νομών: Δύο από αυτούς τους Νομούς είχαν, το 1985, λιγότερους από 100 Επιμορφωτές (Ζάκυνθος, Ηλεία), δύο είχαν 100-150 Επιμορφωτές (Ιωάννινα, Κέρκυρα) και ένας (Θεσσαλονίκη) είχε πάνω από 200 Επιμορφωτές. Συνολικά, εξετάστηκαν οι απαντήσεις 319 Επιμορφωτών, που εκπροσωπούσαν το 4,3% του συνόλου των συναδέλφων τους και edίδασκαν 22 γνωστικά αντικείμενα (Πίνακες 12-14, 17, 18)

α. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των Επιμορφωτών

Ο Πίνακας 12 δείχνει ότι 22,3% των Επιμορφωτών έχουν τελειώσει το Δημοτικό 31,7% τη Μέση Εκπαίδευση, 10,7% Ανώτερες Σχολές (ΚΑΤΕΕ, ΤΕΙ, Παιδαγωγικές Ακαδημίες) 28,5% (91 άτομα) Ανώτατες Σχολές (μεταξύ αυτών 4 είναι τελειόφοιτοι) και 5,9% άλλες Σχολές (Οικοκυριακής, Θεάτρου, Ωδείο, ΧΕΝ, κ.α.). Με άλλα λόγια, η πλειοψηφία (54,0%) δεν έχει σπουδάσει πέρα από τη Μέση Εκπαίδευση. Τον κύριο κορμό αυτής της κατηγορίας Επιμορφωτών αποτελούν εκείνοι (ες) που διδάσκουν Κοπτική-Ραπτική και Κέντημα (κυρίως), καθώς επίσης Μουσική και Δακτυλογραφία. Αντίθετα, οι περισσότεροι από τους Επιμορφωτές των Τμημάτων που αφορούν την Υγεία, Κτηνοτροφικά-Γεωπονικά θέματα, τις σχέσεις γονέων-παιδιών, τον Αλφαριθμητισμό και τις ξένες γλώσσες είναι απόφοιτοι ή σπουδαστές ΑΕΙ. Σε γενικές γραμμές όμως, προκύπτει ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των Επιμορφωτών είναι κατά μέσο όρο πολύ χαμηλό.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

ΕΙΔΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	Απόφοιτοι Δημοτικού	Απόφοιτοι Μεσ.Εκπαιδ.	Απόφοιτοι Ανωτέρων Σχολών	Αποφοιτοι ΑΕΙ τελειόφοιτοι	Άλλες Σχολές	Δεν απάντησ.	Σύνολο
85. Κοπτική-Ραπτική, Κέντημα	46	28	1	1	2	0	78
Είδη λαϊκής τέχνης	6	8	4	1	1	0	20
Επινοητροφικά-Γεωπ. θέματα	1	0	2	12	0	0	15
Επιδιόρθωση γεωργ. εργαν.	1	1	2	0	0	0	4
Επισκευή ηλ.συσκ.	1	0	0	0	0	0	1
Συνεταιριστικά θέματα	0	0	2	1	0	0	3
Κατάρτιση γραμμα- τέων	0	1	1	1	0	0	3
Δακτυλογραφία, Στενογραφία	0	18	2	1	0	0	21
Γραφικές Τέχνες	0	4	0	2	0	0	6
Ξένες Γλώσσες	0	8	3	25	1	1	38
Μουσική	11	19	5	6	7	1	49
Χορός	1	5	3	3	0	1	13
Θέατρο	3	4	2	0	3	0	12
Σωγραφική	0	2	3	6	1	0	12
Φωτογραφία	0	1	0	1	0	0	2
Αλφαριθμητισμός	0	0	0	7	0	0	7
Υγεία	0	0	0	12	2	0	14
Εχέσεις γονέων- παιδιών	0	0	4	8	1	0	13
Γυναικεία θέματα	1	0	0	2	0	0	3
Ειδικές κοινωνικές ομάδες	0	1	0	0	0	0	1
Προστασία κατανα- λωτή	0	0	0	0	1	0	1
Άλλα κοινωνικά θέ- ματα	0	1	0	2	0	0	3
ΣΥΝΟΛΟ (Αριθμός)	71	101	34	91	19	3	319
ΣΥΝΟΛΟ (%)	22,3	31,7	10,7	28,5	5,9	0,9	100,0

β. Το επάγγελμα των Επιμορφωτών

Η αναλυτική κατάταξη των Επιμορφωτών σύμφωνα με το επάγγελμά τους δεν εξυπηρετούσε τους σκοπούς της μελέτης μας, δεδομένου ότι μας ενδιέφερε κυρίως να διαπιστώσουμε κατά πόσο το κύριο επάγγελμα των Επιμορφωτών αντιστοιχούσε στο γνωστικό αντικείμενο που διδάσκουν. Για αυτό το λόγο προτιμήσαμε την κατάταξη που περιέχεται στον Πίνακα 13. Προέκυψε ότι μόνο 45,5% των Επιμορφωτών έχουν επαγγελματική εμπειρία σχετική με τη διδασκαλία τους, ενώ 20,4% ασκούν άσχετο επάγγελμα και 34,1% δεν έχουν άλλη απασχόληση εκτός από το διδακτικό τους έργο στη Λαϊκή Επιμόρφωση. Επιμορφωτές της πρώτης κατηγορίας συναντώνται συνηθέστερα στα Τμήματα που αφορούν την Υγεία, Κτηνοτροφικά-Γεωπονικά θέματα, τις γραφικές τέχνες. Επιμορφωτές της δεύτερης κατηγορίας συναντώνται συνηθέστερα στα Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου και σε εκείνα που αφορούν τις σχέσεις γονέων-παιδιών, ενώ Επιμορφωτές της τρίτης κατηγορίας συναντώνται κυρίως σε Τμήματα Κοπτικής και Κεντήματος, Ξένων γλωσσών και Δακτυλογραφίας.

Ασφαλώς, τα ουσιαστικά προσόντα είναι δυνατόν να αποτελέσουν δικαιολογημένο πρόκριμα πρόσληψης Επιμορφωτών σε Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου ή Χειροτεχνίας. Διερωτώμαστε όμως κατά πόσο ένας Επιμορφωτής Ξένης γλώσσας ή Δακτυλογραφίας είναι δυνατόν να επιτελέσει με επάρκεια το έργο του όταν δεν έχει καθόλου επαγγελματική πείρα. Είναι δε ανησυχητικό το γεγονός ότι σε Τμήματα νευραλγικής σημασίας (Σχέσεις γονέων-παιδιών, ειδικές κοινωνικές ομάδες, προστασία καταναλωτή) διδάσκουν συχνά Επιμορφωτές χωρίς αντίστοιχη επαγγελματική πείρα. Τίθεται λοιπόν επιτακτικά το ζήτημα του προσδιορισμού κριτηρίων πρόσληψης των Επιμορφωτών στα διάφορα είδη Τμημάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	Κύριο Επάγγελμα συναφές με το θέμα που διδάσκουν	Κύριο Επάγγελμα μη συναφές	Μοναδικό Επάγγελμα η διδασκαλία στη Δ.Ε.	Δεν απάντησαν	Σύνολο
	43	2	33	0	78
Βαπτιστική-Ραπτική, Κέντημα	4	7	9	0	20
Είδη λαϊκής τέχνης	10	1	4	0	15
Επινοητροφικά-Γεωπ. θέματα	2	2	0	0	4
Επιδιόρθωση γεωρ. μηχαν.	1	0	0	0	1
Επισκευή ηλεκτρ. συσκευιών	0	3	0	0	3
Ευνεταίριστικά θέματα	2	0	1	0	3
Κατάρτιση γραμματέων	7	0	14	0	21
Δακτυλογραφία, Στενογραφία	6	0	0	0	6
Γραφικές Τέχνες	12	7	19	0	38
Ξένες Γλώσσες	22	21	6	0	49
Μουσική	3	6	4	0	13
Χορός	3	5	4	0	12
Θέατρο	6	1	5	0	12
Ζωγραφική	1	1	0	0	2
Φωτογραφία	2	1	4	0	7
Αλφαριθμητισμός	14	0	0	0	14
Υγεία	4	7	2	0	13
Σχέσεις γονέων-παιδιών	0	1	2	0	3
Γυναικεία θέματα	0	0	1	0	1
Ειδικές κοινωνικές ομάδες	0	0	1	0	1
Προστασία καταναλωτή	3	0	0	0	3
Άλλα κοινωνικά θέματα					
ΣΥΝΟΛΟ (Αριθμός)	145	65	109	0	319
ΣΥΝΟΛΟ (%)	45,5	20,4	34,1	0,0	100,0

γ. Η ηλικία των Επιμορφωτών

Ο Πίνακας 14 δείχνει ότι στη μεγάλη πλειοψηφία τους οι Επιμορφωτές είναι νέοι, κάτω των 35 ετών. Μεταξύ αυτών, 16,3% είναι μικρότεροι των 25 ετών, γεγονός που συνδέεται με το ζήτημα της έλλειψης επαγγελματικής πείρας που αναφέρθηκε πιο πάνω. Μόνο στα Τμήματα Κοιπτικής και Κεντήματος διδάσκουν κατά πλειοψηφία άτομα ωρίμων ηλικιών. Πρόκειται προφανώς για γυναίκες που τα παιδιά τους έχουν περάσει στο στάδιο της εφηβείας ή της ενηλικίωσης, συνεπώς έχουν το χρόνο και τη δυνατότητα να ζητήσουν απασχόληση στη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Από την άλλη πλευρά, τα 7/10 των Επιμορφωτών ανήκουν στις κατεξοχήν "παραγωγικές" ηλικίες (26-45 ετών). Από τη διασταύρωση των δεδομένων που αφορούν την ηλικία και την επαγγελματική απασχόληση προέκυψε ότι, πράγματι, 69,8% των Επιμορφωτών της πιο πάνω ηλικιακής κατηγορίας έχουν κύρια επαγγελματική απασχόληση άλλη από εκείνη του διδάσκοντα στις Λ.Ε.* Συνεπώς, τίθεται το πρόβλημα του κατά πόσο είναι αντικειμενικά δυνατόν να συμμετέχουν σε μακροχρόνιες επιμορφωτικές δραστηριότητες της Σ.Σ.Λ.Ε. Κατά προέκταση, τίθεται με οξύτητα το ζήτημα των κινήτρων συμμετοχής των Επιμορφωτών σε αυτές τις δραστηριότητες.

* Αναλυτικά, 44,2% των Επιμορφωτών ηλικίας κάτω των 25 ετών έχουν άλλη κύρια απασχόληση, ενώ τα αντίστοιχα μεγέθη είναι 67,1% για τους Επιμορφωτές 26-35 ετών, 74,7% για τους Επιμορφωτές 36-45 ετών, 65,2% για τους Επιμορφωτές 46-55 ετών και 57,1% για όσους είναι πάνω από 55 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΗΛΙΚΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

ΕΤΑΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	Εως 25 χρ.	26-35χρ.	36-45χρ.	46-55χρ.	Ανω των 55χρ.	Δεν απάντησαν	Σύνολο
Χορευτική-Ραπτική, Κέντημα	8	23	34	7	4	2	78
Είδη λαϊκής τέχνης	2	10	5	1	2	0	20
Κτηνοτροφικά-Γεωπονικά θέματα	1	6	7	1	0	0	15
Επιδιόρθωση γεωργ. μηχανημάτων	2	2	0	0	0	0	4
Επισκευή ηλ. συσκευών	0	1	0	0	0	0	1
Ευνεταριστικά θέματα	0	3	0	0	0	0	3
Κατάρτιση γραμματέων	1	2	0	0	0	0	3
Δακτυλογραφία, Στενογραφία	8	10	2	1	0	0	21
Γραφικές Τέχνες	0	3	3	0	0	0	6
Ξένες Γλώσσες	6	18	9	3	2	0	38
Μουσική	9	22	8	5	5	0	49
Χορός	5	7	0	1	0	0	13
Θέατρο	2	7	1	1	1	0	12
Ζωγραφική	2	5	3	2	0	0	12
Φωτογραφία	0	1	1	0	0	0	2
Αλφαριθμητισμός	3	4	0	0	0	0	7
Υγεία	0	12	1	1	0	0	14
Σχέσεις γονέων-παιδιών	2	5	3	1	0	2	13
Γυναικεία θέματα	0	2	1	0	0	0	3
Ειδικές κοινωνικές ομάδες	0	1	0	0	0	0	1
Προστασία καταναλωτή	1	0	0	0	0	0	1
Άλλα κοινωνικά θέματα	0	2	1	0	0	0	3
ΣΥΝΟΛΟ (Αριθμός)	52	146	79	23	14	5	319
ΣΥΝΟΛΟ (%)	16,3	45,8	24,8	7,2	4,4	1,5	100,0

Ε. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΠΡΟΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ ΣΤΗ Λ.Ε.

Οι εκπρόσωποι της ΓΓΛΕ, που μας παραχώρησαν συνέντευξη, ετόνισαν ότι είναι συνήθως πολύ μικρός ο χρόνος παραμονής των Επιμορφωτών στο θεσμό της ΛΕ. Ενδεικτικά: α) Τον Ιούνιο του 1986 πήραν μέρος σε Σεμινάριο για τον Αλφαριθμητισμό 120 Επιμορφωτές, εκ των οποίων μόλις 20 παρακολούθησαν το δεύτερο Σεμινάριο τρείς μήνες αργότερα, αν και αυτό απευθυνόταν στα ίδια άτομα. Με άλλα λόγια, εκτός από το ζήτημα του κινήτρου συμμετοχής που ανακύπτει, υπάρχουν σαφείς ενδείξεις διαρροής των Επιμορφωτών από τον θεσμό. β) Το ίδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε στα Σεμινάρια για τους Επιμορφωτές των Πολυκλαδικών Λυκείων και των Συνεταιριστικών Ζητημάτων. γ) Τον Ιούνιο του 1986 διορίστηκαν Επιμορφωτές Θεμάτων ζωτικής σημασίας, αλλά έξι μήνες αργότερα διαπιστώθηκε ότι περισσότεροι από τους μισούς δεν απασχολούνταν πλέον στη Λαϊκή Επιμόρφωση.

Ως αίτια του φαινομένου της διαρροής αναφέρθηκαν από τους εκπροσώπους της ΓΓΛΕ τα ακόλουθα: α) Η εξαιρετική χαμηλή αμοιβή των Επιμορφωτών β) Η ανασφάλειά τους σε ότι αφορά τη δυνατότητα μακροχρόνιας παραμονής τους στο θεσμό της Λ.Ε. γ) Το μεγάλο χρονικό διάστημα που συχνά μεσολαβεί μεταξύ πρόσληψης του Επιμορφωτή και σύστασης του αντιστοίχου Τμήματος δ) Η απασχόληση των Επιμορφωτών σε άλλες επαγγελματικές δραστηριότητες ε) Η πολιτική διορισμών των ΝΕΛΕ, που συχνά έχει ως αποτέλεσμα να προτιμάται η πρόσληψη πολλών καινούργιων Επιμορφωτών σε βάρος της πρόσληψης λιγότερων αλλά έμπειρων.

Η σημασία των προεκτάσεων αυτού του ζητήματος για τη Σ.Σ.Λ.Ε. είναι προφανής. Η έλλειψη μακροχρόνιας παρουσίας των Επιμορφωτών στη ΛΕ καθιστά ανέφικτο οποιονδήποτε προγραμματισμό επιμόρφωσής τους και, επίσης, καθιστά αναποτελεσματική την όποια επιμορφωτική "επένδυση" του θεσμού σε αυτούς. Λόγω της σοβαρότητας του ζητήματος, θελήσαμε να εντοπίσουμε το μέγεθος της σχετικής διαρροής. Από τις απαντήσεις των Επιμορφωτών στο ερωτηματολόγιο για το οποίο γίνεται λόγος, προέκυψε ο ακόλουθος Πίνακας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΠΡΟΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ Λ.Ε.

Προϋπηρεσία	{	Εως 1 χρόνο	: 46,4%
		1 - 2 χρόνια	: 31,7%
		2 - 3 χρόνια	: 7,8%
		3 - 4 χρόνια	: 5,6%
		Πάνω από 4 χρόνια	: 7,2%
		Δεν απάντησαν	: 1,3%
		ΣΥΝΟΛΟ	: 100,0

Πράγματι λοιπόν, σχεδόν οι μισοί Επιμορφωτές έχουν εργαστεί μόνο λίγους μήνες στη ΔΕ και η συντριπτική πλειοψηφία δεν έχει εργαστεί περισσότερο από δύο χρόνια.

Για να διαπιστώσουμε ακριβέστερα το μέγεθος της διαρροής, επιχειρήσαμε μία ακόμα προσέγγιση: Συγκρίναμε διαχρονικά τον αριθμό Επιμορφωτών κάθε Νομού τα έτη 84-86, για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Ασαφώς, η προσέγγιση δεν μας επιτρέπει να γνωρίσουμε κατά πόσο τα διαχρονικά στοιχεία αφορούν τα ίδια άτομα. Ωστόσο, οι μεγάλες αριθμητικές διαφορές από τον ένα χρόνο στον άλλο (ιδιαίτερα μεταξύ 1984-1985, δηλ. πριν ισχύσει η Εγκύκλιος "για την ποιοτική αναβάθμιση") παρέχουν ενδείξεις για τη διαρροή των Επιμορφωτών.

Από τον Πίνακα 16 προκύπτει ότι, πράγματι, η διαρροή είναι πολύ μεγάλη. Σε πολλούς Νομούς οι Επιμορφωτές του 1985 είναι κατά 30-80% λιγότεροι από εκείνους του 1984 (Νομοί Γρεβενών, Δωδεκανήσου, Ευβοίας, Ηλείας, Ημαθίας, Καβάλας, Κεφαλληνίας, Κυκλάδων, Λασιθίου, Λευκάδας, Πέλλης, Σάμου, Φωκίδας, Χαλκιδικής, Χανίων κ.α.). Με άλλα λόγια, σημαντική μερίδα μεταξύ αυτών δεν απασχολήθηκαν στη ΔΕ το 1985, ενώ είχαν απασχοληθεί το 1984. Αντίστροφα, σε αρκετούς Νομούς είναι μεγάλος ο αριθμός των πρωτοδιορισθέντων το 1985 (Νομοί Αρκαδίας, Βοιωτίας, Ευρυτανίας, Θεσπρωτίας κ.α.), γεγονός που υποδηλώνει την ένταση του φαινομένου της μικρής προϋπηρεσίας στο θεσμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

ΝΟΜΟΣ	1984	1985	1986
Αιτωλοακαρνανίας	299	254	88
Αργολίδας	71	71	60
Αρκαδίας	36	71	87
Αρτας	136	115	29
Αττικής	861	980	792
Αχαΐας	220	223	68
Βοιωτίας	68	99	74
Γρεβενών	160	37	48
Δράμας	177	147	105
Δωδεκανήσου	230	99	50
Εβρου	145	129	77
Ευβοίας	312	203	75
Ευρυτανίας	159	202	97
Ζακύνθου	86	87	35
Ηλείας	192	59	76
Ημαθίας	174	111	84
Ηρακλείου	276	232	85
Θεσπρωτίας	147	185	66
Θεσσαλονίκης	293	211	144
Ιωαννίνων		131	71
Καβάλας	176	126	74
Καρδίτσας	240	215	40
Καστοριάς	81	68	34
Κερκύρας	124	107	54
Κεφαλληνίας	92	13	53
Κιλκίς	72	52	49
Κοζάνης	112	167	131
Κορινθίας	126	127	72
Κυκλάδων	224	130	156
Λακωνίας	78	58	53
Λαρίσης	241	298	139
Λασιθίου	96	19	47
Λέσβου	128	110	53
Λευκάδας	57	34	54

(συνέχεια)

Μαγνησίας	145	154	131
Μεσσηνίας		135	49
Εάνθης	106	84	65
Πέλλης	177	93	48
Πιερίας	190	214	134
Πρεβέζης		122	58
Ρεθύμνης	210	185	49
Ροδόπης	96	91	53
Σάμου	122	54	54
Σερρών		120	90
Τρικάλων	160	171	81
Φθιώτιδας	204	149	74
Φλωρίνης	298	296	33
Φωκίδας	93	42	46
Χαλκιδικής	146	87	49
Χανίων	270	142	128
Χίου	78	77	39
ΣΥΝΟΛΟ	8.184	7.386	4.401

Πηγή: Στοιχεία του Τμήματος Στατιστικής της Γ.Γ.Λ.Ε.

ΣΤ. Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥΣ

Για να προσεγγίσουμε το ζήτημα, επεξεργαστήκαμε τις απαντήσεις των Επιμορφωτών που αφορούν α) τα Σεμινάρια Λ.Ε. στα οποία πήραν μέρος β) τις επιμορφωτικές δραστηριότητες που επιθυμούν να παρακολουθήσουν. Επίσης, εξετάσαμε και αξιολογήσαμε εμπειρίες από Σεμινάρια που διοργάνωσε η Γ.Γ.Λ.Ε.

α. Η συμμετοχή στα Σεμινάρια Λ.Ε.

Ο αριθμός και η διάρκεια των Σεμιναρίων Λ.Ε. που παρακολούθησαν οι Επιμορφωτές συναρτώνται ασφαλώς με τα ζητήματα των κινήτρων συμμετοχής και του χρόνου προϋπηρεσίας, στα οποία αναφερθήκαμε. Συναρτώνται όμως και με τον αριθμό, τη διάρκεια και την ποιότητα των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων που προτάθηκαν στους Επιμορφωτές από τη ΓΓΛΕ και τις περιφερειακές υπηρεσίες Λ.Ε. Το γεγονός είναι ότι, όπως φαίνεται στον Πίνακα 17, η πλειοψηφία των Επιμορφωτών που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο του 1985 (51,7%) δεν παρακολούθησε κανένα Σεμινάριο Λ.Ε., ενώ μόλις 5,0% πήραν μέρος σε δραστηριότητες επιμόρφωσής τους συνολικής διάρκειας άνω των 9 ημερών. Από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε, σε κάθε Νομό πραγματοποιείται - με πρωτοβουλία των περιφερειακών στελεχών - μόνο ένα, κατά μέσο όρο, Σεμινάριο Επιμόρφωσης των Επιμορφωτών κάθε χρόνο, το οποίο διαρκεί συνήθως μόλις δύο ή τρεις ημέρες. Από την άλλη πλευρά, η ΓΓΛΕ αδυνατεί να καλύψει ικανοποιητικά το κενό. Είναι ενδεικτικό ότι το Τμήμα Επιμόρφωσης των Επιμορφωτών που συστάθηκε το 1985 αριθμεί μόλις τρία άτομα, ενώ στο Τμήμα Αλφαριθμητισμού, που καλείται να διεκπεραιώσει ένα τεράστιο έργο, απασχολούνται 5-6 άτομα. Τα πιο πάνω δεδομένα αποτελούν, πιστεύουμε, το πλέον πειστικό επιχειρήματα για την αναγκαιότητα σύστασης μιάς Σχολής, η οποία θα έχει ως αποκλειστικό έργο τη συνεχή και συστηματική επιμόρφωση των Επιμορφωτών.

Στη συνέχεια εξετάζουμε το βαθμό συμμετοχής κάθε μίας κατηγορίας Επιμορφωτών στις σεμιναριακές δραστηριότητες (Πιν. 17). Μία πρώτη παρατήρηση που προκύπτει είναι ότι ορισμένες κατηγορίες παρακολουθούν λιγότερο από τις άλλες αυτές τις δραστηριότητες (Επιμορφωτές Τμημάτων Υγείας, Σχέσεων γονέων-παιδιών, Κτηνοτροφικών-γεωπονικών θεμάτων, Κατάρτισης συνεταιριστικών στελεχών, Ξένων γλωσσών, Θεάτρου και Ζωγραφικής). Διασταυρώνοντας αυτά τα δεδομένα με εκείνα των Πινάκων 12,13 διαπιστώνουμε ότι οι κατηγορίες Επιμορφωτών που δεν παρακολουθούν συχνά Σεμινάρια σχεδόν συμπίπτουν με όσες χαρακτηρίζονται από κύρια επαγγελματική απασχόληση έξω από το χώρο της Λαϊκής Επιμόρφωσης είτε (και) από υψηλό

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΧΡΟΝΟΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ

ΣΤΑΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	ΚΑΘΟΛΟΥ	Εως 3 ημέρες	4-9 ημέρες	Πάνω από 9 ημέρες	Σύνολο
Εκπαικτική-Ραπτική, Κέντημα	21	24	21	12	78
Είδη λαϊκής τέχνης	12	2	5	1	20
Κτηνοτροφικά-Γεωπ. θέματα	11	1	3	0	15
Επιδιόρθωση γεωργ. μηχαν.	2	2	0	0	4
Επισκευή ηλ. συσκευών	0	1	0	0	1
Συνεταιριστικά θέματα	3	0	0	0	3
Κατάρτιση γραμματέων	2	0	1	0	3
Δακτυλογραφία, Στενογραφία	3	12	5	1	21
Γραφικές Τέχνες	3	2	1	0	6
Ξένες Γλώσσες	18	14	5	1	38
Μουσική	34	11	4	0	49
Χορός	12	0	1	0	13
Θέατρο	6	3	3	0	12
Ζωγραφική	10	2	0	0	12
Φωτογραφία	1	0	1	0	2
Αλφαριθμητισμός	4	2	1	0	7
Υγεία	9	3	2	0	14
Σχέσεις γονέων-παιδιών	10	2	1	0	13
Γυναικεία θέματα	1	0	1	1	3
Ειδικές κοινωνικές ομάδες	1	0	0	0	1
Προστασία καταναλωτή	0	1	0	0	1
Άλλα κοινωνικά θέματα	2	0	1	0	3
ΣΥΝΟΛΟ (Αριθμός)	165	82	56	16	319
ΣΥΝΟΛΟ (%)	51,7	25,7	17,6	5,0	100,0

εκπαιδευτικό επίπεδο. Είναι φανερό, ότι οι Επιμορφωτές που εργάζονται σε άλλους χώρους δύσκολα θα εγκαταλείψουν, έστω για λίγες ημέρες, αυτή τη δραστηριότητά τους, προκειμένου να συμμετάσχουν σε Σεμινάρια της ΛΕ. Εξάλλου, στο βαθμό που χαρακτηρίζονται από υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, είναι πιθανό να θεωρούν τον εαυτό τους "αυτάρκη" γνωστικά, με αποτέλεσμα να μην ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για πρόσθετες επιμορφωτικές δραστηριότητες.

Τίθεται λοιπόν εκ νέου το ζήτημα των κινήτρων παρακολούθησης επιμορφωτικών δραστηριοτήτων. Στο σημείο αυτό, θεωρούμε σκόπιμο να αναφερθούμε σε ορισμένα παραδείγματα Επιμορφωτικών Προγραμμάτων που οργάνωσε Η ΓΓΛΕ και που κατόρθωσαν να προσελκύσουν για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα σταθερό αριθμό Επιμορφωτών των κατηγοριών που εξετάζουμε. Πρόκειται για Προγράμματα που απευθύνθηκαν σε Επιμορφωτές 1)Μελισσοκομίας, 2)Θεάτρου, 3)Πειραματικών Επιμορφωτικών Παρεμβάσεων, η έκβαση των οποίων μας επιτρέπει να αντλήσουμε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τα κίνητρα συμμετοχής.

1) Το Πρόγραμμα επιμόρφωσης των Επιμορφωτών Μελισσοκομίας απευθύνθηκε σε 50 περίπου άτομα.

Στην αρχή προτάθηκε ένας μήνας επιμόρφωσης, μετά από ένα χρόνο ακολούθησε ένας νέος κύκλος δέκα ημερών και μετά από έναν ακόμα χρόνο υπήρξε ένας τελευταίος κύκλος τριών ημερών.

Τα Σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν στην Παιδούπολη του Εθνικού Οργανισμού Προνοίας στο Ωραιόκαστρο Θεσσαλονίκης, όπου προσφέρθηκαν στους συμμετέχοντες, εκτός από διανυκτέρευση και διατροφή, τα απαραίτητα υλικά της μαθησιακής διαδικασίας.

Η επιλογή των συμμετεχόντων έγινε ως εξής: Η ΓΓΛΕ ζήτησε εκδήλωση ενδιαφέροντος από Μελισσοκόμους που είτε ήταν Επιμορφωτές στις ΝΕΛΕ είτε δεν είχαν μέχρι τότε σχέση με τη Λαϊκή Επιμόρφωση (ταχυδρομήθηκε σχετική επιστολή στους Μελισσοκομικούς Συνεταιρισμούς). Ως κριτήρια επιλογής τέθηκαν τα ακόλουθα: α) Προηγούμενη τουλάχιστον πενταετής επαγγελματική εμπειρία στη Μελισσοκομία β) Γραμματικές γνώσεις τουλάχιστον επιπέδου τριταξίου Γυμνασίου γ) Ηλικία 20-40 ετών. Παράλληλα, οι ενδιαφερόμενοι συμπλήρωναν μία υπεύθυνη δήλωση, στην οποία ανέφεραν ότι δέχονται να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους ως Επιμορφωτές στη ΛΕ για δύο τουλάχιστον χρόνια, εφ'όσον βέβαια τους ζητείται.

Στα Σεμινάρια edίδαξαν καθηγητές των ΑΕΙ και ΤΕΙ, Γεωπόνους, εκπρόσωποι του Υπουργείου Γεωργίας και εκπρόσωποι των Κοινοπραξιών Μελισσοκόμων. Εγινε προσπάθεια να συνδεθεί το περιεχόμενο των Σεμιναρίων με τις κατευθύνσεις του πενταετούς προγράμματος της χώρας, ενώ, όπως φαίνεται από την κατανομή των Σεμιναρίων μέσα στο χρόνο, μετά από κάθε κύκλο μάθησης οι καταρτιζόμενοι εργάζονταν ως Επιμορφωτές

ή επαγγελματίες Μελισσοκόμοι, και στον επόμενο κύκλο μάθησης, πέρα από την πρόσθετη κατάρτισή τους, αξιολογούσαν τις εμπειρίες που είχαν αποκτήσει από την πρακτική εξάσκηση που είχε μεσολαβήσει.

2) Το Πρόγραμμα Θεατρικής Παιδείας διήρκεσε τρία χρόνια και απευθύνθηκε σε 300 περίπου ενδιαφερόμενους (Επιμορφωτές Θεάτρου της ΔΕ και μέλη ερασιτεχνικών θιάσων από όλους τους Νομούς), έχοντας στόχο να τους καταρτίσει στην εμπύχωση-οργάνωση ερασιτεχνικών θιάσων, με άλλα λόγια, να τους δώσει τα απαραίτητα εφόδια για να μπορούν να διαμορφώνουν πρωτογενείς πολιτιστικές εστίες.

Το Πρόγραμμα οργανώθηκε από στελέχη της ΓΓΛΕ και υλοποιήθηκε από τον "Θίασο Καισαριανής", ο οποίος, πριν επαγγελματοποιηθεί, είχε μακρόχρονη εμπειρία ερασιτεχνικής θεατρικής δουλειάς.

Στην αρχή (1985) προτάθηκε ένα τετραήμερο επιμόρφωσης (15 περιφερειακά Σεμινάρια), με αντικείμενο τον προβληματισμό γύρω από τη συλλογική δουλειά στο θέατρο. Μετά από ένα χρόνο ακολούθησαν 8 δεκαήμερα περιφερειακά Σεμινάρια, με αντικείμενο την εισαγωγή στα επιμέρους στοιχεία της θεατρικής παράστασης (Σκηνοθεσία, Σκηνογραφία, Μουσική, Χορογραφία κ.α.). Τέλος, μετά από ένα χρόνο έγιναν 7 δεκαήμερα περιφερειακά Σεμινάρια, κατά τη διάρκεια των οποίων οι καταρτιζόμενοι ασκήθηκαν στο ανέβασμα μιάς θεατρικής παράστασης. Από εκείνους που πήραν μέρος στο Πρόγραμμα αντλήθηκαν τοπικές πολιτιστικές δυνάμεις, που αναζωπυρώνουν την ερασιτεχνική θεατρική κίνηση στους Νομούς, πλαισιώνουν τις τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις και, γενικά, συμβάλουν στην - με την κυριολεξία του όρου - πολιτιστική αποκέντρωση.

3) Το Πρόγραμμα των πειραματικών μορφωτικών παρεμβάσεων είχε στόχο να καταρτίσει μέλη ΣΔΕ και Επιμορφωτές υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου στις μεθόδους της συμμετοχικής έρευνας, προκειμένου να είναι σε θέση να ανιχνεύουν συστηματικά τις μορφωτικές ανάγκες μιάς περιοχής ή μιάς κοινωνικής ομάδας (κοινότητα, συνοικία, φυλακή, κ.α.) και με βάση αυτές να καταστρώνουν επιμορφωτικά προγράμματα που να απευθύνονται στους ίδιους τους κατοίκους της περιοχής ή στα μέλη της κοινωνικής ομάδας.

Το Πρόγραμμα άρχισε με ένα εβδομαδιαίο Σεμινάριο στην Πάτρα, το οποίο παρακολούθησαν 30 περίπου μέλη ΣΔΕ και Επιμορφωτές των Νομών Αχαΐας, Εύβοιας, Θεσσαλονίκης, Πρέβεζας και Τρικάλων, και συνέχισε, τέσσερις μήνες αργότερα με ένα δεκαπενθήμερο Σεμινάριο στην Αθήνα που απευθύνθηκε στην πρώτη από τις δύο κατηγορίες στελεχών. Η κατάρτιση που προσφέρθηκε αξιοποιείται σήμερα από τους υπευθύνους πειραματικών προγραμμάτων της Αχαΐας (μορφωτική παρέμβαση στη συνοικία "Λαδόπουλου" και στις φυλακές Πάτρας), Θεσσαλονίκης (επιμορφωτικό πρόγραμμα στο Νοσοκομείο Παπανικολάου και στη Σχολή Μαθητείας του ΟΑΕΔ), Πρέβεζας και Τρικάλων

(μορφωτική παρέμβαση σε δύο κοινότητες).

Η περιγραφή των πιο πάνω Προγραμμάτων επιτρέπει την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων σχετικά με το ζήτημα των κινήτρων συμμετοχής σε δραστηριότητες επιμόρφωσης των στελεχών ΔΕ. Τα στελέχη πήραν μέρος στα Προγράμματα καταβάλλοντας προσωπικές θυσίες, δεδομένου ότι η ημερήσια αποζημίωσή τους ήταν ελάχιστη (1.200 δρχ. την ημέρα), ενώ τα περισσότερα σεμινάρια πραγματοποιήθηκαν μακριά από τον τόπο κατοικίας/εργασίας τους. Από την άλλη, για τους λόγους που αναφέραμε στο Κεφάλαιο Ε', δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι κίνητρο συμμετοχής ήταν η προσδοκία επαγγελματικής αποκατάστασης ή έστω ικανοποιητικής επαγγελματικής αμοιβής. Προκύπτει λοιπόν ότι κύριο κίνητρο συμμετοχής ήταν το γεγονός ότι οι Επιμορφωτές θεώρησαν τα συγκεκριμένα Σεμινάρια ως απαραίτητο εφόδιο για την προσωπική τους εξέλιξη και δημιουργία. Πράγματι, οι Μελισσοκόμοι μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις γνώσεις που πήραν στην επαγγελματική τους δραστηριότητα, οι Επιμορφωτές Θεάτρου αποκτούσαν εφόδια που τους επέτρεπαν να συμβάλουν δημιουργικά στην ολοκλήρωση των ερασιτεχνικών παραστάσεων για τις οποίες μοχθούσαν, ενώ όσοι πήραν μέρος στο Πρόγραμμα πειραματικών παρεμβάσεων διακρίνονταν για το έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον τους σε συνδυασμό με τη διάθεσή τους για κοινωνική προσαρμό.

Υποθέτουμε, ότι το κίνητρο του προσωπικού εμπλουτισμού με νέες γνώσεις και εμπειρίες αποτελεί ^{επίσης} τον κύριο λόγο της συχνής συμμετοχής σε Σεμινάρια των Επιμορφωτών της Χειροτεχνίας, ιδιαίτερα της Κοπτικής-Ραπτικής (Βλ. Πίνακα 17). Οι Επιμορφωτές αυτοί - σχεδόν αποκλειστικά γυναίκες αγροτικών και υποβαθμισμένων περιοχών - έχουν, όπως είδαμε, λίγες γραμματικές γνώσεις, δεν έχουν συμμετάσχει σε μορφωτικές διεργασίες πέρα από εκείνες του σχολείου, ενώ οι κοινωνικές τους δραστηριότητες είναι, συχνά, περιορισμένες. Ερχονται λοιπόν με προθυμία στα Σεμινάρια - που, πάντως, είναι ολιγόημερα - όχι μόνο για να εξειδικευτούν στο γνωστικό αντικείμενο που διδάσκουν, αλλά και γιατί διαβλέπουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν ευρύτερες μορφωτικές/κοινωνικές εμπειρίες. Τα αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις Επιμορφωτριών Κοπτικής που παραθέτουμε είναι εύγλωττα:*

"Στο Σεμινάριο ήρθε λίγο "κουμπωμένη". Δίσταζα, γιατί δεν είχα ξαναπάρει μέρος. Σκεφτόμουν: "θα πάς να ακούσεις, καλύτερα να μη μιλήσεις". Ομως από την πρώτη μέρα στην ομάδα ανακάλυψα ότι μπορώ να συμμετέχω. Αυθόρμητα άρχισα να μιλάω. Μέσα από την ομάδα, νομίζω, αντλήθηκε μία φοβερή δύναμη".

* Οι συνεντεύξεις λήφθηκαν από τη Γκ. Κωστελένου στο τέλος ενός πενήτημερου Σεμιναρίου της ΓΓΛΕ και του ΚΕΜΕΑ, που απευθύνθηκε σε Επιμορφώτριες Κοπτικής που επεκτείνουν το αντικείμενο του Τμήματός τους σε ζητήματα γύρω από τις σχέσεις των δύο φύλων. Το Σεμινάριο έγινε στην Πάτρα το Νοέμβριο του 1983, και οι συνεντεύξεις δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό "Αυτομόρφωση", τ. 2, 1984, σελ. 18-19.

"Και μένα είναι η πρώτη μου εμπειρία από ένα τέτοιο σεμινάριο. Η πρώτη μέρα με πάγωσε, αυτή η επίσημη ατμόσφαιρα, λίγο οι ομιλίες, λίγο η τυπικότητα. Όταν όμως μαζευτήκαμε σε συντραφιές να συζητήσουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε σήμερα σαν γυναίκες - δηλαδή όχι μόνο σήμερα, από πολύ παλιά οι γυναίκες - βγάλαμε ένα συμπέρασμα που μας συγκλόνισε".

"Πρέπει να δώσουμε στη γυναίκα να καταλάβει την πραγματική θέση της στην κοινωνία και την αξία της. Εγώ έτσι πιστεύω. Και μέσα στην οικογένεια και έξω από το σπίτι, στο σαλόνι και στην αγορά, και στο δρόμο και με τον άντρα της, να ξέρει παντού τη θέση της. (Γελάει και καταλήγει): Με λίγα λόγια, εμένα αυτό το σεμινάριο μούκανε πολύ καλό".

"Αυτά τα πράγματα τα ξέραμε ότι συμβαίνουν. Αυτή τη βδομάδα είχαμε την ευκαιρία να δούμε καλύτερα, να ψάξουμε λίγο παραπάνω τις αιτίες. Το σεμινάριο μας έκανε να σκεφτούμε. Ως τώρα νομίζαμε ότι είναι φυσικά όλα αυτά, τα δεχόμασταν. Το έργο που αναλαμβάνουμε από 'δω και πέρα είναι πολύ δύσκολο. Πως θα δώσουμε αωστά αυτόν τον προβληματισμό; Πως θα μεταφέρουμε αυτή την εμπειρία και στις άλλες γυναίκες; Με το διάλογο ίσως, στην ομάδα.... Πάντως θα είναι πολύ δύσκολο".

"Λέγαμε γιατί είναι τόσο λίγες οι ώρες; Θάπρεπε να κρατήσει περισσότερο το σεμινάριο. Εμείς στο δωμάτιο, το βράδυ, συνεχίζαμε την κουβέντα - και πάλι, τόσα πράγματα δεν τα προλάβαμε. Την άλλη φορά πρέπει νάναι περισσότερες μέρες η δουλειά στις ομάδες".

Τα στοιχεία και τα παραδείγματα επιμορφωτικών δραστηριοτήτων που αναφέρθηκαν δείχνουν, πιστεύουμε, τα όρια στα οποία μπορεί να φτάσει η Επιμόρφωση των Επιμορφωτών υπό το ισχύον θεσμικό καθεστώς: Οι Επιμορφωτές των Τμημάτων "προκατάρτισης-αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου" συμμετέχουν με προθυμία, αρκεί τα Σεμινάρια να είναι ολιγοήμερα (ας σημειωθεί ότι όταν επροτάθησαν Σεμινάρια μεγαλύτερης διάρκειας σε αυτή την κατηγορία Επιμορφωτών - λ.χ. τα Σεμινάρια Υφαντικής και Αγγειοπλαστικής - η συμμετοχή υπήρξε περιορισμένη, λόγω των οικογενειακών και επαγγελματικών τους υποχρεώσεων). Οι Επιμορφωτές με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απέχουν, κατ'αρχήν, των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, εκτός εάν οι τελευταίες είναι σε θέση να ανταποκριθούν πλήρως στα προσωπικά και επαγγελματικά τους ενδιαφέροντα. Τέλος, τα τρία παραδείγματα που αναφέραμε υποδηλώνουν την, από την πλευρά των στελεχών ΔΕ, αντικειμενική αδυναμία παρακολούθησης παρατεταμένων επιμορφωτικών δραστηριοτήτων μακριά από τον τόπο διαμονής τους: Δεν είναι τυχαίο ότι κανένα Σεμινάριο δεν διήρκεσε περισσότερο από τέσσερις εβδομάδες, ενώ μεταξύ των διαφόρων κύκλων που πραγματοποιήθηκαν μεσολάβησε μεγάλο χρονικό διάστημα, συνήθως ένας χρόνος.

Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουμε είναι ότι το προσωπικό ενδιαφέρον των Επιμορφωτών για τις μαθησιακές διαδικασίες δεν αρκεί από μόνο του για να εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους σε μακρόχρονη κατάρτιση, παρ'ότι, από την άλλη πλευρά, αποτελεί πολύτιμο στοιχείο, που πρέπει να ληφθεί υπ'όψη στο σχεδιασμό αυτής της κατάρτισης, καθώς και στον καθορισμό των κριτηρίων επιλογής όσων θα την παρακολουθήσουν. Χρειάζονται λοιπόν καινούργια θεσμικά μέτρα-κίνητρα συμμετοχής στις διαδικασίες της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών, τα οποία δεν μπορεί παρά να σχετίζονται με τις αποδοχές κατά τη διάρκεια της κατάρτισης, τις εκπαιδευτικές άδειες, τη γειτνίαση του τόπου της κατάρτισης με τον τόπο διαμονής τις δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης των καταρτιζομένων, και, βέβαια, τις δυνατότητες αξιοποίησής τους στο θεσμό της ΔΕ προκειμένου να αποφευχθεί η διαρροή τους. Αυτά ακριβώς τα ζητήματα θα εξετάσουμε στο επόμενο (Ζ') Κεφάλαιο. Πρίν όμως από αυτό, θεωρούμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε τις απόψεις των ίδιων των Επιμορφωτών σχετικά με τα θέματα που χρειάζεται να καλύπτει η επιμόρφωσή τους, γιατί πιστεύουμε ότι πρόκειται για υλικό που πρέπει να ληφθεί υπ'όψη στο σχεδιασμό των δραστηριοτήτων της Σ.Σ.Λ.Ε.

β. Το θεματολόγιο επιμόρφωσης των Επιμορφωτών που προτείνουν οι ίδιοι

Πηγή των πληροφοριών μας είναι και πάλι οι απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο που απευθύνθηκε στους Επιμορφωτές το 1985 (Πιν. 18)*. Προέκυψε ότι ο κύριος κορμός των προτάσεων αφορά τη Διδακτική του γνωστικού αντικείμενου που διδάσκουν οι Επιμορφωτές (43,9% των προτάσεων). Είναι όμως σημαντικό το γεγονός ότι οι υπόλοιπες προτάσεις ξεφεύγουν από τα στενά πλαίσια της κατάρτισης γύρω από το εξειδικευμένο γνωστικό αντικείμενο και επεκτείνονται, κατά σειρά προτίμησης α)σε θέματα Παιδαγωγικής των ενηλίκων και Δυναμικής της Ομάδας (Σχέσεις διδασκόντων-διδασκόμενων), στα οποία δίνουν έμφαση οι Επιμορφωτές Κοπτικής, Ξένων γλωσσών, Μουσικής και Σχέσεων γονέων-παιδιών β)σε θέματα ευρύτερου κοινωνικού/πολιτιστικού περιεχομένου, τα οποία προτείνουν κυρίως οι Επιμορφώτριες της Κοπτικής, γεγονός που επιβεβαιώνει τον προηγηθέντα συλλογισμό μας σχετικά με τα κίνητρα συμμετοχής τους, γ)σε θέματα που σχετίζονται με τους στόχους και τη λειτουργία του ίδιου του θεσμού της ΔΕ (13,7% των προτάσεων), πράγμα που υποδηλώνει την αναγκαιότητα πληρέστερης ενημέρωσης των Επιμορφωτών σχετικά με το ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται το έργο τους.

* Ας σημειωθεί ότι οι αριθμοί που παρατίθενται στον Πίνακα δεν ταυτίζονται με εκείνους των διαφόρων κατηγοριών Επιμορφωτών, δεδομένου ότι αρκετοί από τους τελευταίους επρότειναν δύο ή τρία θέματα.

ΕΙΔΟΣ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΠΙΘΥΜΟΥΝ ΝΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΟΥΝ ΟΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΕΣ

ΕΙΔΟΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ	Σχέσεις διδασκόντων- διδασκομένων	Ευρύτερα κοινωνικά ή πολιτιστικά ζητήματα	Θέματα της ειδικότητάς τους (Διδακτική)	Στόχοι και λειτουργία της ΔΕ	Δεν απάντησαν	Σύνολο απαντήσεων
Θρησκευτική-Ραπτική, Ξέντημα	20	21	40	8	17	89
Είδη λαϊκής τέχνης	2	3	10	5	3	20
Ετηνοτροφικά-Γεωπ. θέματα	2	2	8	0	6	12
Επιδιόρθωση γεωργ. μηχανημάτων	1	2	1	1	1	5
Επισκευή ηλ. συσκευών	0	0	0	0	1	0
Συνεταιριστικά θέματα	1	1	1	1	1	4
Κατάρτιση γραμματέων	0	0	1	0	2	1
Δακτυλογραφία, Στενογραφία	7	1	9	4	7	21
Γραφικές Τέχνες	1	0	2	0	3	3
Ξένες Γλώσσες	14	4	18	7	6	43
Μουσική	19	3	24	7	11	53
Χορός	1	1	5	4	3	11
Θέατρο	1	3	4	2	3	10
Ζωγραφική	3	1	4	0	3	8
Φωτογραφία	1	1	0	0	1	2
Αλφαριθμητισμός	3	2	1	1	3	7
Υγεία	1	4	8	1	4	14
Σχέσεις γονέων- παιδιών	7	2	4	1	3	14
Γυναικεία θέματα	1	0	0	2	1	3
Ειδικές κοινωνικές ομάδες	0	0	1	0	0	1
Προστασία καταναλωτή	0	0	0	0	1	0
Άλλα κοινωνικά θέματα	0	0	0	0	3	0
ΣΥΝΟΛΟ (Αριθμός)	85	51	141	44	83	321
ΣΥΝΟΛΟ (% επί των απαντήσεων)	26,5	15,9	43,9	13,7	100,0

Ζ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΘΕΣΜΙΚΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΟΥΝ α) ΣΤΗΝ ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΩΝ ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥΣ
β) ΣΤΗΝ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΘΕΣΜΟ ΤΗΣ Λ.Ε.

Οι προτάσεις που αφορούν τα κίνητρα συμμετοχής των Επιμορφωτών στις δραστηριότητες επιμόρφωσής τους, καθώς και την μετέπειτα αξιοποίησή τους, δεν θα πρέπει να έχουν ως βάση τους υπάρχοντες Επιμορφωτές, αλλά τις πραγματικές ανάγκες της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Και τούτο γιατί, όπως προκύπτει από τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στα Κεφάλαια Δ' - ΣΤ', ο αριθμός των υπάρχοντων Επιμορφωτών δεν αντιστοιχεί πάντοτε στις κατά Νομό ανάγκες της ΛΕ, τα τυπικά και ουσιαστικά τους προσόντα δεν είναι πάντοτε τα ενδεδειγμένα, δεν χαρακτηρίζονται όλοι από διάθεση - ή αντικειμενική δυνατότητα - συμμετοχής σε δραστηριότητες επιμόρφωσής τους και, τέλος, ο βαθμός της πιθανολογούμενης διαρροής τους είναι τέτοιος, που αίρει τη δυνατότητα οποιουδήποτε προγραμματισμού.

Ο σχεδιασμός, λοιπόν, της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών προϋποθέτει τον προσδιορισμό των στόχων και προτεραιοτήτων του θεσμού της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Με άλλα λόγια, προϋποθέτει:

- α) Τον προσδιορισμό του αριθμού και του είδους Τμημάτων που είναι σκόπιμο να πραγματοποιούνται κάθε χρόνο σε κάθε Νομό.
- β) Τον προσδιορισμό του αριθμού και των προσόντων των Επιμορφωτών που χρειάζονται για την υλοποίηση αυτών των Τμημάτων.

Το εγχείρημα δεν είναι εύκολο. Προϋποθέτει, πρώτα, μία έρευνα της ΓΓΛΕ, σε συνεργασία με τα στελέχη των Περιφερειακών Υπηρεσιών, που θα κατέληγε στον προσδιορισμό του αριθμού και του είδους των Τμημάτων, αφού ελάμβανε υπ' όψη την κοινωνικοοικονομική κατάσταση κάθε Νομού, τις δυνατότητες παρέμβασης της ΛΕ καθώς και την "παράδοση" επιμορφωτικών δραστηριοτήτων που επικράτησε σε κάθε Νομό τα τελευταία χρόνια. Στη συνέχεια, χρειάζεται να προσδιοριστεί ο απαραίτητος αριθμός των Επιμορφωτών, λαμβανομένου υπ' όψη ότι είναι σκόπιμο κάθε Επιμορφωτής, που θα επιλεγεί τελικά, να διδάσκει αρκετές ώρες το μήνα, προκειμένου να υπάρχει κίνητρο παραμονής του στο θεσμό της ΛΕ, να αξιοποιείται η συσσωρευόμενη εμπειρία του, και να διευκολύνεται ο σχεδιασμός της Σ.Σ.Λ.Ε. Για την επιλογή των Επιμορφωτών είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν τα κατά είδος Τμήματος απαιτούμενα προσόντα. Τα προσόντα αυτά είναι δυνατόν να αποκτώνται μέσω του επισήμου εκπαιδευτικού συστήματος είτε (και) μέσω της επιμορφωτικής ή κοινωνικής εμπειρίας είτε (και) μέσω της παρακολούθησης των δραστηριοτήτων της Σ.Σ.Λ.Ε. Η πεποίθησή μας είναι ότι σχεδόν πάντοτε χρειάζεται μία

σύνθεση αυτών των προσόντων, προσαρμοζόμενη στις απαιτήσεις κάθε είδους Τμήματος Μάθησης. Λ.χ., οι Επιμορφωτές Αλφαριθμητισμού χρειάζεται, πέρα από τις γραμματικές γνώσεις, να έχουν αντίληψη των συγκεκριμένων παιδαγωγικών μεθόδων διδασχής ενηλίκων, προσόν το οποίο αποκτάται είτε μέσω πλούσιας διδακτικής εμπειρίας σε Τμήματα Μάθησης είτε (και) μέσω κατάρτισης στη Σ.Σ.Λ.Ε. Άλλο παράδειγμα: Οι Επιμορφωτές Τμημάτων που απευθύνονται σε μειονεκτούντα άτομα δεν είναι δυνατόν να έχουν αντίστοιχες "γραμματικές" γνώσεις, γιατί δεν υπάρχει σχετικό Τμήμα στα ελληνικά ΑΕΙ και ΤΕΙ. Χρειάζεται λοιπόν να επιλεγούν βάσει σημαντικής επαγγελματικής-κοινωνικής εμπειρίας είτε (και) μακρόχρονης κατάρτισης στη Σ.Σ.Λ.Ε. Ένα ακόμα παράδειγμα: Οι Επιμορφώτριες Κοπτικής χρειάζεται είτε να έχουν σπουδάσει σε μία έγκυρη αντίστοιχη Σχολή είτε να έχουν σημαντική επαγγελματική εμπειρία. Χρειάζεται ακόμα να έχουν ευαισθητοποιηθεί, μέσα στη Σ.Σ.Λ.Ε., σχετικά με τις παιδαγωγικές μεθόδους προσέγγισης των ενηλίκων.

Τέλος, χρειάζεται να εκτιμηθεί κατά πόσο οι επιλαχόντες Επιμορφωτές είναι διατεθειμένοι να φοιτήσουν στη Σ.Σ.Λ.Ε. όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Σε αντίθετη περίπτωση πρέπει να αναζητηθούν καινούργια στελέχη.

Το εγχείρημα λοιπόν δεν είναι εύκολο. Όλες όμως οι πιο πάνω διεργασίες είναι απαραίτητες, προκειμένου να γνωρίζει η Σ.Σ.Λ.Ε. πόσους και τι είδους Επιμορφωτές χρειάζεται να καταρτίζει, καθώς και σε ποιά θέματα χρειάζεται να επικεντρωθεί η κατάρτισή τους. Από την άλλη πλευρά, αυτές οι διεργασίες προσδιορισμού και επιλογής των καταλλήλων Επιμορφωτών δεν είναι απαραίτητο να αφορούν εξ αρχής όλες τις κατηγορίες των τελευταίων. Η ΓΤΛΕ μπορεί να καθορίζει κάθε χρόνο προτεραιότητες, δηλ. ποιές κατηγορίες Επιμορφωτών είναι σκόπιμο να επιλεγθούν με βάση τις πιο πάνω διεργασίες, ούτως ώστε η όλη προσπάθεια να προχωρήσει σταδιακά, στα πλαίσια ενός πενταετούς ή επταετούς προγράμματος.

Ας παρουσιάσουμε ένα παράδειγμα-"μοντέλο":

α) Η ΓΤΛΕ εκτιμά, στα πλαίσια της στρατηγικής της και της έρευνας των επιμορφωτικών αναγκών, ότι, λ.χ., στα πέντε ή επτά επόμενα χρόνια είναι σκόπιμο να αυξηθούν τα Τμήματα Κατάρτισης Συνεταιριστικών Στελεχών και από 50 περίπου το χρόνο να γίνουν 100, ήδη από το 1988, σε βάρος της επέκτασης άλλων ειδών Τμημάτων. Στη συνέχεια, - σε συνεργασία με τις Περιφερειακές Υπηρεσίες και λαμβάνοντας υπ' όψη τη ζήτηση τέτοιων Τμημάτων, καθώς και το δυνητικό δυναμικό Επιμορφωτών σε κάθε Νομό - ορίζεται ότι στους τάδε Νομούς θα συσταθούν 4-5 Τμήματα, στους δείνα Νομούς 2-3 Τμήματα κ.ο.κ. Κατόπιν, ορίζεται ο αναγκαίος αριθμός Επιμορφωτών Συνεταιριστικών Τμημάτων κατά Νομό, που θα πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να προσφέρει στους τελευταίους αρκετές ώρες απασχόλησης (λ.χ. αν σε ένα Νομό συσταθούν 5 Τμήματα, δεν χρειάζονται περισσότεροι από δύο Επιμορφωτές - οι

οποίοι κατ'αυτό τον τρόπο θα εργάζονται γύρω στις 50 ώρες το μήνα - εκτός εάν οι γεωγραφικές/συγκοινωνιακές συνθήκες επιβάλουν την πρόσληψη και ενός τρίτου).

β) Παράλληλα, η ΓΓΛΕ - σε συνεργασία με τις Περιφερειακές Υπηρεσίες και τους υπευθύνους της Σ.Σ.Δ.Ε. - ορίζει τα προσόντα που πρέπει να έχουν οι Επιμορφωτές Συνεταιριστικών Ζητημάτων σε συνάρτηση με το χρόνο που χρειάζεται να επιμορφωθούν στη Σ.Σ.Δ.Ε. (χρόνος μεγαλύτερος ή μικρότερος, ανάλογα με τα άλλα προσόντα).

γ) Στη συνέχεια οι Περιφερειακές Υπηρεσίες εξετάζουν αα) εάν οι υπάρχοντες Επιμορφωτές αντιστοιχούν στο ζητούμενο αριθμό ββ) εάν συγκεντρώνουν τα κατάλληλα προσόντα γγ) εάν είναι διατεθειμένοι να φοιτήσουν στη Σ.Σ.Δ.Ε. στο χρονικό διάστημα που καθορίστηκε απαραίτητο για τον κάθε ένα. Σε περίπτωση που οι υπάρχοντες Επιμορφωτές υστερούν αριθμητικά ή δεν ανταποκρίνονται στα πιο πάνω κριτήρια, αναζητούνται καινούργιοι*, μέσω δημοσιεύσεων στον Τύπο, αγγελιών, κλπ., ενώ καταρτίζεται και κατάλογος επιλαχόντων.

Κατ'αυτό τον τρόπο, η Σ.Σ.Δ.Ε. είναι σε θέση να γνωρίζει πόσους Επιμορφωτές Συνεταιριστικών Ζητημάτων πρόκειται να καταρτίσει, για πόσο περίπου χρονικό διάστημα και σε ποιά θέματα, κατά προέκταση, γνωρίζει ποιό διδακτικό προσωπικό θα χρειαστεί, ποιόν προϋπολογισμό δαπανών κλπ. Από την άλλη, η ΓΓΛΕ έχει πλέον τη βεβαιότητα ότι ο τομέας της Συνεταιριστικής κατάρτισης πρόκειται να αποκτήσει τη ζητούμενη εμβέλεια και πρόκειται να αναβαθμιστεί, καθώς βρεθούν και θα επιμορφωθούν οι απαραίτητοι Επιμορφωτές. Σταδιακά, μπορεί να προχωρήσει σε ανάλογες ρυθμίσεις για τα άλλα είδη Τμημάτων, έως ότου αναβαθμιστεί η ποιότητα της όλης προσφοράς του θεσμού.

Από την άλλη πλευρά, αλληλοσυνδεόμενες προϋποθέσεις για την ολοκλήρωση των πιο πάνω διεργασιών είναι α) η θέσπιση κινήτρων συμμετοχής στις δραστηριότητες της Σ.Σ.Δ.Ε. β) η θέσπιση μέτρων επαγγελματικής αξιοποίησης των Επιμορφωτών που θα φοιτήσουν στην τελευταία. Στα δύο αυτά θέματα αφιερώνουμε τα επόμενα υπο-Κεφάλαια.

α) Τα κίνητρα συμμετοχής

1. Επιδότηση κατά τη διάρκεια της φοίτησης: Δεν μπορεί να υπάρξει, από την πλευρά των Επιμορφωτών, επιθυμία για μακρόχρονη καθημερινή φοίτηση στη Σχολή, εάν δεν θεσπιστεί μία ορισμένη επιδότηση κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, ώστε να εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη παρακολούθηση* (το παράδειγμα των επιδοτούμενων Σεμιναρίων

* Υπάρχει μία διάχυτη πεποίθηση στα στελέχη ΛΕ ότι, στους μικρούς ιδιαίτερα Νομούς δεν υπάρχουν αρκετοί κατάλληλοι Επιμορφωτές. Όμως, πιστεύουμε ότι αυτό οφείλεται στην άρνηση αξιόλογων τοπικών δυνάμεων να ενταχθούν στο θεσμό της ΛΕ λόγω των χαμηλών αμοιβών, της επαγγελματικής ανασφάλειας κ.α. Συνεπώς, τυχόν εφαρμογή των προτάσεων που περιέχονται σε αυτό το Κεφάλαιο, θα συνεπαγόταν τον εμπλουτισμό του δυναμικού των Επιμορφωτών. Από την άλλη, θα προτείναμε να αξιοποιηθούν περισσότερο οι στρατευμένοι και οι Δημόσιοι Υπάλληλοι (βλ. πιο κάτω, όπου αναφερόμαστε στις εκπαιδευτικές άδειες).

του ΕΛΚΕΠΙΑ συνηγορεί προς αυτή την κατεύθυνση). Εξάλλου, μία τέτοια επιδότηση θα ήταν δυνατόν να προσελκύσει στη Σχολή άνεργους επιστήμονες κ.α., που δεν έχουν μέχρι στιγμής σχέση με τη ΔΕ αλλά θα μπορούσαν, αφού καταρτιστούν, να αξιοποιηθούν ως Επιμορφωτές.

2. Προσέλκυση του ενδιαφέροντος για το περιεχόμενο της κατάρτισης:

Είδαμε ότι σημαντικό κίνητρο για την παρακολούθηση μορφωτικών δραστηριοτήτων, από την πλευρά των Επιμορφωτών, αποτελεί το ενδιαφέρον τους για το περιεχόμενο των προτεινομένων προγραμμάτων. Συνεπώς, το κατά πόσο τα προγράμματα της Σχολής θα είναι ελκυστικά, θα εξαρτηθεί από την ίδια την ποιότητά τους. Ωστόσο, θα προτείναμε και ορισμένες άλλες ρυθμίσεις, που είναι δυνατόν να αποτελέσουν κίνητρο φοίτησης στη Σχολή.

Πρώτα απ'όλα, θα προτείναμε τα προγράμματα της Σχολής να μη διαμορφώνονται μόνο από τους υπευθύνους της, αλλά να συμμετέχουν στην κατάστρωσή της οι κατηγορίες στελεχών προς τις οποίες απευθύνονται. Δ.χ. θα ήταν δυνατόν οι υπεύθυνοι της Σχολής να έρχονται σε επαφή με μία αντιπροσωπευτική ομάδα της κατηγορίας στελεχών που πρόκειται να επιμορφωθεί, και να διαμορφώνουν σε συνεργασία μαζί τους το περιεχόμενο του προγράμματος κατάρτισής τους. Ακόμα, θα ήταν δυνατόν να αποστέλλεται το σχέδιο του προγράμματος της Σχολής στην αντιπροσωπευτική ομάδα και να λαμβάνονται υπόψη οι γραπτές παρατηρήσεις της. Με βάση αυτές τις διαδικασίες συμμετοχής, πιθανολογείται ότι το τελικό πρόγραμμα θα ανταποκρίνεται στις πραγματικές ανάγκες των στελεχών, ενώ παράλληλα θα εξασφαλίζεται το ενεργό ενδιαφέρον τους για τη σχεδιαζόμενη κατάρτισή τους.*

Ενας ακόμα τρόπος προσέλκυσης στελεχών ΔΕ στη Σχολή θα μπορούσε να είναι ένα είδος δικαιώματος συμμετοχής τους σε εκτός Σχολής Σεμινάρια ή σε εκπαιδευτικά ταξίδια στο εξωτερικό, που έχουν σχέση με τα προγράμματα που προτείνει η τελευταία.

3. Η γειτνίαση του τόπου κατάρτισης με τον τόπο κατοικίας:

Δεν είναι εύκολο να απορροφήσει ένας Επιμορφωτής - έστω ανεπάγγελτος - να φοιτήσει επί μακρό χρονικό διάστημα στη Σχολή, αν η τελευταία βρίσκεται μακριά από τον τόπο κατοικίας του. Συνεπώς, θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα πραγματοποίησης ορισμένου μέρους της κατάρτισης έξω από την Αθήνα, σε πρωτεύουσες Νομών ή σε περιφερειακά κέντρα. Για τον ίδιο λόγο, θα ήταν σκόπιμο να θεσπιστεί η δυνατότητα τμηματικής φοίτησης στη Σχολή, ζήτημα στο οποίο επανερχόμαστε αναλυτικά στο Δεύτερο Μέρος της μελέτης.

* Αυτή η μέθοδος κατάστρωσης προγράμματος επιμόρφωσης Επιμορφωτών δοκιμάστηκε, με θετικά αποτελέσματα, κατά την προετοιμασία του Σεμιναρίου που απευθύνθηκε σε Επιμορφωτριες Κοπτικής που αναπτύσσουν θέματα σχετικά με τις σχέσεις των δύο φύλων (βλ. Α.Κόκκου, "Ανάλυση του πρώτου περιφερειακού σεμιναρίου", στο περιοδικό Αυτομόρφωση, τ.2, 1984, σελ. 13-15).

4. Εκπαιδευτικές άδειες: Είναι απαραίτητο να θεσπιστούν εκπαιδευτικές άδειες για τους στρατευμένους και τους Δημοσίους Υπαλλήλους, προκειμένου να φοιτήσουν στη Σχολή (το μέτρο έχει δοκιμαστεί με επιτυχία στα Σεμινάρια Μελισσοκομίας). Ειδικά σε ότι αφορά τους Δημοσίους Υπαλλήλους, η φοίτησή τους στη Σχολή και, στη συνέχεια, η αξιοποίησή τους ως Επιμορφωτών στη ΔΕ - χωρίς να πάψουν να απασχολούνται στην υπηρεσία τους -, θα οδηγούσε στον εμπλουτισμό των γνώσεων και των κοινωνικών τους εμπειριών, κατά προέκταση θα συνέβαλε στην αύξηση της γενικότερης απόδοσής τους στα πλαίσια του λειτουργήματός τους.

β) Η επαγγελματική αξιοποίηση των αποφοίτων της Σχολής

1. Εύρεση απασχόλησης στα πλαίσια της ΔΕ: Όλες οι πιο πάνω ρυθμίσεις θα έμεναν γράμμα κενό αν οι απόφοιτοι της Σχολής δεν αξιοποιούνταν στα πλαίσια της ΔΕ. Ως προς αυτό το ζήτημα υπάρχουν, όπως αναφέραμε, πολλές αρνητικές εμπειρίες, λόγω του ότι οι ΝΕΛΕ σπάνια περιλαμβάνουν μεταξύ των κριτηρίων ανάθεσης έργου σε Επιμορφωτές την προηγούμενη συμμετοχή των τελευταίων σε δραστηριότητες επιμόρφωσής τους. Είναι φανερό ότι ενδεχόμενη συνέχιση αυτής της πρακτικής θα αποτελούσε σπατάλη ανθρωπίνου δυναμικού και πόρων, θα εμείωνε κατά πολύ την πρόθεση των Επιμορφωτών να φοιτήσουν στη Σχολή, και παράλληλα θα περιοριζε το κύρος της τελευταίας. Είναι λοιπόν σκόπιμο το Πιστοποιητικό φοίτησης στη Σχολή να αποτελεί προϋπόθεση άσκησης του επιμορφωτικού λειτουργήματος, τουλάχιστον σε ότι αφορά τις κατηγορίες Επιμορφωτών που αποφασίζεται να φοιτήσουν στη Σχολή. Κατ' αυτό τον τρόπο θα εξασφαλιζόταν, εκτός των άλλων, η τακτική και δημιουργική φοίτηση των Επιμορφωτών στην τελευταία, καθώς το Πιστοποιητικό της θα οδηγούσε σε επαγγελματική αξιοποίηση. Επιπλέον, εάν η Σχολή θα έκρινε αρνητικά έναν Επιμορφωτή δεν θα του χορηγούσε Πιστοποιητικό, με αποτέλεσμα να αναλαμβάνουν μόνο τα κατάλληλα άτομα το υπεύθυνο επιμορφωτικό έργο.

Από την άλλη πλευρά, χρειάζεται οι Επιμορφωτές που αποκτούν το Πιστοποιητικό να δεσμεύονται ως προς την μετέπειτα επαγγελματική ενεργοποίησή τους στα πλαίσια της ΔΕ, γιατί τυχόν διαρροή τους θα εσήμαινε απώλεια των πόρων που δαπανήθηκαν για την επιμόρφωσή τους. Είναι λοιπόν σκόπιμο, πριν εισαχθούν οι Επιμορφωτές στη Σχολή, να δεσμεύονται με μία υπεύθυνη δήλωση ή με ένα συμβόλαιο, ότι, μετά την αποφοίτηση, θα παρέχουν τις υπηρεσίες τους στη ΔΕ για τρία ή πέντε χρόνια, εφόσον τους ζητείται (η ρύθμιση αυτή δοκιμάστηκε, όπως είδαμε, στα Σεμινάρια Μελισσοκομίας και πρόκειται επίσης να εφαρμοστεί στο σχεδιαζόμενο για το 1988 Σεμινάριο Επιμόρφωσης Επιμορφωτών Αλφαριθμητισμού και Θεατρικής Παιδείας που έχει αναλάβει να πραγματοποιήσει το ΚΕ.ΜΕ.Α. υπό την αιγίδα της Γ.Γ.Δ.Ε.).

2. Αποδοχές και σχέση εργασίας: Σήμερα, οι Επιμορφωτές ΛΕ αμοιβονται με 600 δραχ. την ώρα (μικτές αποδοχές) και, σε ειδικές περιπτώσεις είναι δυνατόν να αμοιβονται με 900 δραχ., αλλά αυτό συναντά συνήθως την άρνηση των ΝΕΛΕ. Πιστεύουμε ότι η πιο πάνω αμοιβή είναι πολύ χαμηλή, δεδομένου μάλιστα ότι οι Επιμορφωτές διανύουν συχνά μεγάλες αποστάσεις προκειμένου να φτάσουν στον τόπο διδασκαλίας. Κατά συνέπεια, ο θεσμός της ΛΕ δεν προσελκύει αξιολογες μερίδες του τοπικού ανθρωπίνου δυναμικού. Χρειάζεται λοιπόν να αναθεωρηθεί το σύστημα αποδοχών ή (και) σχέσεων εργασίας των Επιμορφωτών, τουλάχιστον εκείνων των κατηγοριών που σκοπεύεται να αναλάβουν Τμήματα ζωτικής σημασίας, αφού πρώτα καταρτιστούν στη Σ.Σ.Δ.Ε.

Οι υπεύθυνοι της ΓΤΛΕ που μας παραχώρησαν συνέντευξη, συμφωνούν σε ότι αφορά αυτή την αναθεώρηση, οι γνώμες τους όμως διχάζονται σε ότι αφορά τη μορφή της. Άλλοι προτείνουν να προσαυξάνεται η ωρομίσθια αμοιβή των πιο πάνω κατηγοριών Επιμορφωτών κατά 50%-100%, ενώ άλλοι θεωρούν σκόπιμο να δίνεται στους Επιμορφωτές σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου (1-2 χρόνια, με δυνατότητα ανανέωσης μετά από αξιολόγηση του έργου τους). Η προσωπική μας γνώμη είναι ότι δεν θα ήταν σκόπιμη η παροχή συμβάσεων σε ολόκληρες κατηγορίες Επιμορφωτών. Πρώτον, γιατί μία τέτοια ρύθμιση θα υπερέβαινε τις οικονομικές δυνατότητες της ΓΤΛΕ. Δεύτερον, γιατί ο όγκος του έργου που επιτελεί ένας Επιμορφωτής δεν είναι δεδομένος, καθώς εξαρτάται εν πολλοίς από τη ζήτηση από την πλευρά των επιμορφωνομένων, συνεπώς ένας συμβασιούχος Επιμορφωτής θα κινδύνευε να καταστεί, άθελά του, ανενεργός, παρ'ότι σταθερά αμοιβόμενος. Τρίτον, γιατί μία τέτοια ρύθμιση θα δημιουργούσε αισθητές ανισότητες - και τριβές - μεταξύ των συμβασιούχων και μή συμβασιούχων Επιμορφωτών. Καταλήγουμε επομένως στην πρόταση να προσαυξάνεται η ωρομίσθια αμοιβή των Επιμορφωτών ορισμένων νευραλγικής σημασίας Τμημάτων κατά 50%-100%, ανάλογα με τα προσόντα κάθε μίας κατηγορίας, σε συνδυασμό με το χρόνο που θα κριθεί σκόπιμο να φοιτήσουν στη Σχολή. Ωστόσο, θα μπορούσε κατ'εξαίρεση να υπογράφεται σύμβαση με μεμονωμένους Επιμορφωτές, (δύο-τρεις σε κάθε Νομό), εφόσον οι τελευταίοι δεν θα περιορίζονταν στο διδακτικό έργο, αλλά θα επεξέτειναν τη δραστηριότητά τους στην ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών, στην προσέγγιση ειδικών κατηγοριών επιμορφωνομένων (λ.χ. αναλφαβήτητων, ανέργων, ατόμων με ειδικές ανάγκες κ.α.) και στη γενικότερη οργάνωση μιάς σειράς Τμημάτων Μάθησης (διαμόρφωση του διδακτικού υλικού, των μεθόδων διδασκαλίας κ.α.). Πράγματι, σε αρκετούς Νομούς έχει διαπιστωθεί η ανάγκη πρόσληψης τέτοιου τύπου Επιμορφωτών, δεδομένου ότι τα μέλη του ΣΛΕ και οι Υ.Κ. δεν έχουν το χρόνο, ή τις ειδικές ικανότητες, ώστε να ασχοληθούν συστηματικά με αυτά τα καθήκοντα. Είναι όμως ευνόητο ότι οι διαδικασίες επιλογής και αξιολόγησης αυτών των Επιμορφωτών πρέπει να οριστούν με μεγάλη προσοχή. Κρίνουμε σκόπιμο να απαιτείται, για την πρόσληψή τους και την ανανέωση της σύμβασής τους, η σύμφωνη γνώμη της ΣΣΛΕ, η οποία διαμορφώνεται μετά από συνέντευξη, καθώς και αξιολόγηση γραπτής Έκθεσης.

Μέχρι εδώ, αναφερθήκαμε στους Επιμορφωτές και όχι στους ΣΛΕ, Υ.Κ., εργαζομένους στη ΓΓΛΕ, δεδομένου ότι τα προβλήματα παρακολούθησης της Σχολής και επαγγελματικής αξιοποίησης αναδύονται πιο έντονα αναφορικά με τους πρώτους λόγω της φύσης τη εργασιακής τους σχέσης (αφορμισθιοι, χωρίς μόνιμη απασχόληση). Είναι όμως ευνόητο ότι η φοίτηση των ΣΛΕ, ΥΚ και εργαζομένων της ΓΓΛΕ στη Σχολή δεν πρέπει να περιοριστεί στα πλαίσια του υπηρεσιακού καθήκοντος, συνεπώς χρειάζεται και για αυτές τις κατηγορίες στελεχών, να προβλεφθούν τόσο ουσιαστικά κίνητρα παρακολούθησης όσο και κριτήρια εισόδου.

Πιστεύουμε ότι, για τους ΣΛΕ και ΥΚ, κύριο κίνητρο φοίτησης στη Σχολή πρέπει να είναι η δυνατότητα της μετέπειτα αξιοποίησής τους σε δραστηριότητες υπεύθυνες, που βρίσκονται τέρα από τα τυπικά υπηρεσιακά καθήκοντα. Στον Κανονισμό ΛΕ διαφάνονται οι δυνατότητες παρόμοιας αξιοποίησης: Α.χ. τα στελέχη αυτά, αποφοιτώντας από τη Σχολή, θα μπορούσαν κατά προτεραιότητα να ασχολούνται με την Επιμόρφωση των Επιμορφωτών, τη διαμόρφωση διδακτικού υλικού, τον προγραμματισμό των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων του Νομού, τη διοργάνωση πειραματικών επιμορφωτικών προγραμμάτων. Παράλληλα, η ποιότητα της μέχρι σήμερα ενασχόλησης των στελεχών με τις πιο πάνω αρμοδιότητες θα αποτελούσε βασικό κριτήριο της κατά προτεραιότητα εισόδου τους στη Σχολή.

Τα ίδια ισχύουν σε γενικές γραμμές για τα στελέχη της ΓΓΛΕ. Οι ασχολούμενοι με τα επιμορφωτικά προγράμματα θα αποκτούσαν προτεραιότητα εισόδου στη Σχολή με κριτήριο το συντελεσθέν έργο τους, ενώ κίνητρο συμμετοχής τους θα ήταν η περαιτέρω αξιοποίησή τους στους τομείς αυτούς. Οι ασχολούμενοι με διοικητικά καθήκοντα θα εισάγονταν βάσει του ιδίου κριτηρίου, ενώ κίνητρο συμμετοχής τους θα ήταν η μετέπειτα ανάληψη περισσότερο εκτεταμένων αρμοδιοτήτων.

Εν καταλείδει, θεωρούμε ότι η φοίτηση των στελεχών στη Σχολή δεν πρέπει να είναι υποχρεωτική, ούτε πρέπει η είσοδος σε αυτήν ή η μετέπειτα αξιοποίηση να είναι χωρίς κριτήρια. Ουσιαστικές διεργασίες μάθησης δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν κάτω από συνθήκες εξαναγκασμού, ούτε η φοίτηση πρέπει να θεωρείται ως αναπόσπαστα συνδεδεμένη με ανάληψη περισσότερων αρμοδιοτήτων στον επαγγελματικό χώρο. Μόνο μία σύνθεση, λοιπόν, των κριτηρίων και των κινήτρων εισόδου καθώς και των κριτηρίων και κινήτρων αξιοποίησης θα ήταν δυνατόν να οδηγήσει σε δημιουργικές συνθήκες μάθησης αλλά και σε δίκαιη, μετέπειτα, επαγγελματική εξέλιξη.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Εισαγωγή

Το Δεύτερο Μέρος της μελέτης περιλαμβάνει τέσσερα Κεφάλαια, που αναφέρονται, αντίστοιχα, α) στο χρόνο και το περιεχόμενο των σπουδών στη Σ.Σ.Λ.Ε. β) στις διδακτικές μεθόδους και τα διδακτικά μέσα γ) στο διδακτικό προσωπικό δ) στη νομική μορφή και τα όργανα της Σχολής.

Τα δύο πρώτα Κεφάλαια είναι διαρθρωμένα ως εξής: Πρώτα παρουσιάζονται ορισμένες θεωρητικές προσεγγίσεις, καθώς και ελληνικές και ξένες εμπειρίες γύρω από τα ζητήματα που μας απασχολούν. Στη συνέχεια παρουσιάζεται μία σύνθεση των απόψεων των στελεχών Λ.Ε. που μας παραχώρησαν συνέντευξη. Τέλος, με βάση τα πιο πάνω, διατυπώνονται προτάσεις που αφορούν τη Σχολή.

Οι προτάσεις που εμπεριέχονται στα δύο τελευταία Κεφάλαια δεν βασίζονται τόσο, ως εκ της φύσεώς τους, σε θεωρητικές προσεγγίσεις ή διεθνείς εμπειρίες, όσο σε ελληνικές εμπειρίες σχετικά με τον τρόπο πρόσληψης, εξέλιξης και λειτουργίας του διδακτικού προσωπικού των ΑΕΙ και άλλων μορφωτικών οργανισμών, καθώς επίσης σε εμπειρίες σχετικά με τον τρόπο διοίκησης και τη νομική μορφή αυτών των οργανισμών.

A. Ο ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

α) Θεωρητικές προσεγγίσεις

Στο επίκεντρο της προβληματικής γύρω από τη διάρκεια, την κατανομή του χρόνου και την κατάσταση του περιεχομένου κάθε μορρωτικού προγράμματος βρίσκεται το ζήτημα της ακολουθητέας μορρωτικής πρακτικής, δηλ. το αν θα εφαρμοστεί η πρακτική της συμβολικής/αφηρημένης μάθησης, είτε η πρακτική της εμπειρικής μάθησης, είτε ένας συνδυασμός των δύο. Η συμβολική/αφηρημένη μάθηση συντελείται μέσω αφομοίωσης πληροφοριών, που αναλύονται, συντίθενται και κωδικοποιούνται με τον γραπτό ή προφορικό λόγο. Η εμπειρική μάθηση συντελείται μέσω της συστηματοποίησης και εμβάθυνσης των γνώσεων που αποκτήθηκαν από εμπειρίες είτε προγραμματισμένες (πρακτική εξάσκηση) είτε "φυσικές", καθημερινές.

Η πρακτική της συμβολικής/αφηρημένης μάθησης είναι σήμερα, σε παγκόσμια κλίμακα, κυρίαρχη στα περισσότερα επίσημα εκπαιδευτικά συστήματα αλλά και στις περισσότερες εξωσχολικές μορρωτικές δραστηριότητες (συνεχιζόμενη εκπαίδευση, Λαϊκή Επιμόρφωση). Ωστόσο, σημαντικοί παιδαγωγοί, που ασχολήθηκαν με τη σχολική και εξωσχολική μόρφωση (Ντιούι, Μπλόνσκι, Φρέιρε, Ολιβέιρα κ.α.) έχουν ασκήσει οξεία κριτική σε αυτή τη μορρωτική πρακτική. Ας δούμε τα κυριότερα επιχειρήματά τους: Κατά τη διάρκεια της διεργασίας της συμβολικής/αφηρημένης μάθησης ο διδασκόμενος καταγράφει, αποστηθίζει, επαναλαμβάνει και, τελικά, "αποταμιεύει" γνώσεις που καταθέτει ο διδάσκων, ακολουθώντας ρυθμούς μάθησης και θεματολόγια προγραμμάτων που καθορίζει ο τελευταίος. Κατ'αυτό τον τρόπο, το περιεχόμενο της μάθησης τείνει να γίνει άψυχο και απολιθωμένο, ξένο ως προς την υπαρξιακή εμπειρία του διδασκόμενου, αποκομμένο από την πραγματικότητα που αυτός βιώνει. Κατά προέκταση ο διδασκόμενος περιέρχεται σε έναν παθητικό ρόλο, ενισχύεται η ευκολοπιστία του και ελαχιστοποιείται η ανάπτυξη της φαντασίας, της πρωτοβουλίας και της δημιουργικότητάς του, με αποτέλεσμα η διαδικασία της μάθησης να μην τον οδηγεί σε βαθύτερη επίγνωση της κατάστασής του και της γύρω του πραγματικότητας. Σε τελευταία ανάλυση ο διδασκόμενος προσαρμόζεται στην εικόνα του κόσμου που παρουσιάζει ο διδάσκων, με αποτέλεσμα να αποκτά αποσπασματική επίγνωση ορισμένων μόνο πλευρών της.

Αντίθετα, σύμφωνα με τους πιο πάνω μελετητές, η εμπειρική μάθηση, βασίζεται στις αξίες και τα κοινωνικά ενδιαφέροντα του διδασκόμενου, ευνοεί την ενεργοποίησή του και τη μεγαλύτερη υπευθυνότητά του, αναπτύσσει τον κριτικό στοχασμό του επάνω σε συγκεκριμένα ζητήματα/προβλήματα της καθημερινής ζωής, του επιτρέπει να αποκτήσει σφαιρική αντίληψη της πραγματικότητας και τον οδηγεί σε συνειδητή δράση προκειμένου να μετασχηματίσει την πραγματικότητα με βάση τις ανάγκες του. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η μορρωτική διαδικασία δεν ολοκληρώνεται την ώρα της εκμάθησης, αλλά όταν η γνώση, η θεωρία, γίνεται πράξη. Η πράξη αποτελεί την αρχή και το τέλος της μορρωτικής διαδικασίας, το κριτήριο αλήθειας της γνώσης.

Ειδικά ο Π. Φρέιρε, που ασχολείται ιδιαίτερα με τη διαδικασία μάθησης των ενηλίκων, θεωρεί ότι αφετηρία και επίκεντρο αυτής της διαδικασίας πρέπει να είναι οι αμοιβαίες σχέσεις ανθρώπων και πραγματικότητας, με άλλα λόγια, ο στοχασμός και η δράση των ανθρώπων επάνω στην πραγματικότητά τους, με πρόθεση να τη μετασχηματίσουν. Καθώς η διαδικασία μάθησης έχει σημείο εκκίνησης τις κοινωνικές εμπειρίες, καθώς ενθαρρύνει την ανταλλαγή και ανάλυση αυτών των εμπειριών, επιτρέπει στους επιμορφωνόμενους να συνειδητοποιούν όλο και περισσότερο την υφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, με αποτέλεσμα να αισθάνονται όλο και περισσότερο την πρόκληση να δώσουν λύσεις σε αυτά τα προβλήματα. Η απάντησή τους στην πρόκληση γεννά νέα δράση, νέες προκλήσεις, που συνεπάγονται ακόμα βαθύτερη κατανόηση.

Οι απόψεις των παιδαγωγών που αναφέραμε τείνουν σήμερα να γίνουν αποδεκτές από διευρυνόμενο αριθμό ασχολουμένων με την εκπαίδευση, ιδιαίτερα με την εκπαίδευση των ενηλίκων. Πληθαίνουν τα παραδείγματα (όπως αυτά που παρουσιάζουμε αμέσως πιο κάτω) όπου η εκπαίδευση των ενηλίκων παίρνει τη μορφή μιάς σύνθεσης της συμβολικής και εμπειρικής μάθησης. Η συμβολική μάθηση χρησιμοποιείται ως βάση για τη μετάβαση σε ένα πεδίο δράσης και, αντίστροφα, οι εμπειρίες που αποκτά ο επιμορφωνόμενος μέσα από τη δράση μελετώνται συστηματικά, ταξινομούνται, αναλύονται, και οδηγούν σε νέες πληροφορίες και γνώσεις.

β) Ορισμένες διεθνείς και ελληνικές εμπειρίες

Στο υποκεφάλαιο αυτό εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η σύνθεση συμβολικής και εμπειρικής μάθησης μέσα στα πλαίσια των δραστηριοτήτων ορισμένων μορφωτικών οργανισμών που ασχολούνται με την επιμόρφωση των επιμορφωτών. Παράλληλα, παρουσιάζουμε στοιχεία για τη χρονική διάρκεια και το περιεχόμενο (θεματολόγιο) αυτών των δραστηριοτήτων.

1) Το παράδειγμα του Α.Β.Φ. Σουηδίας

Το Α.Β.Φ. (Μορφωτική Ομοσπονδία Εργατών) ιδρύθηκε το 1912, με πρωτοβουλία τριών φορέων, του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών και της Κοινοπραξίας Καταναλωτών. Στα χρόνια που δημιουργήθηκε το Α.Β.Φ. είχε επικρατήσει ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής στη Σουηδία, και η εκμετάλλευση των εργαζομένων από την εργοδοσία ήταν έντονη, ενώ η εκπαίδευση ήταν προσιτή σε μία μικρή ομάδα προνομιούχων. Για αυτούς τους λόγους, πρωταρχικός σκοπός της Μορφωτικής Ομοσπονδίας ήταν να απευθυνθεί στην εργατική τάξη, προσφέροντας, κυρίως, κύκλους σπουδών συνδικαλιστικού περιεχομένου. Στα χρόνια που μεσολάβησαν μέχρι τις μέρες μας το ΑΒΦ εξελίχτηκε στον μεγαλύτερο εκπαιδευτικό οργανισμό για ενήλικους της Σουηδίας, και σήμερα έχει 1,5 εκ. μέλη, ενώ συμμετέχουν στους κόλπους του τα περισσότερα Κόμματα του Κέντρου και της Αριστεράς, πολλά συνδικάτα,

Δήμοι, οργανώσεις μεταναστών, καταναλωτών, γυναικών, νεολαίας, κ.α. Σήμερα, το ABF προσφέρει στους επιμορφούμενους κύκλους σπουδών (μοιάζουν με τα δικά μας Τμήματα Μάθησης) σε θέματα πολιτικού, συνδικαλιστικού, κοινωνικού, πολιτιστικού και, σπανιότερα, επαγγελματικού περιεχομένου.

Οι Επιμορφωτές του ABF είναι είτε εθελοντές είτε αμοιβόμενοι, που εργάζονται για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα ή σε μόνιμη βάση. Η επιμόρφωση των Επιμορφωτών είναι οργανωμένη ως εξής:

αα) Πρίν διδάξει ο Επιμορφωτής παρακολουθεί ένα εισαγωγικό σεμινάριο, διάρκειας 4-8 ωρών, με θέμα τους σκοπούς και τον τρόπο λειτουργίας του ABF (καταστατικές αρχές, ιστορικά στοιχεία, οργάνωση και λειτουργία, κατηγορίες ανθρώπων στις οποίες απευθύνεται η Ομοσπονδία).

ββ) Σε σύντομο χρονικό διάστημα, ο Επιμορφωτής παρακολουθεί ένα διήμερο σεμινάριο που ονομάζεται M1. Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε ομάδες εργασίας των 10 περίπου ατόμων και, με την ευθύνη ενός συντονιστή, επεξεργάζονται διαλογικά τα ακόλουθα θέματα:

- Τους λόγους για τους οποίους οι συμμετέχοντες επέλεξαν να γίνουν Επιμορφωτές (κίνητρα, προσδοκίες, οικονομικοί λόγοι).
- Τα εμπόδια που είναι πιθανό να συναντήσουν κατά τη διάρκεια του επιμορφωτικού τους έργου.
- Τους λόγους για τους οποίους οι επιμορφούμενοι προσέρχονται στους κύκλους σπουδών του ABF (κίνητρα, προσδοκίες, αντίληψη των επιμορφωμένων για το ABF).
- Τη μεθοδολογία που μπορεί να ακολουθήσει ο Επιμορφωτής κατά την πρώτη συνάντηση ενός κύκλου σπουδών (θέματα: Ποιά είναι η δυναμική των σχέσεων Επιμορφωτή-επιμορφωμένων κατά την πρώτη συνάντηση; Πώς μπορεί ο Επιμορφωτής να καταγράψει τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των επιμορφωμένων σχετικά με τις σπουδές; Τι πρέπει να περιέχει η συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος κατά την πρώτη συνάντηση;)
- Τη μεθοδολογία που μπορεί να ακολουθήσει ο Επιμορφωτής κατά τις επόμενες συναντήσεις (θέματα: διαμόρφωση της διδακτέας ύλης, ενθάρρυνση της συμμετοχής των επιμορφωμένων, διδακτικά μέσα, υλικό σπουδών, στάση του Επιμορφωτή απέναντι στους επιμορφούμενους, μέθοδοι ομαδικής δουλειάς, κατάστρωση πρακτικών ασκήσεων, κ.α.).
- Τη μεθοδολογία που μπορεί να ακολουθήσει ο Επιμορφωτής κατά την τελευταία συνάντηση (εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων, αξιολόγηση της δουλειάς του κύκλου, προγραμματισμός νέων δραστηριοτήτων στις οποίες ενδεχομένως επιθυμούν να συμμετάσχουν οι επιμορφούμενοι).

Το Σεμινάριο M1 θεωρείται από το ABF επαρκής προϋπόθεση για να αναλάβουν οι Επιμορφωτές, που έχουν σύμβαση ορισμένου χρόνου, την ευθύνη κύκλων σπουδών. Οι μόνιμοι όμως Επιμορφωτές, αφού εργαστούν για ένα περίπου χρόνο, είναι υποχρεωμένοι να παρακολουθήσουν ένα δεύτερο, πενθήμερο, σεμινάριο (M2), το οποίο, εξάλλου, απευθύνεται προαιρετικά και στους μη μόνιμους Επιμορφωτές.

γγ) Ένα Μ2 λειτουργεί ως εξής:

- Το παρακολουθούν 20-25 άτομα ενός συγκεκριμένου κλάδου κύκλων σπουδών (λ.χ. υπάρχουν ειδικά Μ2 για τους Επιμορφωτές Ξένων γλωσσών, για τους Επιμορφωτές συνδικαλιστικών ζητημάτων, καλών τεχνών κλπ).

- Δύο-τρεις μήνες πριν αρχίσει το σεμινάριο αποστέλλεται στους Επιμορφωτές που πρόκειται να πάρουν μέρος μία επιστολή, στην οποία περιγράφονται οι στόχοι και οι όροι λειτουργίας του Μ2. Με την ίδια επιστολή οι Επιμορφωτές καλούνται να προσκομίσουν στο σεμινάριο το υλικό, τα βιβλία, τα άρθρα κλπ., που χρησιμοποιούν στους κύκλους σπουδών που διδάσκουν.

- Οι συμμετέχοντες στο Μ2 λειτουργούν κυρίως σε Ομάδα Εργασίας των 7-8 ατόμων, την ευθύνη λειτουργίας των οποίων έχουν οι Συντονιστές. Ολομέλεια γίνεται μόνο στην έναρξη και τη λήξη του σεμιναρίου, εκτός από έκτακτες περιπτώσεις, κατά τις οποίες ένας προσκεκλημένος ειδικός επιστήμονας εισηγείται ένα ζήτημα προς όλους τους συμμετέχοντες. Ωστόσο, κάθε Ομάδα Εργασίας επιλέγει τον εκπρόσωπό της, που μαζί με τους άλλους εκπροσώπους, και με τη συμβουλευτική βοήθεια των Συντονιστών, φροντίζει για την αποδοτική λειτουργία του σεμιναρίου και για την διαρκή αναπροσαρμογή της ύλης, σύμφωνα με τις ανάγκες που εκφράστηκαν στις Ομάδες Εργασίας.

- Στην κάθε Ομάδα Εργασίας προτείνονται δώδεκα θέματα για επεξεργασία (ενδεικτικά, προτείνονται: οι σχέσεις διδασκόντων και διδασκομένων, ο ρόλος του Επιμορφωτή, τα στάδια της μαθησιακής διαδικασίας, ο αυταρχικός και αντιαυταρχικός τρόπος εκπαίδευσης κ.α.). Η Ομάδα μπορεί να επιλέξει όποιο θέμα ή όποια θέματα επιθυμεί να προσεγγίσει στη διάρκεια των πέντε ημερών. Μπορεί ωστόσο να επεξεργαστεί και ορισμένα πρόσθετα, ειδικά θέματα, που σχετίζονται με το γνωστικό αντικείμενο που διδάσκουν οι Επιμορφωτές. Ας σημειωθεί, ότι κέντρο βάρους των συζητήσεων σε κάθε Ομάδα είναι οι επιμορφωτικές εμπειρίες των συμμετεχόντων και το υλικό που έχουν προσκομίσει.

- Στην πορεία του Σεμιναρίου υπάρχει αρκετός ελεύθερος χρόνος, κατά τον οποίο ελπίζεται ότι οι συμμετέχοντες ανταλλάσσουν εμπειρίες από τις Ομάδες Εργασίας τους. Για αυτό το σκοπό, υπάρχουν αρκετοί πίνακες ανακοινώσεων, όπου, κάθε μέρα, οποιοσδήποτε συμμετέχων μπορεί να γράψει τις παρατηρήσεις του, τις εντυπώσεις του, ή να καρφιτράσει όποιο ντοκουμέντο θεωρεί σκόπιμο να ληφθεί υπόψη από τους συναδέλφους του.

δδ) Το τέλος του Μ2 σηματοδοτεί την ολοκλήρωση της βασικής εκπαίδευσης των Επιμορφωτών. Ωστόσο, κάθε εξάμηνο περίπου, οι Επιμορφωτές συνεχίζουν την εκπαίδευσή τους παρακολουθώντας διήμερα ή τριήμερα σεμινάρια γύρω από ζητήματα μεθοδολογίας της διδακτικής πράξης (λ.χ. ενημερώνονται για ορισμένες θεωρίες ή επιστημονικές εξελίξεις, μούνται σε ορισμένες παιδαγωγικές μεθόδους για τους ενήλικες). Ο καθορισμός των θεμάτων των σεμιναρίων είναι "ανοικτός", καθώς εξαρτάται από τις εκάστοτε ανάγκες των Επιμορφωτών, αλλά και τις δυνατότητες και την πολιτική του ίδιου του ΑΒΕ.

εε) Τέλος, μία φορά το μήνα, οι Επιμορφωτές μιάς γεωγραφικής περιοχής συναντώνται με τον αντίστοιχο Διοικητικό Υπεύθυνο (ο θεσμός μοιάζει με εκείνον του Υπεύθυνου Κέντρου), για να συζητήσουν ζητήματα οργάνωσης και οικονομικής διαχείρισης των κύκλων σπουδών.

Από όσα αναφέρθηκαν γίνεται φανερό ότι η επιμόρφωση Επιμορφωτών του ABF βασίζεται σε μία σύνθεση του συμβολικού και του εμπειρικού τρόπου μάθησης. Οι εμπειρίες των Επιμορφωτών από τη διδακτική πράξη, αλλά και από τη γενικότερη κοινωνική τους δραστηριότητα, αποτελούν συχνά το σημείο εκκίνησης των διεργασιών της επιμόρφωσής τους και αξιοποιούνται σε μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια των σεμιναρίων. Όμως, η προσωπική μας γνώμη είναι ότι η διάρκεια της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών του ABF δεν είναι επαρκής. Δεν νομίζουμε ότι είναι δυνατόν να προσεγγιστούν αναλυτικά, μέσα σε οκτώ συνολικά ημέρες (τρεις, για τους μή μόνιμους Επιμορφωτές) ζητήματα σημαντικά και πλούσια σε περιεχόμενο όπως ο ρόλος του Επιμορφωτή, οι σχέσεις του με τους διδασκόμενους, οι παιδαγωγικές μέθοδοι κ.α. Βέβαια, πρέπει να ληφθεί υπ' όψη ότι οι Επιμορφωτές του ABF στρατολογούνται συνήθως από τους κόλπους των συνδικαλιστικών κινήματων, ακόμα και μέσα από τους κόλπους των ατόμων που παρακολούθησαν σαν επιμορφωνόμενοι ορισμένους κύκλους σπουδών συνεπώς πρόκειται για ανθρώπους που έχουν σημαντική κοινωνική εμπειρία και ουσιαστικά προσόντα, αντίστοιχα προς το ρόλο που τους ανατίθεται. Παρ' όλα αυτά, οι επιφυλάξεις μας παραμένουν, και ενισχύονται, αν η πρακτική του ABF συγκριθεί με ορισμένες εμπειρίες που παρουσιάζουμε αμέσως πιο κάτω.

2) Το παράδειγμα της F.U.N.O.C. του Σαρλερουά (Βέλγιο)

Η Ένωση της F.U.N.O.C. (Επιμόρφωση για το Ανοικτό Πανεπιστήμιο του Σαρλερουά) ιδρύθηκε το 1977 στην πόλη αυτή του Βελγίου, που χαρακτηρίζεται από φτώχεια και ανεργία, δεδομένου ότι σχεδόν όλες οι βιομηχανικές μονάδες που βρίσκονται στον περίγυρό της είναι φθίνουσες. Η Ένωση απευθύνεται στους εργάτες και τους μετανάστες της πόλης, προσφέροντας μαθήματα επαγγελματικής προκατάρτισης (κοπτική, μηχανολογία, ηλεκτρολογία, εισαγωγή στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών κ.α.), γενική επιμόρφωση βάσης (γλώσσα, μαθηματικά κ.α.), επιμόρφωση σε κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα, καθώς και επαγγελματική κατάρτιση ή επανακατάρτιση για τους ανέργους και τους υποαπασχολούμενους. Κάθε χρόνο, παρακολουθούν τις δραστηριότητες της FUNOC 1000-1500 άτομα.

Οι Επιμορφωτές στρατολογούνται κυρίως από τον πληθυσμό της πόλης και είναι έμπειροι επαγγελματίες, συνδικαλιστές, καθώς και νέοι επιστήμονες. Αρχικά, η επιμόρφωση των Επιμορφωτών περιελάμβανε: α) Σεμινάριο δύο εβδομάδων, κατά το οποίο αναλύονταν οι στόχοι της FUNOC, οι παιδαγωγικές μέθοδοι και τεχνικές, καθώς και οι μέθοδοι ομαδικής δουλειάς β) Διαρκή επιμόρφωση, βασισμένη στην ανάλυση των συγκεκριμένων

κριμένων εμπειριών που αποκτούσαν οι Επιμορφωτές μέσα από τη μορφωτική τους δραστηριότητα. Η διαρκής επιμόρφωση έπαιρνε τη μορφή συναντήσεων αξιολόγησης (μία μέρα κάθε μήνα), κατά τη διάρκεια των οποίων οι Επιμορφωτές και οι υπεύθυνοι της FUNOC έκαναν έναν απολογισμό των δραστηριοτήτων τους, ανέλυαν τη λειτουργία των κύκλων σπουδών, αναζητούσαν τα μέσα για τη βελτίωση της πρακτικής τους και εμβάθυναν τις γνώσεις τους γύρω από τα γνωστικά αντικείμενα που δίδασκαν.

Στην πορεία του χρόνου, οι υπεύθυνοι της FUNOC διεπίστωσαν ότι η πιο πάνω διάρθρωση της επιμόρφωσης των Επιμορφωτών ήταν ανεπαρκής, λόγω της σύντομης διάρκειάς της. Έτσι σήμερα, οι Επιμορφωτές πρέπει να παρακολουθήσουν ένα πρόγραμμα 12 ενοτήτων, που η κάθε μία διαρκεί 40 ώρες (συνολικά 480 ώρες, δηλ. τέσσερις περίπου μήνες). Ενδεικτικοί τίτλοι των ενοτήτων: Μέθοδοι ανίχνευσης αναγκών, Μέθοδοι μορφωτικής παρέμβασης σε μία συνοικία ή σε έναν εργασιακό χώρο, Παιδαγωγικές μέθοδοι για τους ενήλικες, Ανάλυση της πρακτικής των Επιμορφωτών, Στοιχεία Κοινωνιολογίας, Στοιχεία Πολιτικής Οικονομίας. Οι Επιμορφωτές παρακολουθούν αυτές τις ενότητες σταδιακά, στη διάρκεια δύο ή τριών ετών. Συγκεκριμένα, στην αρχή παρακολουθούν τρεις-τέσσερις ενότητες που κρίνονται ως απαραίτητη προϋπόθεση για να ασκήσουν το επιμορφωτικό έργο. Στη συνέχεια αρχίζουν να εργάζονται ως Επιμορφωτές και συμπληρώνουν σταδιακά τις δώδεκα ενότητες μέσα σε δύο ή τρία χρόνια. Κατ'αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνεται μία αρκετά συγκροτημένη θεωρητική κατάρτιση των Επιμορφωτών, συνδυασμένη με την ανάλυση των εμπειριών της διδακτικής πράξης. Εξάλλου, δεν έχουν σταματήσει οι μηνιαίες συναντήσεις αξιολόγησης, που αποβλέπουν στη διαρκή επιμόρφωση.

3) Η πρακτική του Πάουλο Φρέϊρε

Ο Π. Φρέϊρε, σε συνέντευξη που μας παραχώρησε κατά την επίσκεψή του στην Αθήνα (Σεπτέμβριος 1987), μας περιέγραψε την πρακτική επιμόρφωσης των Επιμορφωτών που ακολουθεί. Η πρακτική αυτή έχει πολλά κοινά σημεία με εκείνη της FUNOC: Οι Επιμορφωτές είναι άτομα με σημαντική κοινωνική εμπειρία, που στρατολογούνται από τους κόλπους των επιμορφωμένων, των συνδικαλιστικών οργανώσεων και άλλων λαϊκών κινημάτων. Στην αρχή, παρακολουθούν ένα μηνιαίο σεμινάριο, στη διάρκεια του οποίου μιλούν στις βασικές μεθόδους της παιδαγωγικής των ενηλίκων. Στη συνέχεια, αρχίζουν να εργάζονται ως Επιμορφωτές, και κάθε έξι περίπου μήνες, παρακολουθούν πρόσθετα, πενθήμερα, σεμινάρια, στη διάρκεια των οποίων αξιολογείται συλλογικά η επιμορφωτική τους δραστηριότητα, αναπτύσσονται νέες μέθοδοι και εμβαθύνονται οι γνώσεις που αποκτήθηκαν από τη θεωρητική δουλειά και την επιμορφωτική εμπειρία.

4) Το παράδειγμα της C.N.A.M. (Γαλλία)

Η C.N.A.M. (Εθνική Σχολή Τεχνών και Επαγγελματιών) είναι ανεξάρτητος οργανισμός επιμόρφωσης Επιμορφωτών, χρηματοδοτούμενος από το κράτος, από δήμους και από επιχειρήσεις. Τα μαθήματα γίνονται το πρωί αλλά και το απόγευμα (για τους εργαζόμενους). Οι φοιτούντες καταβάλουν δίδακτρα, αλλά είναι δυνατόν να επιδοτούνται από έναν δημόσιο οργανισμό ή μία επιχείρηση.

Η C.N.A.M. παρέχει επιμόρφωση δύο τύπων:

αα) Επιμόρφωση Επιμορφωτών επαγγελματικής κατάρτισης: Ο τύπος αυτός επιμόρφωσης απευθύνεται σε άτομα που έχουν σημαντική επαγγελματική εμπειρία και έχουν τελειώσει τη Μέση Εκπαίδευση + τον πρώτο κύκλο πανεπιστημιακών σπουδών, που στη Γαλλία διαρκεί δύο χρόνια. Το πρόγραμμα σπουδών που τους προτείνεται διαρκεί 770 ώρες (22 εβδομάδες, κατανομημένες σε δύο χρόνια) και οδηγεί στην απόκτηση Διπλώματος. Το πρόγραμμα σπουδών δεν περιέχει επαγγελματική κατάρτιση, γιατί θεωρείται ότι οι συμμετέχοντες διαθέτουν τις απαραίτητες επαγγελματικές γνώσεις, αλλά περιέχει κατάρτιση γύρω από τις μεθόδους παιδαγωγικής προσέγγισης των ενηλίκων, γύρω από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της Γαλλίας και γύρω από τρόπους οργάνωσης μορρωτικών προγραμμάτων μέσα σε εργασιακούς χώρους ή σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές.

ββ) Επιμόρφωση Επιμορφωτών κοινωνικών ή πολιτιστικών ζητημάτων: Ο τύπος αυτός επιμόρφωσης απευθύνεται σε άτομα που έχουν τετραετή επαγγελματική εμπειρία σε κοινωνικές ή πολιτιστικές δραστηριότητες (τα δύο χρόνια πρέπει να αντιστοιχούν σε επιμορφωτική εμπειρία) και έχουν απολυτήριο Μέσης Εκπαίδευσης. Δεν απαιτούνται πανεπιστημιακές σπουδές κατά την εγγραφή, όμως για να αποκτήσει κάποιος το Δίπλωμα της C.N.A.M. πρέπει να έχει τελειώσει τον πρώτο πανεπιστημιακό κύκλο (συνεπώς είναι δυνατόν να φοιτά στη Σχολή και παράλληλα στο Πανεπιστήμιο). Το πρόγραμμα σπουδών της Σχολής διαρκεί 770 ώρες (22 εβδομάδες, κατανομημένες σε δύο χρόνια) και οδηγεί στο Δίπλωμα του Επιμορφωτή. Για την απόκτηση του Διπλώματος ο υποψήφιος πρέπει να συντάξει και να παρουσιάσει μία εργασία 80-150 σελίδων γύρω από ένα ζήτημα της επιμορφωτικής πράξης. Η διπλωματική εργασία μπορεί να παρουσιαστεί μέσα σε μία προθεσμία 18 μηνών από τη λήξη των μαθημάτων.

Και οι δύο τύποι επιμόρφωσης περιέχουν έξι ενότητες μαθημάτων. Κάθε ενότητα περιλαμβάνει αρκετά μαθήματα (το καθένα διαρκεί μία εβδομάδα). Ο διδασκόμενος πρέπει να επιλέξει 4 από τα προτεινόμενα μαθήματα της 1ης ενότητας, 4 μαθήματα από τη 2η ενότητα, 5 από την 3η, 4 από την 4η, 3 από την 5η και 2 από την 6η (σύνολο 22 μαθήματα = 22 εβδομάδες). Η σειρά και ο ρυθμός παρακολούθησης των μαθημάτων επαυώνεται στην κρίση του διδασκόμενου, που, όμως, μπορεί να βοηθηθεί στις επιλογές του από ένα Συμβούλιο εμπειρογνομώνων της C.N.A.M. Κατ'αυτό τον τρόπο,

η συνολική φοίτηση προσαρμόζεται στις ανάγκες και τα συγκεκριμένα ενδιαφέροντα του κάθε διδασκόμενου, μέσα στα γενικά πλαίσια που χαράζει η Σχολή. Επίσης, είναι δυνατόν ένας επιμορφωμένος να μη καλύψει τις 22 ενότητες αλλά λιγότερες, αν το Συμβούλιο της Σχολής κρίνει ότι, κατά τη στιγμή της εγγραφής, διαθέτει σημαντικές γνώσεις και εμπειρίες.

Το προτεινόμενο πρόγραμμα σπουδών έχει ως εξής:

1η Ενότητα: "Οι κοινωνικοοικονομικές και θεσμικές συνθήκες της επιμόρφωσης ενηλίκων στη Γαλλία".

Μαθήματα:

- Ιστορία της επιμόρφωσης ενηλίκων
- Νομικό πλαίσιο της επιμόρφωσης ενηλίκων
- Το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργεί η επιμόρφωση ενηλίκων
- Νέες τεχνολογίες και επιμόρφωση
- Κοινωνικοί εταίροι και επιμόρφωση ενηλίκων
- Στοιχεία μακρο-οικονομίας
- Στοιχεία κοινωνιολογίας
- Στοιχεία ιστορικής επιστήμης
- Στοιχεία νομικής επιστήμης

2η Ενότητα: "Προϋποθέσεις της επιμόρφωσης"

Μαθήματα:

- Κατάσταση επιμορφωτικού προγράμματος (γενικές αρχές)
- Κατάσταση επιμορφωτικού προγράμματος που απευθύνεται σε ορισμένο εργασιακό χώρο
- Καθορισμός του περιεχομένου ενός επιμορφωτικού προγράμματος
- Σχέση επιμόρφωσης - επαγγελματικής δραστηριότητας
- Ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών
- Επιμόρφωση μέσα σε επιχειρήσεις

3η Ενότητα: "Παιδαγωγικές μέθοδοι"

Μαθήματα:

- Οι βάσεις της παιδαγωγικής επιστήμης
- Θεωρητική προσέγγιση του συστήματος μαθητείας
- Μετάδοση γνώσεων και κοινωνική πρακτική
- Μέθοδοι μετάδοσης γνώσεων
- Η μάθηση μέσω της εμπειρίας
- Σχέση συμβολικής και εμπειρικής μορφωτικής πρακτικής
- Ανάλυση παραδειγμάτων μορφωτικών πρακτικών
- Θεωρίες και πρακτικές της διαφοροποίησης του ατόμου
- Παιδαγωγική αξιολόγηση επιμορφωτικών δραστηριοτήτων

4η Ενότητα: "Πρακτικές ανάλυσης των αναγκών"

- Μαθήματα:
- Μεθοδολογία έρευνας
 - Κατάστρωση ερωτηματολογίου
 - Ανάλυση περιεχομένου
 - Ο ανθρώπινος παράγοντας μέσα στην επιχείρηση
 - Ανάλυση των επιμορφωτικών αναγκών μιάς επιχείρησης
 - Ανάλυση των επιμορφωτικών αναγκών μιάς γεωγραφικής περιοχής
 - Ανάλυση των ατομικών επιμορφωτικών αναγκών

5η Ενότητα: "Αξιολόγηση του επιμορφωτικού έργου"

- Μαθήματα:
- Προβληματική της αξιολόγησης
 - Προϋποθέσεις της αξιολόγησης μιάς επιμορφωτικής πρακτικής
 - Προϋποθέσεις της αξιολόγησης της επιμορφωτικής πολιτικής
 - Αξιολόγηση μέσω συνεντεύξεων
 - Αξιολόγηση μέσω συνεδρίασης

6η Ενότητα: "Η παιδαγωγική σχέση"

- Μαθήματα:
- Κίνητρα, ενδιαφέροντα και λόγοι συμμετοχής στην επιμορφωτική πρακτική
 - Θεωρητική προσέγγιση της σχέσης διδασκόντων-διδασκομένων
 - Δυναμική της ομάδας

Είναι φανερό ότι η όλη διάρθρωση του προγράμματος σπουδών της C.N.A.M. είναι προσανατολισμένη προς τη σύνθεση των πρακτικών της συμβολικής και της εμπειρικής μάθησης. Θα πρέπει να προστεθεί ότι το περιεχόμενο κάθε μαθήματος περιλαμβάνει, εκτός από θεωρητικές προσεγγίσεις, μελέτη συγκεκριμένων περιπτώσεων, ανάλυση επιμορφωτικών πρακτικών, επισκέψεις σε χώρους εργασίας ή επιμόρφωσης, επαφές με εργοδότες, εργαζόμενους και επιμορφωτές, καθώς και συνθετικές εργασίες στη βάση ντοκουμέντων.

*

Οι δραστηριότητες επιμόρφωσης Επιμορφωτών που αναφέραμε εντάσσονται στα πλαίσια μορφωτικών οργανισμών που έχουν διαφορετικές ιστορικές καταβολές και λειτουργούν κάτω από διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετά κοινά σημεία μεταξύ αυτών των δραστηριοτήτων, τα οποία θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε:

αα) Η επιμόρφωση περιλαμβάνει, αρχικά, ορισμένα μαθήματα μέσα σε μορρωτικό οργανισμό, ακολουθεί επαγγελματική ^{δραστηριοποίηση} των διδασκομένων, που τη διαδέχονται και πάλι μαθήματα. Κατ' αυτό τον τρόπο πραγματοποιείται η σύνθεση της συμβολικής και της εμπειρικής μορρωτικής πρακτικής. Εξάλλου, τα "μαθήματα" δεν έχουν αυστηρά θεωρητικό χαρακτήρα, αλλά, πολύ συχνά, σημείο εκκίνησης του προβληματισμού είναι οι καταστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας αλλά και οι εμπειρίες των ίδιων των διδασκομένων.

ββ) Οι διδασκόμενοι δεν υποχρεώνονται να παρακολουθήσουν ένα πρόγραμμα σπουδών εξ' ολοκλήρου καθορισμένο από τους υπευθύνους του μορρωτικού οργανισμού, αλλά μπορούν να επιλέξουν τις γνωστικές ενότητες που τους ενδιαφέρουν ανάμεσα σε μία πλειάδα προτεινομένων ενοτήτων. Με αυτό τον τρόπο, η μαθησιακή διαδικασία προσαρμόζεται στις ανάγκες και στις ικανότητές τους.

γγ) Το συνολικό πρόγραμμα επιμόρφωσης διαρκεί γύρω στα δύο χρόνια, μέσα στα οποία - με την εξαίρεση του Α.Β.Φ. - δύο ως πέντε μήνες αφιερώνονται σε "μαθήματα".

δδ) Το τέλος του μορρωτικού προγράμματος δεν σηματοδοτεί την οριστική αποξένωση των Επιμορρωτών από τη μαθησιακή διαδικασία. Προβλέπεται συνεχής επιμόρφωσή τους, μέσω σεμιναρίων και συναντήσεων αξιολόγησης του έργου τους.

5) Ορισμένα παραδείγματα από τον ελληνικό χώρο

Οι περισσότερες πρακτικές επιμόρφωσης ενηλίκων που πραγματοποιούνται στη χώρα μας δεν ακολουθούν τις προδιαγραφές που περιγράφηκαν αμέσως πιο πάνω. Οι περισσότεροι κρατικοί φορείς που ασκούν επιμορρωτικό έργο, αλλά και οι Σχολές Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών, ακολουθούν, σχεδόν αποκλειστικά, τη συμβολική μορρωτική πρακτική. Ενδεικτικά, αναφέρουμε ότι το πρόγραμμα σπουδών της Σ.Ε.Δ.Δ.Ε. (Σχολή Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής Εκπαίδευσης), που διαρκεί οκτώ μήνες, βασίζεται μόνο στην από έδρας διδασκαλία χωρίς να περιλαμβάνει πρακτική εξάσκηση. Εξάλλου, οι επιμορρωνόμενοι δάσκαλοι έχουν πολύ μικρή ευχέρεια να επιλέξουν ορισμένα μαθήματα μεταξύ εκείνων που προτείνονται από τη Διεύθυνση της Σχολής.

Ωστόσο, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι, τα τελευταία χρόνια, τέσσερις ελληνικοί επιμορρωτικοί φορείς επιχειρούν να συνδυάσουν τις πρακτικές της συμβολικής και της εμπειρικής μάθησης. Πρόκειται για το Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης (Ι.Δ.Ε.), για το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Παντείου Σχολής, για τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.) και για το Κέντρο Μελετών και Αυτομόρφωσης (ΚΕ.ΜΕ.Α.). Συγκεκριμένα:

- Το Ι.Δ.Ε. λειτουργεί στα πλαίσια της Σχολής Δημόσιας Διοίκησης και καταρτίζει προγράμματα επιμόρφωσης δημοσίων υπαλλήλων, συνεπώς στις δραστηριότητές του περιλαμβάνεται η επιμόρφωση των αντιστοίχων Επιμορφωτών. Τα σεμινάρια επιμόρφωσης Επιμορφωτών διαρκούν 2-5 ημέρες, χρόνος που κρίνεται ως πολύ περιορισμένος. Τα σεμινάρια αυτά εξάλλου βρίσκονται στο πρώτο, πειραματικό στάδιο. Ανατρέχοντας όμως στις διατυπωμένες απόψεις των υπευθύνων του Ι.Δ.Ε., διαπιστώνουμε ένα ενδιαφέρον "άνοιγμα" προς την πρακτική της εμπειρικής μάθησης. Η Φ. Κατσαρού, συντονίστρια των σεμιναρίων του Ινστιτούτου, αναφέρει σχετικά:

"Η βασική θέση της Εκπαίδευσης Επιμορφωτών του Ι.Δ.Ε. είναι ότι οι επιμορφωνόμενοι - υπάλληλοι και στελέχη - αντιμετωπίζονται όχι σαν αντικείμενα στα οποία πρέπει να διοχετευθεί μία σειρά συσσωρευμένων γνώσεων των επιμορφωτών σε μία μονόδρομη επικοινωνία επιμόρφωσης, αλλά σαν υποκείμενα σημαντικής εμπειρίας, γνώσης και δράσης. Εδώ διακρίνεται η γνωσιολογία του Φρέϊρε που υποστηρίζει ότι: "η γνώση προέρχεται από τον στοχασμό πάνω στις ενέργειες και στις επιλογές όπου συμμετέχουν τα αεικίνητα, προβληματιζόμενα, ενεργά υποκείμενα, όταν μετασχηματίζουν τον φυσικό και κοινωνικό κόσμο τους"... "το γνωρίζουν είναι έργο υποκειμένων, όχι αντικειμένων". Ετσι, αντιμετωπίζονται οι επιμορφωνόμενοι σαν δρώντα υποκείμενα, με ποικίλες εμπειρίες, πολύτιμες γνώσεις ήδη απορροιωμένες στη συνείδησή τους, και μόνιμα αξιοποιήσιμες από τους ίδιους και από τους επιμορφωτές. Η αξιοποίηση εκφράζεται με την περαιτέρω διαμόρφωση και το μετασχηματισμό της πραγματικότητάς τους, που στην περίπτωση της Δημόσιας Διοίκησης μπορεί να είναι ότι κριθεί σκόπιμο από τους ίδιους και την ομάδα εργασίας τους, όπως π.χ. η βελτίωση του εργασιακού κλίματος, των εργασιακών σχέσεων, της απόδοσης στο έργο, της αποτελεσματικότητας των ενεργειών τους, η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κλπ. Η φιλοσοφία επιμόρφωσης του Ι.Δ.Ε. όπως και η λειτουργία των σεμιναρίων είναι αντιαυταρχική, δηλαδή υιοθετεί, το διάλογο και την άμεση συμμετοχή των επιμορφωνόμενων, απορρίπτοντας την αυθεντία του "ειδικού" (βλ. επιμορφωτή), ή "τη τραπεζική μάθηση" με τις καταθέσεις γνώσεων στον "λευκό πίνακα" της συνείδησης των επιμορφωνόμενων".

- Το Ινστιτούτο Περιφερειακής Ανάπτυξης της Παντείου έχει αρχίσει, τον Οκτώβριο του 1987, ένα εξαμηνιαίο πρόγραμμα επιμόρφωσης 25 στελεχών Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ, Υ.Κ.) γύρω από θέματα περιφερειακής ανάπτυξης και τοπικής αυτοδιοίκησης. Κατά τη διάρκεια του πρώτου διμήνου γίνεται αποκλειστικά διδασκαλία αναδημαϊκού τύπου. Όμως, στο επόμενο δίμηνο οι επιμορφωνόμενοι πρόκειται να εξασκηθούν πρακτικά στους Νομούς από τους οποίους προέρχονται και να συγκεντρώσουν υλικό για την εκπόνηση μελετών, τις οποίες θα επεξεργαστούν στη διάρκεια του τελευταίου διμήνου.

- Η Γ.Γ.Δ.Ε., στα πλαίσια των δραστηριοτήτων της που αφορούν την επιμόρφωση των Επιμορφωτών, υιοθετεί σε πολλές περιπτώσεις τη σύνθεση συμβολικής και εμπειρικής μορφωτικής πρακτικής. Παραπέμπουμε σε όσα αναφέραμε στο Πρώτο Μέρος, σχετικά με τα προγράμματα μελισσοκομίας, θεατρικής παιδείας και πειραματικών μορφωτικών παρεμβάσεων, προσθέτοντας ότι αντίστοιχη πρακτική ακολουθούν τα προγράμματα επιμόρφωσης Επιμορφωτών αλφαριθμητισμού, συνεταιριστικών ζητημάτων και μειονεκτούντων ατόμων.

- Τέλος, το ΚΕ.ΜΕ.Α. οργάνωσε το 1986 ένα εννέαμηνο πρόγραμμα επιμόρφωσης Επιμορφωτών Δ.Ε. Οι επιμορφωνόμενοι είχαν μεγάλη ευχέρεια επιλογής μαθημάτων, ενώ συχνά μπορούσαν να προτείνουν μαθήματα που δεν είχαν αρχικά προγραμματιστεί από το ΚΕ.ΜΕ.Α., πρακτική που κρίθηκε, κατά την αξιολόγηση του προγράμματος που έγινε με τη συμμετοχή των επιμορφωμένων, ότι συνέβαλε στο δημιουργικό χαρακτήρα της μαθησιακής διαδικασίας. Όμως, η πρακτική εξάσκηση διήρκεσε συνολικά μόλις 10-12 ημέρες, και κρίθηκε, κατά την αξιολόγηση, ως ανεπαρκής. Για αυτό το λόγο, το σχεδιαζόμενο για το 1988 νέο πρόγραμμα αποφασίστηκε να περιλαμβάνει δύο μήνες θεωρητική κατάρτιση, δύο μήνες πρακτική εξάσκηση και ένα μήνα αφιερωμένο στην επεξεργασία του εμπειρικού υλικού που θα συγκεντρωθεί κατά τη διάρκεια της εξάσκησης

γ) Οι απόψεις των στελεχών Δ.Ε.

Τα στελέχη Δ.Ε. που μας παραχώρησαν συνέντευξη (εκπρόσωποι Γ.Γ.Δ.Ε., ΣΔΕ. Υ.Κ., Επιμορφωτές) συμφωνούν, σχεδόν στην ολότητά τους, στα αιόλουδα σημεία, που αφορούν το περιεχόμενο των προγραμμάτων της υπό σύσταση Σχολής:

- Τα προγράμματα χρειάζεται να εμπεριέχουν τόσο θεωρητική κατάρτιση όσο και πρακτική εξάσκηση.
- Οι επιμορφωνόμενοι πρέπει να έχουν μεγάλη ευχέρεια επιλογής ανάμεσα στα προτεινόμενα μαθήματα και ανάμεσα στις προτεινόμενες μορφές πρακτικής εξάσκησης.
- Ο χρόνος των προγραμμάτων δεν πρέπει να είναι μικρότερος των 40 ημερών. (Ωστόσο, οι εκπρόσωποι της Γ.Γ.Δ.Ε. προτείνουν διαφορετικές συνολικές χρονικές διάρκειες για τα επιμέρους προγράμματα που εμπίπτουν στις αρμοδιότητές τους: Δ.χ. για το πρόγραμμα επιμόρφωσης Επιμορφωτών αλφαριθμητισμού προτείνονται δύο συνολικά μήνες, για το πρόγραμμα μελισσοκομίας 40 ημέρες, για το πρόγραμμα θεατρικής παιδείας έξι μήνες, για το πρόγραμμα κλαντικής 40 ημέρες, για το πρόγραμμα επιμόρφωσης Επιμορφωτών οι οποίοι απευθύνονται σε τσιγγάνους τρεις μήνες κ.α.

Στο σημείο αυτό, γίνεται φανερό ότι ο χρόνος επιμόρφωσης των διαφόρων κατηγοριών Επιμορφωτών χρειάζεται να ποικίλει, ανάλογα με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και τις απαιτήσεις των Τμημάτων που πρόκειται να αναλάβουν.

- Η επιμόρφωση των στελεχών Λ.Ε. πρέπει να είναι συνεχής (μετά το τέλος του προγράμματος σπουδών της Σχολής μπορούν να παρακολουθούν, τακτικά, τριήμερα ή πενθήμερα σεμινάρια).

Θα μακρογορούσαμε πολύ αν αναφέραμε αναλυτικά τις επιμέρους απόψεις που διατύπωσαν τα στελέχη που μας παραχώρησαν συνέντευξη. Ας σημειωθεί όμως ότι πολλές από αυτές τις απόψεις ενσωματώθηκαν στις προτάσεις μας, που παρουσιάζουμε αμέσως πιο κάτω.

δ) ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι προτάσεις που διατυπώνουμε, σχετικά με τη διάρκεια και το περιεχόμενο των προγραμμάτων της Σχολής, προέκυψαν από τη συνθετική αξιολόγηση των θεωρητικών προσεγγίσεων, των εμπειριών και των προτάσεων που αναφέρθηκαν σε αυτό το Κεφάλαιο.

αα) Σε ότι αφορά τη διάρκεια:

Τα προγράμματα επιμόρφωσης των Επιμορφωτών χρειάζεται να έχουν, συνολικά, τουλάχιστον τρίμηνη διάρκεια, προκειμένου να εξασφαλίζεται μία επαρκής κατάρτιση. Για ειδικές κατηγορίες Επιμορφωτών, τα προγράμματα μπορούν να διαρκούν, συνολικά, έως έξι μήνες. Ο χρόνος των προγραμμάτων που απευθύνονται σε κάθε κατηγορία Επιμορφωτών καθορίζεται από τους αρμοδίους υπευθύνους της Γ.Γ.Λ.Ε., σε συνεργασία με τους υπευθύνους της Σ.Σ.Λ.Ε., αφού ληφθεί υπόψη η γνώμη των Περιφερειακών Υπηρεσιών Λ.Ε.

Ο συνολικός χρόνος διάρκειας κάθε προγράμματος κατανέμεται μέσα σε 12 μήνες, ενώ παράλληλα γίνεται προσπάθεια να πραγματοποιούνται μέρη του προγράμματος στον τόπο όπου διαμένουν οι Επιμορφωτές. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η παρατεταμένη παρακολούθηση επιμορφωτικών δραστηριοτήτων μακριά από τον τόπο κατοικίας, η οποία αποτελεί αντικίνητρο συμμετοχής.

Ορισμένοι Επιμορφωτές είναι δυνατόν να μη παρακολουθήσουν όλο το πρόγραμμα που τους προτείνεται, αν κριθεί ότι διαθέτουν κατάλληλες επαγγελματικές/κοινωνικές εμπειρίες και γνώσεις. Η σχετική απόφαση λαμβάνεται από τους υπευθύνους της Σ.Σ.Λ.Ε. βάσει του βιογραφικού σημειώματος του ενδιαφερομένου, προκροτικής συνέντευξης και αναλυτικής έκθεσης όπου περιλαμβάνεται η καταγραφή της σχετικής του εμπειρίας.

Από όλα τα παραπάνω, προκύπτει ότι η Σ.Σ.Λ.Ε. είναι σκόπιμο να διαμορφώνει ειδικά προγράμματα για κάθε ξεχωριστή κατηγορία Επιμορφωτών (την πρακτική αυτή

ακολουθούν, όπως είδαμε, το Α.Β.Φ. και η Σ.Ν.Α.Μ.). Ωστόσο, είναι απαραίτητο όλοι οι Επιμορφωτές της Δ.Ε. να έχουν μία κοινή βασική μόρφωση, που θα τους βοηθά στο συντονισμό των δραστηριοτήτων τους, αλλά και θα συμβάλει στην ομοιογενοποίηση της φυσιολογικής του θεσμού της Δ.Ε. Θα προτείναμε λοιπόν τα διάφορα προγράμματα επιμόρφωσης των Επιμορφωτών να περιλαμβάνουν ορισμένα κοινά μαθήματα. Θα προτείναμε επίσης, σε κάθε πρόγραμμα που απευθύνεται σε συγκεκριμένη κατηγορία Επιμορφωτών να περιλαμβάνεται ανάλυση/αξιολόγηση ορισμένων δραστηριοτήτων άλλων κατηγοριών Επιμορφωτών (παρουσίαση παραδειγμάτων, επιτόπιες επισκέψεις, ενημέρωση).

Τα προγράμματα επιμόρφωσης των στελεχών των Περιφερειακών Υπηρεσιών χρειάζεται να έχουν εξάμηνη διάρκεια. Ο χρόνος αυτός κρίνεται απαραίτητος για την κατάρτιση των στελεχών στα ζητήματα που αναφέρονται πιο κάτω (βλ. περιεχόμενο προγραμμάτων).

Ο χρόνος των έξι μηνών κατανέμεται μέσα σε 12 μήνες, και γίνεται προσπάθεια ορισμένα μαθήματα να πραγματοποιούνται σε μεγάλες περιφερειακές πόλεις ώστε να διευκολύνεται η συμμετοχή των ενδιαφερομένων. Ορισμένα στελέχη είναι δυνατόν να μη παρακολουθούν όλο το εξαμηνιαίο πρόγραμμα, αν κριθεί - με τη διαδικασία που περιγράψαμε αναφερόμενοι στους Επιμορφωτές - ότι διαθέτουν κατάλληλες εμπειρίες και γνώσεις.

Τέλος, τα προγράμματα επιμόρφωσης των διαφόρων κλάδων των εργαζομένων στη Γ.Γ.Δ.Ε. διαρκούν τρεις έως έξι μήνες, ανάλογα με τα προσόντα των ανωτέρω και τις αρμοδιότητες που πρόκειται να αναλάβουν. Η συγκεκριμένη διάρκεια κάθε προγράμματος καθορίζεται από τα ηγετικά στελέχη της Γ.Γ.Δ.Ε. σε συνεργασία με τους υπευθύνους της Σ.Σ.Δ.Ε.

ββ) Σε ότι αφορά το περιεχόμενο:

Η μελέτη μας δεν είναι δυνατόν να υπεισέλθει στο περιεχόμενο των επιμέρους προγραμμάτων που πρόκειται να πραγματοποιούνται στα πλαίσια της Σχολής, δεδομένου ότι για την κατάστρωση κάθε ενός προϋποτίθενται εξειδικευμένες γνώσεις γύρω από τα ζητήματα που καλύπτει. Μπορούμε ωστόσο να προτείνουμε ένα γενικό πλαίσιο.

αα) Όλα τα προγράμματα της Σχολής, ανεξάρτητα από τη συνολική διάρκειά τους και την κατηγορία στελεχών προς την οποία απευθύνονται, περιέχουν τόσο θεωρητική κατάρτιση όσο και πρακτική εξάσκηση. Επίσης, μεταξύ των διαφόρων σταδίων κάθε προγράμματος, μεσολαβεί επαγγελματική δραστηριοποίηση των καταρτιζομένων.

ββ) Η πρακτική εξάσκηση μπορεί να παίρνει τη μορφή επιτόπιας παρακολούθησης επιμορφωτικών δραστηριοτήτων ή (και) τη μορφή συμμετοχής σε πειραματική ανίχνευση επιμορφωτικών αναγκών ή (και) τη μορφή πειραματικής διδασκαλίας από τους καταρτιζόμενους, υπό την εποπτεία υπευθύνων της Σχολής.

γγ) Η θεωρητική κατάρτιση δεν ταυτίζεται με τη διδασκαλία ακαδημαϊκού τύπου (διάλεξη). Συντελείται μέσα σε ομάδες εργασίας, βασίζεται στο διάλογο και έχει, τις περισσότερες φορές, ως σημείο εκκίνησης τις εμπειρίες των διδασκομένων και τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν (βλ. αναλυτικά στο Κεφάλαιο για τις διδακτικές μεθόδους).

δδ) Κάθε πρόγραμμα, ανεξάρτητα από τη διάρκειά του ή την κατηγορία στελεχών στην οποία απευθύνεται, περιλαμβάνει, στο πρώτο στάδιο, τέσσερις βασικές διδακτικές ενότητες (επιμόρφωση βάσης), που η κάθε μία διαρκεί μία εβδομάδα. Καθώς οι ενότητες είναι κοινές για όλα τα στελέχη, επιτυγχάνεται η ομοιογενοποίηση της φυσιογνωμίας του θεσμού της Δ.Ε. και εξασφαλίζεται μεγαλύτερη δυνατότητα επικοινωνίας ανάμεσα σε όλους τους απασχολούμενους σε αυτόν. Κάθε μία από τις διδακτικές ενότητες περιέχει 4-5 μαθήματα, γειτνιάζοντας περιεχομένου, και οι επιμορφωνόμενοι μπορούν να επιλέξουν 2-3 ανάμεσα σε αυτά. Σε γενικές γραμμές, οι ενότητες έχουν το εξής περιεχόμενο:

1η Ενότητα: Επισκόπηση της ιστορίας της Λαϊκής Επιμόρφωσης, αξιολόγηση των συγχρονικών δραστηριοτήτων της, ανάλυση των στόχων της, καθώς και του θεσμικού της πλαισίου - επισκόπηση διεθνών εμπειριών Λαϊκής Επιμόρφωσης.

2η Ενότητα: Επισκόπηση του κοινωνικοοικονομικού πλαισίου μέσα στο οποίο εντάσσεται ο θεσμός της Δ.Ε. (λειτουργία και ρόλος του ελληνικού κράτους, κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, ταξική διάρθρωση, διάρθρωση της απασχόλησης, πολιτισμικά ζητήματα - ρόλος και λειτουργία των μαζικών φορέων κ.α.).

3η Ενότητα: Παιδαγωγικές μέθοδοι προσέγγισης των ενηλίκων (βασικές θεωρίες και βασικές αρχές σχετικά με τη μαθησιακή διαδικασία και τις σχέσεις διδασκόντων-διδσκομένων).

4η Ενότητα: Βασικές αρχές της ανίχνευσης των επιμορφωτικών αναγκών (σε επίπεδο γραφικής περιοχής, επιχείρησης, αλλά και σε επίπεδο Τμήματος Μάθησης), βασικές αρχές της κατάστρωσης επιμορφωτικού προγράμματος σε συνεργασία με τους επιμορφωνόμενους.

Στο τέλος κάθε ενότητας, οι καταρτιζόμενοι συντάσσουν μικρές εργασίες των σελίδων.

Αμέσως μετά το τέλος του πρώτου σταδίου, οι καταρτιζόμενοι εξασκούνται πρακτικά για έναν έως δύο μήνες, ανάλογα με τη συνολική διάρκεια του προγράμματος (δεύτερο στάδιο). Υπεύθυνοι της Σ.Σ.Δ.Ε. παρακολουθούν την πορεία της πρακτικής εξάσκησης και βοηθούν τους καταρτιζόμενους να αναλύσουν και να αξιολογήσουν της αποκτώμενες εμπειρίες.

Πιο πάνω (σελ. 65), προσδιορίσαμε τις μορφές που μπορεί να πάρει η πρακτική εξάσκηση. Οι μορφές αυτές είναι ποικίλες και αλληλοσυμπληρωμένες. Ας δώσουμε

εδώ ορισμένα παραδείγματα:

- Ας υποθέσουμε ότι η Σ.Σ.Λ.Ε. ορίζει ότι η εξάσκηση των Επιμορφωτριών Κοπτικής διαρκεί ένα μήνα. Στη χρονική αυτή διάρκεια, οι καταρτιζόμενες μπορούν, λ.χ. να μεταβούν σε μία γεωγραφική περιοχή, που περιέχει μία πόλη και τα γύρω χωριά. Εκεί, μπορούν να παρακολουθήσουν, επί μία εβδομάδα, τη διδακτική δραστηριότητα ορισμένων εμπειρών συναδελφισσών τους μέσα σε Τμήματα Μάθησης, να συζητήσουν μαζί τους - καθώς και με τις επιμορφωνόμενες-γύρω από τα προβλήματα της διδακτικής πράξης, να κρατήσουν σημειώσεις κ.α. Την επόμενη εβδομάδα, οι καταρτιζόμενες, μπορούν να παρακολουθήσουν τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη ΣΛΕ, οι Υ.Κ. και οι Επιμορφωτές προγραμματίζουν και οργανώνουν τη σύσταση ορισμένων Τμημάτων Κοπτικής (ανίχνευση σχετικών επιμορφωτικών αναγκών της γεωγραφικής περιοχής, προσέγγιση των ενδιαφερομένων, οργάνωση των εγγραφών σε Τμήματα Μάθησης, καθορισμός του θεματολογίου των Τμημάτων στη διάρκεια των πρώτων συναντήσεων κ.α.). Τέλος, την τρίτη και τέταρτη εβδομάδα, μπορούν να διδάξουν πειραματικά σε ορισμένα Τμήματα Κοπτικής. Στην πορεία όλων αυτών των δραστηριοτήτων, οι καταρτιζόμενες έχουν τακτικές συναντήσεις με έναν Υπεύθυνο της Σχολής, που έχει μεταβεί μαζί τους στη γεωγραφική περιοχή. Στις συναντήσεις αυτές αναλύονται και αξιολογούνται οι εμπειρίες που προέκυψαν από την παρατήρηση της διδακτικής πράξης, από τη συμμετοχή στην ανίχνευση των αναγκών και από την πειραματική διδασκαλία.

- Άλλο παράδειγμα, που αφορά την πρακτική εξάσκηση Περιφερειακών Στελεχών: Ας υποθέσουμε ότι διαρκεί δύο μήνες. Οι καταρτιζόμενοι μεταβαίνουν σε ένα Νομό, όπου παρακολουθούν τον τρόπο οργάνωσης των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, συμμετέχουν σε συντονιστικές συσκέψεις με εκπροσώπους κρατικών και μαζικών φορέων, επισκέπτονται Τμήματα Μάθησης και παρακολουθούν τη διδακτική πράξη, συμμετέχουν σε πειραματική ανίχνευση των επιμορφωτικών αναγκών μιάς γεωγραφικής περιοχής ή μιάς κοινωνικής ομάδας, ενημερώνονται για το διδακτικό υλικό που χρησιμοποιείται στα Τμήματα Μάθησης, και, ακόμα, διδάσκουν πειραματικά σε ορισμένα Τμήματα Μάθησης. Στη πορεία αυτών των δραστηριοτήτων, έχουν τακτικές συναντήσεις με έναν ή δύο Υπεύθυνους της Σχολής που τους συνοδεύουν, στη διάρκεια των οποίων αξιολογούνται και αναλύονται οι αποκτώμενες εμπειρίες.

Μετά το τέλος της πρακτικής εξάσκησης, οι καταρτιζόμενοι επιστρέφουν, για 6-9 μήνες, στους χώρους εργασίας τους*, όπου ασκούν τις τακτικές τους αρμοδιότητες, αξιοποιώντας τις γνώσεις που απέκωμισαν στη διάρκεια των δύο πρώτων σταδίων του προγράμματος. Παράλληλα κρατούν σημειώσεις για τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν, ούτως ώστε να προετοιμάζονται κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο για το τέταρτο στάδιο του προγράμματος.

* Είναι πιθανό μεταξύ των καταρτιζομένων να βρίσκονται υποψήφιοι Επιμορφωτές, που δεν έχουν μέχρι στιγμής επαγγελματική σχέση με τη Λαϊκή Επιμόρφωση. Οι τελευταίοι, κατά το τρίτο στάδιο, διδάσκουν πειραματικά σε ορισμένα Τμήματα Μάθησης, ενδεχομένως σε συνεργασία με εμπειρούς συναδέλφους τους.

Το τέταρτο στάδιο διαρκεί έναν έως τρεις μήνες, και πραγματοποιείται στη Σχολή, ή όταν είναι δυνατόν, ορισμένα μέρη του πραγματοποιούνται στον τόπο διαμονής των καταρτιζομένων. Κατά τη χρονική αυτή διάρκεια, οι καταρτιζόμενοι εμπλουτίζουν τις γνώσεις που απέκτισαν κατά τα προηγούμενα στάδια, ενώ παράλληλα εξειδικεύονται με μεγάλη δυναμότητα επιλογών, γύρω από τα γνωστικά αντικείμενα που σχετίζονται με την άσκηση των μελλοντικών αρμοδιοτήτων τους. Λ.χ., οι καταρτιζόμενες Επιμορφώτριες Κοπτικής παρακολουθούν εργαστηριακά μαθήματα γύρω από σύγχρονες τεχνικές που σχετίζονται με τη δουλειά τους. Επίσης, αναπτύσσουν την προβληματική τους γύρω από τους συγκεκριμένους τρόπους παιδαγωγικής προσέγγισης επιμορφωμένων γυναικών, γύρω από τις μεθόδους ανίχνευσης των επιμορφωτικών τους αναγκών, γύρω από τους τρόπους σύστασης και οργάνωσης των αντιστοίχων Τμημάτων Μάθησης, γύρω από το θεματολόγιο, γύρω από τις μορφές διεύρυνσης του κύριου γνωστικού αντικειμένου αυτών των Τμημάτων προς κοινωνικά και πολιτιστικά ζητήματα, γύρω από τις δυνατότητες διασύνδεσης των Τμημάτων Κοπτικής με βιοτεχνικές μονάδες και γενικότερα με την αγορά εργασίας, κ.α. Άλλο παράδειγμα: Οι καταρτιζόμενοι ΣΛΕ και Υ.Κ. μούνται στις μεθόδους της συμμετοχικής έρευνας (έρευνα μορφωτικών αναγκών και μέθοδοι οργάνωσης μορφωτικών δραστηριοτήτων με βάση αυτές τις ανάγκες), στα ζητήματα της συμβολής της επιμόρφωσης στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, στις μεθόδους επιμόρφωσης των επιμορφωτών, στις μεθόδους οργάνωσης μορφωτικών παρεμβάσεων σε μία γεωγραφική περιοχή ή σε ένα κοινωνικό χώρο, στις μεθόδους διαμόρφωσης διδακτικού υλικού, στις μεθόδους αξιολόγησης των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, στην επεξεργασία στατιστικών στοιχείων που σχετίζονται με τις αρμοδιότητές τους, κ.α., έχοντας, πάντοτε, τη δυνατότητα να επιλέξουν σε ποιόν ή ποιούς από τους πιο πάνω τομείς θα δοθεί το κύριο βάρος της κατάρτισής τους (ανάλογη θα είναι η μετέπειτα αξιοποίησή τους στα πλαίσια του θεσμού).

Στο τέλος του τετάρτου σταδίου, οι καταρτιζόμενοι παρουσιάζουν μία διπλωματική εργασία 30-50 σελίδων, προκειμένου να αποκτήσουν το Πιστοποιητικό της Σχολής. Ορισμένες κατηγορίες καταρτιζομένων Επιμορφωτών, με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, μπορούν να αποκτήσουν το Πιστοποιητικό στη βάση μιάς μικρότερης εργασίας σε συνδυασμό με προφορική εξέταση.

εε) Μετά το τέλος του τετάρτου σταδίου οι καταρτιζόμενοι που απέκτησαν το Πιστοποιητικό της Σχολής αξιοποιούνται επαγγελματικά στα πλαίσια του θεσμού (βλ. Κεφάλαιο Ζ' (β) του Πρώτου Μέρους). Ωστόσο, η επιμόρφωσή τους συνεχίζεται, στα πλαίσια τακτικών σεμιναρίων (τριήμερα ή πενθήμερα, που πραγματοποιούνται κάθε εξάμηνο ή κάθε χρόνο), στη διάρκεια των οποίων οι συμμετέχοντες αξιολογούν και αναλύουν τις εμπειρίες που αποκτούν από τις δραστηριότητές τους, και παράλληλα εμπλουτίζουν τη θεωρητική τους κατάρτιση γύρω από ζητήματα που σχετίζονται με τις τελευταίες.

B. ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

α) Θεωρητική προσέγγιση

Η μορφατική πρακτική που ακολουθεί ένας επιμορφατικός οργανισμός καθορίζει την παιδαγωγική μέθοδο που εφαρμόζει και, κατά προέκταση, τα διδακτικά μέσα που χρησιμοποιεί. Ας εξετάσουμε πρώτα το ζήτημα από τη σκοπιά της συμβολικής/αφηγημένης μορφατικής πρακτικής: Δεδομένου ότι βασικό της μέλημα είναι οι μεταβιβάσεις πληροφοριών από τον διδάσκοντα στους διδασκόμενους, η μέθοδος διδασκαλίας που συναρτάται με αυτήν δεν μπορεί να είναι άλλη από την αφηγηματική. Ο αφηγηματικός χαρακτήρας της διδασκαλίας έχει τα εξής χαρακτηριστικά: Ο διδάσκων εντοπίζει το προς γνώση αντικείμενο, και στη συνέχεια το παρουσιάζει (αφηγείται) στους διδασκόμενους, οι οποίοι καλούνται να καταγράψουν, να αποστηθίσουν, όσα αναπτύσσει ο διδάσκων. Με άλλα λόγια, η εκπαίδευση γίνεται μία πράξη "αποταμίευσης"* . Ο διδάσκων "κάνει καταθέσεις" γνώσεων, που οι μαθητές δέχονται και αποτυπώνουν στη μνήμη τους. Ο πρώτος θεωρείται φορέας της γνώσης, ενώ οι δεύτεροι θεωρούνται δέκτες της. Κατ' αυτό τον τρόπο όμως, υπογραμμίζουν οι παιδαγωγοί που άσκησαν κριτική σε αυτή τη μέθοδο (βλ. προηγούμενο Κεφάλαιο), γίνεται ελάχιστη προσπάθεια για την αξιοποίηση των δημιουργικών δυνάμεων, των εμπειριών και των γνώσεων των διδασκόμενων. Οι τελευταίοι παρακολουθούν σκέψεις που οργανώθηκαν χωρίς τη δική τους συμμετοχή, με αποτέλεσμα να εγκλωβίζεται το ενδιαφέρον τους και η ερευνητική τους διάθεση. Επιπλέον, καθώς ο διδάσκων συγκεντρώνει όλη του την προσοχή στο ειδικό γνωστικό αντικείμενο που διδάσκει, το περιεχόμενο του μαθήματός του αποξενώνεται σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνική πραγματικότητα, ακριβώς γιατί η τελευταία έχει καθολικότερο χαρακτήρα. Και αν ακόμα κάνει αναφορές στα πραγματικά προβλήματα, αυτό γίνεται μόνο για να αντλήσει μερικά παραδείγματα που θα του επιτρέψουν να κάνει σαφέστερο το μάθημά του**. Από την πλευρά τους οι διδασκόμενοι, όσο πληρέστερα αποδέχονται τον ρόλο "δέκτη" που τους επιβάλλεται, τόσο περισσότερο τείνουν να υιοθετούν τη μερική, αποσπασματική άποψη της πραγματικότητας την οποία "καταθέτει" ο διδάσκων. Είναι φανερό ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν συντελείται αραιική προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων, ενώ ταυτόχρονα ενισχύεται η ευκολοπιστία και η παθητικότητα των διδασκόμενων, καθώς η επαφή τους με τα γνωστικά αντικείμενα δεν παίρνει τη μορφή ενεργητικής άσκησης και αναζήτησης.

Στον αντίποδα, βρίσκεται η "προβληματίζουσα" μαθησιακή διαδικασία***, που συναρτάται στενά με την εμπειρική μορφατική πρακτική. Κατά τη διαδικασία αυτή, η σχέση διδάσκοντα-διδασκόμενων δεν διχότομείται, ούτε προσλαμβάνει κάθετη διάσταση.

* Την έννοια εισήγαγε ο Π. Φρέϊρε στο βιβλίο "Αγωγή του καταπιεζόμενου" (βλ. βιβλιογραφία), όπου ασκεί έντονη κριτική στον αφηγηματικό τρόπο διδασκαλίας.

** Βλ. την ανάλυση του Π. Ντεμουντέρ, στο βιβλίο "Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα".

*** Την έννοια εισήγαγε ο Π. Φρέϊρε (βλ. προηγούμενη υποσημείωση), στις απόψεις του οποίου, εξάλλου, βασίζεται η ανάλυση που ακολουθεί.

Ο διδάσκων δεν σκέφτεται για λογαριασμό των διδασκομένων, αλλά θεωρεί τα προς γνώση αντικείμενα ως αντικείμενο στοχασμού για τον ίδιο και τους μαθητές, στοχασμού που συντελείται μέσω του συνεχούς διαλόγου. Σημείο εκκίνησης και επίκεντρο του διαλόγου είναι τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι διδασκόμενοι. Τα προβλήματα αυτά (πρός γνώση αντικείμενα) μεσολαβούν ανάμεσα στο δάσκαλο και τους μαθητές. Κατ'αυτό τον τρόπο, αξιοποιούνται αδιάκοπα οι εμπειρίες και οι γνώσεις των διδασκομένων, καθώς οι τελευταίοι παρεμβαίνουν ενεργά στην επιμορφωτική διαδικασία και, συχνά, συμπληρώνουν ή αναθεωρούν τις γνώσεις και απόψεις του δασκάλου. Κατά προέκταση, αίρεται η σχέση δασκάλου-των-μαθητών και μαθητών-του-δασκάλου, και αναδύεται μία νέα σχέση, κατά την οποία ο δάσκαλος-μαθητής συνεργάζεται με τους μαθητές-δασκάλους, δηλ. όλοι αλληλοδιδασκονται, αλληλοσυνδεόμενοι με την πραγματικότητα που τους περιβάλλει. Έτσι, τα προς γνώση αντικείμενα φωτίζονται από πολλαπλές οπτικές γωνίες, οι γνώσεις αλληλοσυμπληρώνονται, και η πραγματικότητα αποκαλύπτεται σε όλες τις πτυχές της. Είναι φανερό, ότι η δημιουργία μικρών ομάδων μάθησης προσφέρεται ιδιαίτερα για αυτό το σκοπό.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι ο διδάσκων εξομοιώνεται με τους διδασκόμενους σε μία διαδικασία αυτοδιδασχής. Ο ρόλος του διδάσκοντα-εμπυχωτή είναι να δημιουργεί τις συνθήκες για τη συλλογική μάθηση, να παρουσιάζει υλικό-ερέθισμα στους επιμορφωμένους (υλικό που φρόντισε να διαμορφώσει παίρνοντας υπόψη τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους), να τους δίνει τα εργαλεία ανάλυσης, να ενθαρρύνει την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών, να τους οδηγεί στην ανακάλυψη νέων πληροφοριών, και, γενικώς, να μεθοδεύει τη σταδιακή προσέγγιση του μελετώμενου ζητήματος. Ο ρόλος, λοιπόν, του εμπυχωτή δεν είναι απλώς συντονιστικός. Ο διδάσκων-εμπυχωτής κατέχει καλά το αντικείμενό του, καθορίζει τους γενικούς στόχους του "μαθήματος", καθώς και τον καμβά των ερωτημάτων που θα γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας (είναι ευνόητο ότι ο καμβάς ακολουθείται ευέλικτα και τροποποιείται στην πορεία της ομάδας δουλειάς). Οι διαφορές όμως του εμπυχωτή από τον παραδοσιακό διδάσκοντα είναι ότι το περιεχόμενο προς μελέτη που προτείνει είναι αφαιρικό και απορρέον άμεσα με τις υπαρκτές εμπειρίες των επιμορφωμένων, ότι δεν παρεμβαίνει ως πηγή αυθεντικής γνώσης αλλά ως συν-προβληματιζόμενος με αυτούς, και ότι πιστεύει βαθύτατα πως οι επιμορφωμένοι κατέχουν πλούσιες πληροφορίες και γνώσεις, που μπορούν να χρησιμεύσουν ως αρετηρία και βάση της προβληματικής της ομάδας δουλειάς.

Αυτή η παιδαγωγική μέθοδος καθορίζει και το είδος της διδασκίας ^{και} ύλης (του χρησιμεύοντος διδακτικού υλικού). Δεδομένου ότι ρόλος του διδάσκοντα-εμπυχωτή είναι να αναπαριστά στους επιμορφωμένους, ως πρόβλημα προς επεξεργασία, ένα σύνολο ζητημάτων που βιώνουν και που τους απασχολούν, προκύπτει ότι η διδασκία ύλη δεν μπορεί να είναι άλλη από μία ολότητα αλληλοσυνδεόμενων θεμάτων που αντιστοιχούν σε αυτά τα ζητήματα. Η ομάδα δουλειάς θα προσπαθήσει να ανακαλύψει τις σχέσεις και

τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα υποθέματα, κινούμενη από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από το μέρος στο όλο, έως ότου φθάσει σε οριακή κατανόηση. Κατά προέκταση, το διδακτικό υλικό είναι ένα σύνολο ερεθισμάτων, που είναι οικεία στους επιμορφωνόμενους και που σχετίζονται με τα μελετώμενα υποθέματα (μπορεί να είναι φωτογραφίες, σκίτσα, σλάϊντς, μαγνητοταινίες, μικρά ή μεγαλύτερα κείμενα, ερωτήσεις-ερεθίσματα κ.α.). Τα μέρη αυτού του συνόλου σχετίζονται μεταξύ τους, το ένα οδηγεί στο άλλο και αντίστροφα, ούτως ώστε να υποβοηθούν τη διεργασία της ολικής κατανόησης.

β) Οι απόψεις επιμορφωτικών οργανισμών

Οι επιμορφωτικοί οργανισμοί στους οποίους αναφερθήκαμε στο προηγούμενο Κεφάλαιο ακολουθούν, σε γενικές γραμμές, την "προβληματίζουσα" διδακτική μέθοδο. Ας παρουσιάσουμε τις απόψεις τους.

1) Το A.B.F. δίνει μεγάλη σημασία στην προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων με βάση τις υπαρκτές εμπειρίες των επιμορφωνομένων. Βάση του προβληματισμού είναι ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι τελευταίοι καθημερινά. Είναι χαρακτηριστικά, λ.χ., τα θέματα που επεξεργάζονται οι επιμορφωνόμενοι στη σουηδική ή αγγλική γλώσσα. Δεν πρόκειται για τα ακύδυνα, "ουδέτερα" θέματα που μας είναι γνωστά από τα σχολικά εγχειρίδια ή τα φροντιστηριακά μαθήματα, αλλά για θέματα που σχετίζονται με εργασιακά και συνδικαλιστικά ζητήματα, για τη θέση των μεταναστών στη Σουηδία, για τις σχέσεις των δύο φύλων, για τη μητρότητα και την άμβλωση, για το περιβάλλον κ.α. Οι επιμορφωνόμενοι μετέχουν σε ομάδες δουλειάς (Κύκλοι Σπουδών) των 6-12 ατόμων, το περιεχόμενο σπουδών των οποίων καθορίζεται εν πολλοίς βάσει των δικών τους προτάσεων. Ο διδάσκων-επιμορφωτής στην ομάδα καταλήγει, αφού λάβει υπόψη τις προτάσεις, σε ένα θεματολογικό καμβά, τον οποίο όμως ακολουθεί με ελαστικότητα, τροποποιώντας τον βάσει των παρατηρήσεων που εκφράζουν οι επιμορφωνόμενοι στην πορεία της δουλειάς. Οι ίδιες αρχές εφαρμόζονται στα σεμινάρια επιμόρφωσης των Επιμορφωτών (βλ. προηγούμενο Κεφάλαιο).

2) Ο Π. Ντεμουντέρ, διευθυντής έρευνας στη F.U.N.O.C., περιγράφει ως εξής την παιδαγωγική μέθοδο που ακολουθείται από αυτό τον οργανισμό:

"Η μέθοδος, που ακολουθείται γενικά, στηρίζεται στη συλλογική και εποπτευόμενη αυτομόρφωση. Η αυτομόρφωση βασίζεται σε δύο αρχές: από τη μια, οι υποψήφιοι για επιμόρφωση κατέχουν ήδη πληροφορίες και γνώσεις, έστω στοιχειώδεις ή αποσπασματικές, που μπορούν ν'αποτελέσουν αφετηρία για επεξεργασία και δόμηση. Από την άλλη, ο επιμορφωτής έχει τη δυνατότητα μέσα από μια σειρά κατάλληλων ερωτήσεων, να βοηθήσει την ομάδα να φέρει στην επιφάνεια τις στοιχειώδεις γνώσεις που έχουν σχέση με το αντικείμενο που θέλει να μελετήσει, να τις ταξινομήσει και να οικοδομήσει μία νέα γνώση. Εδώ η μεσολάβηση της ομάδας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Γι'αυτό

τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν ανάμεσα στα υποθέματα, κινούμενη από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από το μέρος στο όλο, έως ότου φθάσει σε αφαιρούμενη κατανόηση. Κατά προέκταση, το διδακτικό υλικό είναι ένα σύνολο ερεθισμάτων, που είναι οικεία στους επιμορφωνόμενους και που σχετίζονται με τα μελετώμενα υποθέματα (μπορεί να είναι φωτογραφίες, σκίτσα, σλάιντς, μαγνητοταινίες, μικρά ή μεγαλύτερα κείμενα, ερωτήσεις-ερεθίσματα κ.α.). Τα μέρη αυτού του συνόλου σχετίζονται μεταξύ τους, το ένα οδηγεί στο άλλο και αντίστροφα, ούτως ώστε να υποβοηθούν τη διεργασία της ολικής κατανόησης.

β) Οι απόψεις επιμορφωτικών οργανισμών

Οι επιμορφωτικοί οργανισμοί στους οποίους αναφερθήκαμε στο προηγούμενο Κεφάλαιο ακολουθούν, σε γενικές γραμμές, την "προβληματίζουσα" διδακτική μέθοδο. Ας παρουσιάσουμε τις απόψεις τους.

1) Το Α.Β.Ε. δίνει μεγάλη σημασία στην προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων με βάση τις υπαρκτές εμπειρίες των επιμορφωμένων. Βάση του προβληματισμού είναι ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι τελευταίοι καθημερινά. Είναι χαρακτηριστικά, λ.χ., τα θέματα που επεξεργάζονται οι επιμορφωνόμενοι στη σουηδική ή αγγλική γλώσσα. Δεν πρόκειται για τα ανύδυνα, "ουδέτερα" θέματα που μας είναι γνωστά από τα σχολικά εγχειρίδια ή τα φροντιστηριακά μαθήματα, αλλά για θέματα που σχετίζονται με εργασιακά και συνδικαλιστικά ζητήματα, για τη θέση των μεταναστών στη Σουηδία, για τις σχέσεις των δύο φύλων, για τη μητρότητα και την άμβλωση, για το περιβάλλον κ.α. Οι επιμορφωνόμενοι μετέχουν σε ομάδες δουλειάς (Κύκλοι Σπουδών) των 6-12 ατόμων, το περιεχόμενο σπουδών των οποίων καθορίζεται εν πολλοίς βάσει των δικών τους προτάσεων. Ο διδάσκων-επιμορφωτής στην ομάδα καταλήγει, αφού λάβει υπόψη τις προτάσεις, σε ένα θεματολογικό καμβά, τον οποίο όμως ακολουθεί με ελαστικότητα, τροποποιώντας τον βάσει των παρατηρήσεων που εκφράζουν οι επιμορφωνόμενοι στην πορεία της δουλειάς. Οι ίδιες αρχές εφαρμόζονται στα σεμινάρια επιμόρφωσης των Επιμορφωτών (βλ. προηγούμενο Κεφάλαιο).

2) Ο Π. Ντεμουντέρ, διευθυντής έρευνας στη F.U.N.O.C., περιγράφει ως εξής την παιδαγωγική μέθοδο που ακολουθείται από αυτό τον οργανισμό:

"Η μέθοδος, που ακολουθείται γενικά, στηρίζεται στη συλλογική και εποπτευόμενη αυτομόρφωση. Η αυτομόρφωση βασίζεται σε δύο αρχές: από τη μια, οι υποψήφιοι για επιμόρφωση κατέχουν ήδη πληροφορίες και γνώσεις, έστω στοιχειώδεις ή αποσπασματικές, που μπορούν ν'αποτελέσουν αφετηρία για επεξεργασία και δόμηση. Από την άλλη, ο επιμορφωτής έχει τη δυνατότητα μέσα από μια σειρά κατάλληλων ερωτήσεων, να βοηθήσει την ομάδα να φέρει στην επιφάνεια τις στοιχειώδεις γνώσεις που έχουν σχέση με το αντικείμενο που θέλει να μελετήσει, να τις ταξινομήσει και να οικοδομήσει μία νέα γνώση. Εδώ η μεσολάβηση της ομάδας είναι ιδιαίτερα σημαντική. Γι'αυτό

μιλάμε για συλλογική αυτομόρφωση. Οι συμμετέχοντες επιλέγουν ομαδικά το θέμα ή το πρόβλημα που θ'αποτελέσει αντικείμενο επιμόρφωσης. Πάνω στο θέμα αυτό ή με αφορμή το πρόβλημα αυτό, τα μέλη της ομάδας θ'ανταλλάξουν τις σκέψεις τους, θα τις εμπλουτίσουν χάρη στις αμοιβαίες συνεισφορές και θα δομήσουν μία νέα γνώση. Φυσικά, το γεγονός, ότι 10 ή 15 άτομα συζητάνε μαζί ένα θέμα κι ανταλλάσσουν τις απόψεις τους και την εμπειρία της ζωής τους, δε σημαίνει ότι παράγουν αυτόματα μια δομημένη γνώση. Εξάλλου, δεν είναι απαραίτητο κάθε ομάδα να "ξαναεφεύρει τον τροχό", εφόσον υπάρχει μια γνώση και οι μέθοδοι για την εμπέδωσή της. Γι' αυτό ακριβώς μιλάμε για συλλογική και εποπτευόμενη αυτομόρφωση. Εποπτεύεται από ένα επιμορφωτή, του οποίου ο ρόλος είναι βασικός. Ο επιμορφωτής δεν είναι ένας απλός εμπυχωτής ή καθοδηγητής της συγκέντρωσης· πρέπει να κατέχει μια γνώση κι όταν παρεμβαίνει στην ομάδα δεν το κάνει σαν ένας απλός επίκουρος που από καιρό σε καιρό απαντάει σε μια ερώτηση για να καλύψει κάποιο κενό, αλλά σαν οδηγό της ομάδας. Αυτό προϋποθέτει, ότι κατέχει καλά το θέμα του, έχει ξεκάθαρα προσδιορίσει τους σκοπούς του, τους γενικούς στόχους του και τη στρατηγική παρέμβασή του βασισμένη σε μια ποικιλία ερωτήσεων με δομικό προσανατολισμό". (Από το άρθρο του Π. Ντεμουντέρ "Εκπαίδευση, συνεχής εκπαίδευση και τοπική ανάπτυξη", που δημοσιεύτηκε στο βιβλίο "Λαϊκή Επιμόρφωση: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές"- βλ. βιβλιογραφία).

3) Η Φ. Κατσαρού περιγράφει ως εξής την παιδαγωγική μέθοδο που ακολουθείται από το Ινστιτούτο Διαρκούς Επιμόρφωσης:

"Η μέθοδος επιμόρφωσης του ΙΔΕ περιλαμβάνει δουλειά σε μικρές ομάδες όπου γίνεται συνδυασμός δύο διαφορετικών προσεγγίσεων μάθησης. Εφαρμόζεται η κλασσική μέθοδος της "Συμβολικής Αφομοίωσης" (λήψη πληροφοριών, αφομοίωση και οργάνωση για να βρεθεί η γενική αρχή - συναγωγή της εφαρμογής από γενική προς το επιμέρους - εφαρμογή στο πεδίο δράσης) , και μερικά η "Φρεϊριανή Εμπειρική Μάθηση" (δράση ακολουθούμενη από παρατηρημένα αποτελέσματα-κατανόηση των γενικών αποτελεσμάτων σε επιμέρους περιπτώσεις-κατανόηση της γενικής αρχής-εφαρμογή μέσω της δράσης σε νέες περιστάσεις).

Στα πλαίσια της φρεϊριανής προσέγγισης, εκείνο που μελετάται είναι η κοινωνική πρακτική, ενώ ο διάλογος είναι η μορφή μελέτης . Σ'ένα παρόμοιο πλαίσιο, στις ομάδες επιμόρφωσης του ΙΔΕ, οι εισηγητές ξεκινούν με μία σύντομη εισήγηση στο θέμα και προχωρούν θέτοντας κάποια ερωτήματα που γίνονται αντικείμενα κριτικής επεξεργασίας από την ομάδα. Εδώ, ο ρόλος της επιμορφώτριας και του επιμορφωτή είναι να δίνει ερεθίσματα, να θέτει προβλήματα που σχετίζονται με τις ανάγκες και τις εμπειρίες των επιμορφωνόμενων, σε αντιδιαστολή με τον παραδοσιακό ρόλο που περιορίζεται στο να λύνει προβλήματα - συχνά τεχνητά κατασκευάσματα - χωρίς σύνδεση με την καθημερινή πραγματικότητα και εμπειρία τους. Με την συζήτηση που

ακολουθεί, επιτυγχάνεται συχνά μιά σύνθεση εμπειριών των επιμορφωμένων που ισοδυναμεί με την ανακάλυψη νέων τρόπων αντιμετώπισης προβληματικών καταστάσεων στην εργασία, ή την κατανόηση - αν όχι τη λύση - δυσκολιών μέσα από ατομική και συλλογική αναζήτηση. Γίνεται αξιοποίηση της εμπειρίας των μετεχόντων σαν κύρια πηγή μάθησης. "Η εμπειρία, λέει ο C. Rogers είναι η ανώτατη αυθεντία. Δεν είναι αυθεντία επειδή θεωρείται αλάνθαστη. Είναι η βάση της αυθεντίας γιατί συνεχώς μπορεί να ελέγχεται με καινούργιους πρωτογενείς τρόπους. Έτσι τα συχνά της λάθη είναι πάντα ανοικτά σε διορθωτικές ενέργειες. Έτσι, με την απτή ψηλάφηση πολύπλοκων καταστάσεων, και με τα ερεθίσματα που ανταλλάσσονται στην ομάδα επιμόρφωσης, τα μέλη αναπτύσσονται μέσα από μια συνεχή επικοινωνία ανάμεσα στην εσωτερική (ενδοψυχική) και στην εξωτερική (κοινωνική) πραγματικότητά τους" (βλ. βιβλιογραφία).

4) Στον Κανονισμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΦΕΚ 794/31-12-1985, άρθρο 4) προσδιορίζεται ότι: "Οι μέθοδοι διδασκαλίας των θεμάτων της Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι τρόποι επικοινωνίας μεταξύ επιμορφωτών και συμμετεχόντων πολιτών πρέπει να βασίζονται:

- Στο διάλογο και στη διέγερση του ενδιαφέροντος, προϋποθέσεις απαραίτητες για την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, της αυτενέργειας, και της αλληλεγγύης των συμμετεχόντων στην επιμορφωτική διαδικασία.
- Στο συνδυασμό θεωρητικής, πρακτικής και τεχνικής γνώσης.
- Στην ελεύθερη εφαρμογή μεθόδων διδασκαλίας, που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και ιδιαιτερότητες κάθε αντικειμένου, αλλά και στα ενδιαφέροντα, τις ικανότητες και εμπειρίες των επιμορφωμένων".

Ωστόσο, οι διατάξεις αυτές δεν επαναλαμβάνονται στο Σχέδιο Νόμου-Πλαίσιου που κατάρτισε πρόσφατα η Γ.Γ.Λ.Ε., γεγονός που μας υποχρεώνει να εκφράσουμε την ανησυχία μας για τυχόν εγκατάλειψη της "προβληματίζουσας" διδακτικής μεθόδου, η οποία απετέλεσε, από το 1982 μέχρι σήμερα, ένα από τα γονιμότερα στοιχεία του θεσμού.

5) Τέλος, στην ιδρυτική διακήρυξη του ΚΕ.ΜΕ.Α. αναφέρονται τα εξής:
"Η ελεύθερη ανάπτυξη των δυνατοτήτων του καθένα, ανεξάρτητα από ηλικία ή προπαίδεια, προϋποθέτει μία διαφορετική παιδαγωγική, την παιδαγωγική της αυτομόρφωσης που διέπεται από τις παρακάτω γενικές γραμμές:

- 1) Η μάθηση έχει σαν κίνητρο και σαν ακρομή τα προβλήματα που συναντά ο καθένας - η καθεμία, τις απορίες στις οποίες τους οδηγεί η ζωή.
- 2) Πρωταρχική σημασία για τους συμμετέχοντες σε ομάδες μάθησης δεν έχει το ερώτημα αν το θέμα που πραγματεύονται έχει ήδη ερευνηθεί από ειδικούς επιστήμονες, οπότε θα μπορούσαν να διαβάσουν τα συγγράμματά τους. Αντίθετα, το σημαντικό

είναι αυτοί οι ίδιοι να γίνονται ερευνητές των προβλημάτων που τους θέτει η δική τους κοινωνική δράση. Έτσι μπορούν να ελέγξουν και να αμφισβητήσουν οποιαδήποτε "αυθεντία".

- 3) Κάθε άνθρωπος είναι φορέας ανεπανάληπτης εμπειρίας γνώσης και σκέψης. Η λαϊκή παιδεία πραγματοποιείται με την ανταλλαγή αυτού του πλούτου, με την αλληλοβοήθεια, την κοινή μελέτη και αναζήτηση.
- 4) Η γνώση δεν είναι κάποια δεδομένα που αποστηθίζονται, αλλά η γνωριμία με το ως τώρα άγνωστο, η δημιουργική ενσωμάτωσή του στον κόσμο κάθε μαθητή-αναζητητή. Μ'αυτό τον τρόπο η γνώση γίνεται βοήθημα για τη συμμετοχή του στη διαμόρφωση των αποφάσεων που τον αφορούν και φιλοδοξεί να συμβάλλει στη λύση πραγματικών προβλημάτων, προσωπικών και κοινών.
- 5) Ο ρόλος του παιδαγωγού δεν είναι να παρουσιάζει έτοιμες γνώσεις, αλλά να εμπυχώνει. Κύριο μέλημά του είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων για ελεύθερη συζήτηση, ή ενθάρρυνση για ανταλλαγή εμπειριών γύρω από το μελετώμενο ζήτημα, η μεθόδευση της σταδιακής προσέγγισής του.
- 6) Η διάθεση για αναζήτηση μέσα στις ομάδες γεννιέται μόνο σ'ένα κλίμα αλληλεγγύης, συλλογικότητας, αλληλοσυμπλήρωσης και ουσιαστικών ανθρωπίνων σχέσεων, όπου ο καθένας εκφράζεται ελεύθερα, παίρνει πρωτοβουλίες και συμμετέχει στη διαμόρφωση των απόψεων".

γ) ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι προτάσεις μας, όπως και εκείνες της συντριπτικής πλειοψηφίας των στελεχών που μας παραχώρησαν συνέντευξη, ταυτίζονται με το θεωρητικό πλαίσιο της "προβληματίζουσας" διδακτικής μεθόδου. Ας προστεθεί ότι, με βάση τις εμπειρίες που αποκομίσαμε από σεμινάρια επιμόρφωσης Επιμορφωτών Λ.Ε., πιστεύουμε ότι η επιμορφωτική δραστηριότητα προσλαμβάνει ιδιαίτερα δημιουργικό χαρακτήρα όταν συντελείται σε ομάδες δουλειάς των 8-12 ατόμων, που συντονίζονται από έναν διδάσκοντα-εμπυχωτή, το ρόλο του οποίου περιγράψαμε πιο πάνω. Μέσα σε τέτοιου είδους ομάδες, αξιοποιούνται οι παραστάσεις και οι γνώσεις των συμμετεχόντων, που σχετίζονται με το μελετώμενο ζήτημα, οι εμπειρίες τους αλληλοκαθρεφτίζονται, οι έννοιες αποσαφηνίζονται και μέσα από το συνεχή διάλογο, οι συμμετέχοντες οδηγούνται σε νέα σφαιρική σύνθεση και κατανόηση.

Ας προστεθεί ακόμα ότι είναι σκόπιμο κάθε διδάσκων-εμπυχωτής στη Σχολή να έχει μεγάλη διακριτική ευχέρεια σε ότι αφορά τη διαμόρφωση του διδακτικού υλικού του μαθήματός του, παίρνοντας υπ'όψη τις προτάσεις και εμπειρίες των επιμορφωμένων καθώς και τις γενικές αρχές που περιγράφηκαν στη θεωρητική προσέγγιση. Ωστόσο, χρειάζεται και η Σχολή, από την πλευρά της, να εφοδιάζει τους επιμορφωμένους με ένα πάγιο διδακτικό υλικό (ντοσιέ), στο οποίο να περιέχονται κείμενα, άρθρα, στατιστικά στοιχεία, βασική βιβλιογραφία κλπ., που θα πρέπει να γίνονται αντικείμενο

συζήτησης σε όλες τις ομάδες εργασίας. Με αυτό τον τρόπο, πέρα από τις θεμιτές ιδιαιτερότητες της πορείας κάθε ομάδας, θα υπάρχει ένα "νήμα" που διαπερνά τις επιμέρους επιμορφωτικές δραστηριότητες, συνεπώς θα εξασφαλίζεται μία σχετική ομοιογενποίηση της συνολικής επιμορφωτικής πράξης.

Τέλος, είναι απαραίτητο η Σχολή να διαθέτει μία πλήρως ενημερωμένη - δανειστική - βιβλιοθήκη, αρχείο με ερευνητικά στοιχεία που σχετίζονται με τις επιμορφωτικές δραστηριότητες, καθώς και αρχείο κινηματογραφικών ταινιών, σλάϊντς και φωτογραφιών που μπορούν να χρησιμεύσουν στην επιμορφωτική πράξη.

Γ. ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Η συλλογιστική που περιέχεται σε αυτό το Κεφάλαιο, όπως και στο επόμενο, βασίζεται στις (και εξυπηρετεί τις) ιδιαιτερότητες που έχει η Σ.Σ.Α.Ε. σε σχέση με άλλες εκπαιδευτικές μονάδες του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος. Ωστόσο, για τη διατύπωση των προτάσεών μας λάβαμε υπόψη, εκτός από τις απόψεις των συναδέλφων που μας παραχώρησαν συνέντευξη, το Ν. 1268/82 για τη δομή και λειτουργία των ΑΕΙ, καθώς και τη δομή και λειτουργία των Σχολών Επιμόρφωσης Λειτουργών Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης. Το Κεφάλαιο αυτό περιέχει ένα γενικό πλαίσιο προτάσεων σχετικά με τις θέσεις, τα προσόντα, τη διαδικασία επιλογής, και την αξιολόγηση του διδακτικού προσωπικού της Σ.Σ.Α.Ε.

α) Θέσεις διδακτικού προσωπικού

Αν θεωρηθεί δεδομένο ότι το πρόγραμμα σπουδών της Σχολής αποτελείται από ένα μεταβαλλόμενο κάθε χρόνο, σύνολο αυτόνομων αλλά αλληλοσυμπληρωνόμενων διδακτικών ενοτήτων, προκύπτει ότι το διδακτικό προσωπικό χρειάζεται να αντιστοιχείται ευέλικτα, κάθε χρόνο, σε αυτές τις ενότητες. Κατά συνέπεια, οι διδάσκοντες προσλαμβάνονται με σύμβαση ορισμένου χρόνου, με δυνατότητα ανανέωσης, και δεν υπάγονται σε διαφορετικές βαθμίδες (π.χ. λέκτορες, επίκουροι, καθηγητές) όπως συμβαίνει στα ΑΕΙ. Με άλλα λόγια, το μοντέλο που προτείνουμε προσομοιάζει σε εκείνο των Σχολών Επιμόρφωσης Δασκάλων και Καθηγητών. Η σύμβαση ορισμένου χρόνου έχει το πλεονέκτημα της ευελιξίας, ενώ παράλληλα δεσμεύει τους διδάσκοντες ως προς μία σειρά απαραίτητων δραστηριοτήτων πέρα από το καθαυτό διδακτικό έργο (επιλογή των επιμορφωμένων, συμμετοχή στις διαδικασίες του προγραμματισμού των δραστηριοτήτων της Σχολής, συμμετοχή σε Συνελεύσεις κ.α.), πράγμα που δεν θα ήταν εφικτό αν επιλεγόταν η λύση της αρομίσθιας αποζημίωσης.

Η μόνη προτεινόμενη διαφοροποίηση μεταξύ των διδασκόντων αφορά τις αποδοχές: Χρειάζεται να αποκρυσταλλωθεί στην κλίμακα των αποδοχών μία δίκαιη αναγνώριση των διαφόρων τίτλων σπουδών, της εκπαιδευτικής πείρας, καθώς και του επαγγελματικού ή ερευνητικού έργου. Θα προτείναμε επίσης μία προσαύξηση των αποδοχών σε σχέση με το χρόνο διδασκαλίας στη Σ.Σ.Α.Ε. Κατ'αυτό τον τρόπο, οι διδάσκοντες που θα αξιολογούνται θετικά από τη ΣΣΛΕ (βλ. πιο κάτω) θα είχαν οικονομικό κίνητρο μακρόχρονης συνεργασίας με αυτήν.

Τέλος, χρειάζεται να προβλεφθεί, για έκτακτες περιπτώσεις, ο θεσμός των αρομισθίων διδασκόντων, προκειμένου να αξιοποιούνται τα κατάλληλα άτομα ως επισκέπτες-διδάσκοντες ή για την κάλυψη ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών. Είναι δε ευνόητο ότι θα ήταν σκόπιμη η αξιοποίηση της ενδεχόμενης εθελοντικής προσφοράς ορισμένων υπαφίμων διδασκόντων, καθώς και η αξιοποίηση (με τη μορφή μετάκλησης) στελεχών της ΓΓΛΕ, των Περιφερειακών Υπηρεσιών της Δ.Ε., αλλά και άλλων φορέων, όπως το ΚΕΠΕ,

το ΕΚΚΕ, το Υπουργείο Γεωργίας, κ.α.

β) Προσόντα

Οι υπεύθυνοι της Σχολής χρειάζεται να προδιαγράψουν τα συγκεκριμένα προσόντα των διδασκόντων σε κάθε μία διδακτική ενότητα. Εδώ, θα θέλαμε να υπογραμμίσουμε τη σημασία της σύνθεσης των τυπικών και ουσιαστικών προσόντων. Ήδη στον Ν. 1268/82 για τα ΑΕΙ προϋποτίθεται, για την κάλυψη θέσης Λέκτορα, εκτός από το τυπικό προσόν του διδακτορικού διπλώματος, "ι) τουλάχιστο διετής εκπαιδευτική πείρα σε ελληνικό ΑΕΙ ή ομοταγές του εξωτερικού ή αναγνωρισμένο επαγγελματικό έργο σε σχετικό επιστημονικό πεδίο ή διετής εργασία σε ερευνητικά κέντρα της χώρας ή αλλοδαπής ή συνδυασμός των παραπάνω ιι) μία τουλάχιστο δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό" (άρθρο 14, παρ.2). Στον ίδιο Νόμο, για την κάλυψη θέσης Επίκουρου Καθηγητή προϋποτίθενται "ι) τουλάχιστο δύο χρόνια αυτοδύναμης διδασκαλίας μετά την απόκτηση του διδακτορικού διπλώματος στο γνωστικό αντικείμενο του Τομέα ή τουλάχιστο δύο χρόνια εργασίας σε αναγνωρισμένα ερευνητικά κέντρα της χώρας ή της αλλοδαπής ή αναγνωρισμένο επαγγελματικό έργο σε σχετικό επιστημονικό πεδίο ή συνδυασμός των παραπάνω ιι) πρωτότυπες δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά" (άρθρο 14, παρ. 3). Πολύ περισσότερο χρειάζεται να λαμβάνονται υπ' όψη τα ουσιαστικά προσόντα των διδασκόντων σε ένα χώρο μή ακαδημαϊκής μάθησης, όπως η Σ.Σ.Α.Ε. Θα προτείναμε να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση, κατά την επιλογή των διδασκόντων, στην εμπειρία τους αναφορικά με το θεσμό της Λ.Ε. (διδακτική πείρα, επαγγελματικό ή ερευνητικό έργο), καθώς και στην - κατάλληλα πιστοποιούμενη - παιδαγωγική τους αντίληψη, που είναι σκόπιμο να βρίσκεται μέσα στα πλαίσια που προσδιόρισαμε στα δύο προηγούμενα Κεφάλαια. Εξάλλου, στοιχεία που χρειάζεται να συνεκτιμώνται ιδιαίτερα κατά την επιλογή είναι η προσωπικότητα του υποψηφίου και η κοινωνική του προσφορά.

γ) Διαδικασία επιλογής

Η Σχολή προκηρύσσει τις θέσεις διδασκόντων που είναι κενές, και οι υποψηφιότητες υποβάλλονται μέσα σε είκοσι ημέρες. Αμέσως μετά, συγκροτείται τριμελής εισηγητική επιτροπή, αποτελούμενη από τον Συντονιστή του Κλάδου Σπουδών (βλ. επόμενο Κεφάλαιο) που αφορά η υποψηφιότητα, και από δύο Συντονιστές συγγενικών Κλάδων Σπουδών. Ένα από τα τελευταία δύο μέλη μπορεί να μην ανήκει στη ΣΣΛΕ, χρειάζεται όμως να έχει σημαντική διδακτική ή επαγγελματική εμπειρία γύρω από το γνωστικό πεδίο το οποίο αφορά η προκήρυξη. Η εισηγητική επιτροπή, μέσα σε είκοσι ημέρες από τον ορισμό της, υποβάλλει στο Συντονιστικό Συμβούλιο της Σχολής (βλ. επόμενο Κεφάλαιο) αιτιολογημένη έκθεση που περιλαμβάνει 1) αναλυτική παρουσίαση και αξιολόγηση του έργου και της προσωπικότητας των υποψηφίων 2) γνώμη για το βαθμό ανταπόκρισης των υποψηφίων στα απαιτούμενα προσόντα 3) αξιολογική κατάταξη των υποψηφίων. Το

Συντονιστικό Συμβούλιο αποφασίζει για την επιλογή, βάσει της πλειοψηφίας 2/3 των παρόντων μελών του.

δ) Αξιολόγηση

Η ανανέωση της σύμβασης ορισμένου χρόνου των διδασκόντων γίνεται ύστερα από θετική αξιολόγηση του έργου τους. Η αξιολόγηση γίνεται βάσει α) κρίσης της διδακτικής ικανότητας των υποψηφίων από τους επιμορφωμένους, υπό τη μορφή ερωτηματολογίου β) γραπτής έκθεσης των υποψηφίων, στην οποία περιγράφεται αναλυτικά το διδακτικό υλικό και η μεθοδολογία του διδακτικού έργου που άσκησαν. Τα ερωτηματολόγια επιμορφωμένων και η έκθεση των υποψηφίων συνεκτιμώνται από την τριμελή εισηγητική επιτροπή που περιγράφηκε πιο πάνω, ενώ τον τελικό λόγο για την ανανέωση της σύμβασης έχει το Συντονιστικό Συμβούλιο της Σχολής.

Δ. ΝΟΜΙΚΗ ΜΟΡΦΗ - ΟΡΓΑΝΑ

Πάγια πεποίθησή μας είναι ότι η ΣΣΛΕ πρέπει να προσλάβει τη νομική μορφή Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου (Ίδρυμα), προκειμένου να έχει την απαραίτητη για τη δημιουργική λειτουργία της αυτοτέλεια, και να μην υποπέσει στις δύσκαπτες διατάξεις που διέπουν τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου.

Ίδρυτής είναι η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, η οποία εποπτεύει και επιχορηγεί τη Σχολή και ορίζει, κάθε δύο χρόνια, το Συντονιστικό Συμβούλιο.

Το Συντονιστικό Συμβούλιο αποτελείται από εννέα μέλη, που είναι προσωπικότητες κύρους και έχουν δυνατότητα επιστημονικής εποπτείας των επιμορφωτικών ζητημάτων. Το Σ.Σ. συντονίζει τις δραστηριότητες της Σχολής, διαχειρίζεται τα οικονομικά, καταρτίζει και εγκρίνει τον ετήσιο προϋπολογισμό, τον απολογισμό και τον ισολογισμό, και αποφασίζει για την πρόσληψη ή την ανανέωση της θητείας των διδασκόντων και των Συντονιστών των Κύκλων Σπουδών, καθώς και για την αμοιβή τους και τους όρους εργασίας τους. Ο Γραμματέας του Σ.Σ. εργάζεται με πλήρη απασχόληση στη Σχολή και μερικώς για την υλοποίηση των αποφάσεων του Σ.Σ.

Δίπλα στο Σ.Σ. υπάρχει, ως όργανο Προγραμματισμού, το Συμβούλιο Προγραμματισμού της Σχολής, που συνέρχεται δύο φορές το χρόνο. Είναι δεκαπενταμελές, και αποτελείται από το Γενικό Γραμματέα Λαϊκής Επιμόρφωσης (Πρόεδρο), έναν εκπρόσωπο της ΓΓΛΕ, δύο εκπροσώπους των Περιφερειακών Στελεχών Λ.Ε., έναν εκπρόσωπο των Επιμορφωτών Λ.Ε., έναν εκπρόσωπο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τρεις εκπροσώπους κρατικών φορέων που ασκούν επιμορφωτικό έργο, τρεις εκπροσώπους μαζικών φορέων τους οποίους αφορούν οι επιμορφωτικές δραστηριότητες της Σχολής, έναν εκπρόσωπο των Συντονιστών των Κύκλων Σπουδών της Σχολής, έναν εκπρόσωπο του διδακτικού προσωπικού της Σχολής και έναν εκπρόσωπο των επιμορφωμένων στη Σχολή. Το Συμβούλιο Προγραμματισμού, μετά από εισήγηση του Σ.Σ. της Σχολής, διαπιστώνει τις ανάγκες πραγματοποίησης επιμορφωτικών προγραμμάτων από την τελευταία, καθορίζει σε γενικές γραμμές τις προτεραιότητες των μορφών κατάρτισης, καθώς και τον αριθμό εισακτέων στα επιμέρους προγράμματα της Σχολής.

Τα γνωστικά πεδία που καλύπτει η Σχολή κατατάσσονται σε Κύκλους Σπουδών. Κάθε Κύκλος Σπουδών περιλαμβάνει μαθήματα συγγενικού και συμπληρωματικού περιεχομένου (λ.χ. υπάρχουν Κύκλοι Σπουδών για τη θεωρητική προσέγγιση του θεσμού της ΛΕ, για τις παιδαγωγικές μεθόδους, για τη συμμετοχική έρευνα, για τη σύνδεση της ΛΕ με την τοπική ανάπτυξη, για το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο της ΛΕ, για την επαγγελματική κατάρτιση). Κάθε Κύκλος Σπουδών έχει έναν Συντονιστή. Οι Συντονιστές είναι άτομα με υψηλά τυπικά και ουσιαστικά προσόντα (μεταπτυχιακές σπουδές, πολυετής ερευνητική δραστηριότητα ή επαγγελματική δραστηριότητα στα πλαίσια της ΛΕ), που εργάζονται στη Σχολή με σύμβαση αορίστου χρόνου και επιλέγονται από το Σ.Σ. Καθορί-

ζουν, αφού λάβουν υπ' όψη τις προτάσεις της Συνέλευσης του Κύκλου Σπουδών, το γενικό περιεχόμενο σπουδών του Κύκλου, μεριμνούν για την εύρυθμη λειτουργία του, εισηγούνται στο Σ.Σ. σχετικά με την επιλογή των διδασκόντων και συντονίζουν το έργο τους, διδάσκουν πειραματικά σε ορισμένες ομάδες εργασίας, και, τέλος, μεριμνούν για τον επαγγελματικό προσανατολισμό των επιμορφωμένων.

Η Συνέλευση του Κύκλου Σπουδών γνωμοδοτεί για το γενικό περιεχόμενο σπουδών του Κύκλου, αξιολογεί την πορεία του προγράμματος σπουδών και προτείνει τις αναγκαίες τροποποιήσεις. Συγκαλείται κάθε μήνα, και μετέχουν ο Συντονιστής και όλοι οι διδάσκοντες του Κύκλου καθώς και άλλοι τόσοι εκπρόσωποι των επιμορφωμένων.

Οι διδάσκοντες, όπως προαναφέραμε, είναι αυτοδύναμοι, με την έννοια ότι έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού του περιεχομένου του μαθήματός τους. Ωστόσο, η δραστηριότητά τους κινείται μέσα στα γενικά πλαίσια των αρχών λειτουργίας της Σχολής, συντονίζεται από τον Συντονιστή του αντίστοιχου Κύκλου Σπουδών και λαμβάνει υπ' όψη τις παρατηρήσεις της Συνέλευσης του τελευταίου.

Κλείνοντας το Κεφάλαιο, και μαζί μ' αυτό τη μελέτη μας, θα θέλαμε να τονίσουμε ότι για να γίνει η ΣΣΛΕ ένας χώρος συλλογικής δουλειάς, γόνιμης σκέψης και πολύ-πλευρου προβληματισμού, θα πρέπει ν' αποφευχθεί με κάθε τρόπο ένας τρόπος λειτουργίας που διέπεται από κάθετες ιεραρχικές σχέσεις, συγκεντρωτισμό και διοικητικής υπής έλεγχο. Αυτό είναι το πνεύμα των τελευταίων προτάσεών μας: Οι διδάσκοντες έχουν την αυτοδύναμη ευθύνη του έργου τους, οι Συντονιστές των Κύκλων Σπουδών καθορίζουν το γενικό περιεχόμενο σπουδών των τελευταίων και δεν παρεμβαίνουν στο έργο των διδασκόντων, ενώ το Συντονιστικό Συμβούλιο και το Συμβούλιο Προγραμματισμού καθορίζουν το πλαίσιο λειτουργίας της Σχολής, χωρίς να παρεμβαίνουν στο έργο των άλλων οργάνων. Ευνόητο είναι, ότι για να προσλάβουν τα παραπάνω ουσιαστικό περιεχόμενο είναι απαραίτητο να μη περιχαρακωθεί κάθε όργανο της Σχολής στις τυπικές του αρμοδιότητες, αλλά να υπάρχουν μορφές τακτικής συνεργασίας ανάμεσά τους: Τυπικές συναντήσεις του Γραμματέα της Σχολής με τους Συντονιστές και τους διδάσκοντες, "εργαστήρια" μελέτης και έρευνας όπου συμμετέχουν από κοινού Συντονιστές και διδάσκοντες, "εσωτερικά" σεμινάρια μεταξύ των διδασκόντων, είναι δραστηριότητες που πιστεύουμε ότι προωθούν το ζητούμενο κλίμα συνεργασίας. Σε τελευταία ανάλυση, αν η συλλογική δουλειά σε μικρές ομάδες αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της μορφωτικής πρακτικής της Σχολής, θα πρέπει και η δραστηριότητα των διδασκόντων, και των άλλων υπευθύνων, να διέπεται από τις ίδιες αρχές λειτουργίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βεργίδης Δ., Ντεμουντέρ Π., Βαρνάβα-Σκούρα Τζ., "Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα", Εκδ. ΥΠΕΠΘ, Αθήνα 1984.
- Βεργίδης Δ., Παπακωστόπουλος Π., "Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα", άρθρο στο περιοδ. "Αυτομόρφωση", τ. 3-4, 1984.
- Κατσαρού Φ., "Η επιμόρφωση στελεχών δημόσιας διοίκησης: Μία ψυχοκοινωνική προσέγγιση", Αθήνα 1986.
- ΚΕΜΕΑ, "Για μία Λαϊκή Παιδεία", Εκδ. ΚΕΜΕΑ, Αθήνα 1985.
- Κόκκος Α., "Ανάλυση του πρώτου περιφερειακού σεμιναρίου", άρθρο στο περιοδ. "Αυτομόρφωση", τ. 2, 1984.
- Κόκκος Α., "Οι νέοι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης: Περιεχόμενο προγραμμάτων και παιδαγωγική", άρθρο στο περιοδ. "Αυτομόρφωση", τ. 1, 1983.
- Ολιβέϊρα Ρ., "Για μία εναλλακτική έρευνα", άρθρο στο περιοδ. "Αυτομόρφωση", τ. 2, 1984.
- Παπανδρέου Γ., "1984 και Λαϊκή Επιμόρφωση", άρθρο στο περιοδ. "Αυτομόρφωση", τ. 2, 1984.
- Φρέϊρε Π., "Η αγωγή του καταπιεζόμενου", Εκδ. Ράππα, Αθήνα 1976.
- Φρέϊρε Π., "Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της ελευθερίας", Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1977.
- Συλλογικός Τόμος: "Λαϊκή Επιμόρφωση: Διεθνείς εμπειρίες και ελληνικές προοπτικές", (Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου-Ομιλίες Π. Ντεμουντέρ, Ε. Τζέλι, Μπ. Γιόρανσον κ.α.), Εκδ. ΚΕΜΕΑ, Αθήνα 1982.
- Συλλογικός Τόμος: "Αποκέντρωση και Λαϊκή Επιμόρφωση: Η συμβολή του Επιμορφωτή στην Τοπική Ανάπτυξη", (Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου-Ομιλίες Δ. Βεργίδη, Θ. Χαλάτση, Ε. Τζέλι, Μ. Ζουκόφσκι, Π. Φεντερίγκι, κ.α.), Εκδ. ΥΠΕΠΘ, Αθήνα 1984.
- Γ.Γ.Λ.Ε., "Κείμενα για τη Λαϊκή Επιμόρφωση", Εκδ. ΚΕΜΕΑ, Αθήνα 1986.
- Νόμος 1268/82 για τη δομή και λειτουργία των Α.Ε.Ι.
- Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΦΕΚ 1316/Τ. Β'/31.12.1980.
- Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΦΕΚ 826/Τ. Β'/22.10.1982.

- Κανονισμός Δαϊκής Επιμόρφωσης ΦΕΚ 794/Τ. Β'/31.12.1985.
- Σχέδιο Νόμου της Δαϊκής Επιμόρφωσης.

B. ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A.F.E.C., "Education Permanente", Paris 1978.
- Besnard P., "Socio-pédagogie de la formation des adultes", E.S.F., Paris 1978.
- Brunelle L., "L' éducation continue", E.S.F., Paris 1973.
- Demunter P., "Les travailleurs sans emploi et la formation", Contradictions, Charleroi 1982.
- "L'action collective de formation", Contradictions, Charleroi 1982.
- Freire P., "L' éducation: pratique de la liberté", CERF, Paris 1978.
- "Lettres à la Guinée-Bissau sur l' alphabétisation", Maspero, Paris 1978.
- Furter P., "Le planificateur et l' éducation permanente", UNESCO, Paris 1977.
- Klomp G., etc, "The balancing act: competencies of effective teachers and mentors in Degree Programs for adults", University of Chicago, 1981.
- Léon A., "Psychopédagogie des adultes", PUF, Paris 1971.
- Lesne M., "Lire les pratiques de formation d'adultes", Edilic, Paris 1983.
- Lowe J., "L' éducation des adultes", UNESCO, Paris 1976.
- O.C.D.E., "Possibilités de formation pour les adultes", Paris 1977.
- Porcher L., "Media et formation d' adultes", E.S.F., Paris 1976.
- Pouzol G., "L' Education Populaire: histoires et pouvoirs", Editions Ouvrières, Paris 1981.
- Solzan N., "Adult Education in Yugoslav Society", Andragoski Center, Zagreb 1985.
- UNESCO, Περιοδικό "Perspectives", no 2,4.
- Verniers G., "Une expérience de formation sociale", Contradictions, Charleroi 1982.